

RIIGIKOGU

IV koosseis.

IX istungjärk.

233. koosolek.

18. märtsil 1932.

Sisu:

1. Teatamine komisjonidesse antud seaduseelnõudest.
2. Riigi eelarve seaduse muutmise seadus — I lugemisel.
3. Talumaade suuruse kohta käivate kitsenduste kaotamise seadus — I lugemisel.
4. Riigi eelarve seaduse täiendamise seadus — I lugemisel.
5. Eesti Vabariigi Põhiseaduse muutmise seaduse komisjoni esitis Eesti Vabariigi Põhiseaduse muutmise seaduse kohta.
6. Sõjaväeosade ja -asutuste alla võetud ruumide üüriseaduse § 4 muutmise seadus — I lugemisel.
7. Laevakindlustusseltside laenude eest vastutamise seadus — I lugemisel.
8. Piimaühingutele määratud toetuskrediidide kasutamise seadus — I lugemisel.
9. Kaubalaeva deki juht- ja meeskonna sõidu seaduse muutmise seadus — I lugemisel.
10. Kauba- ja abilaevade masinajuhtkonna ja masinameeskonna sõiduseaduse muutmise seadus — I lugemisel.
11. Veeühisuste seaduse muutmise seadus — I lugemisel.
12. Riigi tööstusettevõtete, ärikohtade ja viljapuuaedade omanduseks andmise seaduse § 9 muutmise seadus — III lugemisel.
13. Vabariigi Valitsuse ja ministriumide korraldamise seaduse § 62 muutmise seadus — III lugemisel.
14. Eesti Vabariigi Tartu ülikooli päralt olevate kinnisvarade ülikooli nimeie kinnistamise seadus — II lugemisel.

Koosoleku avab esimene abiesimees

M. Martna kell 10.20 min.

Sekretäri kohal sekretär A. Schulbach.

1. Teatamine komisjonidesse antud seaduseelnõudest.

Sekretär: Riigikogu juhatus andis:

1. raudteedevõrgu arendamise seaduse muutmise seaduse rahaasjanduse komisjoni;

2. Eesti-Prantsuse kaubandusekonventsiooni muutmise protokollki kinnitamise seaduse rahaasjanduse komisjoni;

3. maakorralduse ühingute seaduse maakomisjoni;

4. lennuvarustuse muretsemise ja krediidi määramise seaduse muutmise seaduse rahaasjanduse komisjoni;

5. tulumaksuseaduse § 91 muutmise seaduse rahaasjanduse komisjoni;

6. maksustamiskorralduse seaduse maksmapanemise seaduse täiendamise seaduse üldkomisjoni;

7. tööpuuduse vastu võitlemise otstarbel teenistusevahekordade korraldamise seaduse üldkomisjoni;

8. ametisõitute tasu seaduse rahaasjanduse komisjoni;

9. maatulunduskapitali seaduse muutmise ja täiendamise seaduse rahaasjanduse komisjoni.

Juhataja: Rahaasjanduse komisjoni aruandja rkl. Tonkman'i puudumisel jääb vahele 1. päevakorra-punkt — riigi eelarve seaduse täiendamise seadus — I lugemisel.

2. Riigi eelarve seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja J. Fuks: Riigi eelarve seaduse muutmise seadusega muudetakse ära eelarve-seaduse §§ 32, 34 ja 41. See seaduse muutmise on tingitud sellest, et meil võimalik oleks riigi eelarvet tasakaalus hoida ja ilma puudujääkideta lõpetada.

§ 32 on selles mõttes muudetud nii, et kulude väljamaksmine toimuks kassatagavarade ja laekuvate tulude piirides, tähendab, kulusid võib niipalju olla, kuipalju laekub tulusid.

§ 34 muutmises on ette nähtud, et riigiasutised võivad tulevikus lepinguid sõlmida ainult Majanduseministri eelõusolekul.

§ 41 on muudetud ja välja jätud neli punkti, mille järele riigiasutised võisid lepinguid teha järgmise aasta arvel ja mille kohta pidid teatama Majanduseministrile 15. aprilliks. Nüüd on uues paragrahvis jätud kaks punkti, et kui riigiasutised eel-

arve-aasta lõpuks ei ole jõudnud tarvilikus ulatuses tasuda riigi võlga ja intresse ja teiseks lunastada kohustisi, mille katteks jägneva aasta eelarves puuduvad vastavasiseloomulised või -otstarbelised krediidid — siis arvatakse Majanduseministri korraldusel, kui on eelmiste aastate eelarve täitmisest kogunenud katteks tarvilikul määral kassatagavarasid, summad sellekohaselt järgmise aasta eelarve juurde riigiasutiste käsutada samaks otstarbeks, milleks nad olid määratud eelarvega.

Rahaasjanduse komisjon vaatas selle seaduseelnõu läbi. Komisjon parandusi ei teinud, ühines valitsuse seaduseelnõuga, ja sellepärast, teen ma ettepaneku rahaasjanduse komisjoni nimel,
seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalse vaheajata I ja II lugemise vahel.

3. Talumaade suuruse kohta käivate kitsenduste kaotamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Jõeäärse puudumisel aruandja ülesannetes komisjoni abiesimees J. K l e s m e n t.

Aruandja J. K l e s m e n t: Austatud Riigikogu liikmed! See eelnõu on olnud pikemat aega Riigikogus arutamisel. Juba III Riigikogus oli ta kahes komisjonis, üld- ja maakomisjonis, arutamisel, kusjuures mõlemad komisjonid esitasid Riigikogule lahkuminevad seisukohad. III Riigikogu ei suutnud selle tõttu, et komisjonid ühisele seisukohale ei jõudnud, seadust vastu võtta. IV Riigikogu algusest peale on ta uuesti komisjonis läbivaatamisel olnud.

Maksvate talurahva seaduste järgi on talude suuruse alam- ja ülemmäärad kindlaks määratud ja puudub võimalus talude tükeldamiseks alla teatava alammäära. Vabariigi Valitsuse eelnõu, mis IV Riigikogule esitati, ja samuti eelnõu, mis esitati III Riigikogule, sisaldas küll senise keelu kaotamist, kuid nägi ette, et tükeldamisel kinnistuseüksustele jääks alale teatav norm põllumajanduslikult kõlbulikkude maad. Eelnõus alammäärana oli ette nähtud 20 ha. Nii kui III Riigikogus, nii ka IV Riigikogus vaidlused selle eelnõu juures olid järgmised: kõik komisjoni liikmed olid selles asjas ühel arvamisel, et maksivad kitsendused ühel või teisel teel kaotada tulevad, kuid valitsuse eelnõu ja osa komisjoni liikmete arvamise vahel tekkis vahe sellepärast, et

suurem osa Riigikogu liikmetest asus seisukohale, et ka seda kitsendust, mis valitsuse eelnõu ette nägi, nimelt nõndanimeetatud ematalude teatava suuruse alalejätmise kohta, tarvis ei ole, vaid lastagu talude korraldamise ja nende tükeldamise alal elul ise normeerida ja asja korraldada, ilma et seaduses mingisuguseid kitsendavaid norme ette nähtud oleks. Kolmandas Riigikogus said teatavasti vaidlused selle küsimuse ümber eelnõule saatuslikuks. Nüüd on seaduseelnõu lõpuks Riigikogule esitatud ja nimelt selle seisukohaga, et igasugused kitsendavad normid ära kaotatakse. Kaotatakse ära talurahvaseaduse vastavad normid, ühes sellega ei panda aga maksma uusi kitsendavaid norme, nagu oli ette nähtud valitsuse eelnõus, vaid eelnõu koosneb ainult ühest paragrahvist, mis määrab, et selle seadusega kaotatakse kõik senised talurahvaseaduse normid, mis talude tükeldamist kitsendasid. Viimase seisukohaga on ühinenud ka praegune valitsus. Üldkomisjonis vastuvaidlusi sellele seisukohale ei tekkinud ja sellepärast esitab üldkomisjon seaduseelnõu käesoleval kujul Riigikogule vastuvõtmiseks. Teen ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalse vaheajata I ja II lugemise vahel.

Juhataja: Riigikogu asub vahelejäädud päevakorrapunkti arutamisele.

4. Riigi eelarve seaduse täiendamise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja K. Tonkman'i puudumisel aruandja ülesannetes komisjoni esimees J. S o o t s.

Aruandja J. S o o t s: Lugupeetud rahvasaadikud! Käesolev seaduseelnõu on tingitud sellest asjaolust, et meil praegusel ajal on majanduslik kriis, ja sellepärast riigi sissetulekud ei laeku sel määral, kui eelarves ette nähtud. Kuna aga riigi tulud ja kulud siiski peavad tasakaalus olema, siis käesolev seaduseelnõu muudab eelarve-seadust selles mõttes, et annab Vabariigi Valitsusele õiguse sel juhul, kui sissetulekud ei laeku sel määral, nagu eelarves ette nähtud, kärpida ka väljaminekuid selle võrra, see tähendab, neid tegelikult mitte teha. Teiselt poolt lubab laenu

teha, et Eesti Panga võlga pikendada, et riigi eelarve kooskõlas oleks.

Rahaasjanduse komisjon, kus eelnõu arutusel oli, leidis Vabariigi Valitsuse motiivid põhjendatud olema ja ühines selle seaduseelnõuga. Sellepärast rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

L. J o h a n s o n: Riigikogu suurematest ülesannetest ja küsimustest on eelarve läbivaatamine ja eelarve üle otsustamine. Selle seaduseelnõuga, mis praegu päevakorras, tahetakse Riigikogu käest eelarveõigus täiesti ära võtta. (V a h e l h ü ü d e d.) Kas praegu on siis see rukkimonopol? (V a h e l h ü ü e.) Ma tahtsin selle teise seaduseelnõu vastu vaielda, aga ma kahjuks ei olnud mitte siin.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vahetajata I ja II lugemise vahel.

5. Eesti Vabariigi Põhiseaduse muutmise seaduse komisjoni esitis Eesti Vabariigi Põhiseaduse muutmise seaduse kohta.*)

Eesti Vabariigi Põhiseaduse muutmise seaduse komisjoni aruandja J. U l u o t s.

Kaasaruandja H. K u k k e.

Aruandja J. U l u o t s: Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Sellekohase erikomisjoni aruandjana on mul au anda seletust Eesti Vabariigi Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu kohta esitise Riigikogule algatamiseks rahvahääletamise korras.

Selle seaduseelnõu aine on olnud vaidluseesemeks juba väga kaua aega. Nimelt Asutava Kogu sellekohases komisjonis tekisid võrdlemisi mitmekülgsed arutused nendesamade küsimuste üle, mida püütakse lahendada käesoleva eelnõuga.

Asutav Kogu oma sellekohasel erikoosolekul 1920. aastal otsustas küsimuse eitavalt selles mõttes, et Eestis vabariigi valitsemisvõimu eesotsas ei pea seisma üks isik, vaid kolleegium Vabariigi Valitsuse näol. Selle otsuse alusel moodustati praegumaksev Põhiseadus. Asutava Kogu otsusega ei vaibunud püüded ja soovid selles asjas Eesti riigi ehitises vastavat muudatust esile tuua. Ja nimelt peale selle, kui ajakirjanduses ja eriajakirjades sellekoha-

seid küsimusi oli käsitatud, esitas põllumeeste kogude Riigikogu rühm 1926. aastal Põhiseaduse muutmise ettepaneku. See ettepanek sisaldas kogu praeguse Põhiseaduse muutmist. Hiljem, pärast 3 aasta möödumist, esitati sama rühma poolt 1929. aasta sügisel ettepanek Põhiseaduse muutmiseks, ning mõningad kuud hiljem, 1930. aasta algul, ka rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt. Need ettepanekud tehniliselt ei haaranud enam kõiki osasid ja kogu meie Põhiseadust, vaid ainult selles osas, mida tarvilikuks peeti muuta. Sellekohaste praegunimetatud eelnõude alusel peeti läbirääkimisi tolleaegse härra Riigivanema juures, ja kaugemale seekord asjaga ei jõutud.

1930. aasta sügisel kerkis üles teine probleem, nimelt küsimus selle üle, kas võimalik on üldse tol ajal maksva rahvahääletamise seaduse alusel Põhiseaduse mõnesugust muutmist läbi viia seaduse sellekohaste määruste tõttu. Vastavalt sellekohastele kaalutlustele esitati põllumeeste kogude rühma poolt 1930. a. sügisel rahvahääletamise, rahvaalgatamise ja Riigikogu valimise seaduse muutmise seadus, mis oli kogu 1930. ja 1931. a. talvel Riigikogu vastavates organites arutamisel ja võeti 1931. aasta kevadel vastu. Sellega oli Põhiseaduse muutmise võimaldamine rahvahääletamise korras seatud kindlamale alusele kui varemalt. Ühtlasi 1931. aasta kevadel võeti Riigikogu asjasthuvitatud rühmade poolt juba varemalt nimetatud Põhiseaduse muutmise eelnõud uuesti päevakorda. Pärast kaalutlusi otsustati nende eelnõude arutamist alata mitteametlikult, vaid läbirääkimiste näol, poolametlikult, Riigikogu rühmade poolt määratud esindajatest koosnevas sellekohases komisjonis. Selles komisjonis 1931. aasta vara suvel moodustati eriline alamkomisjon, kelle ülesandeks pidi olema esitatud eelnõude alusel kompromissi teel moodustada uut ettepanekut ja ühtlasi võimaldada ka neile Riigikogu rühmadele, kes omaltpoolt ettepanekuid ei olnud teinud, uued ettepanekud esitada alamkomisjonile. Alamkomisjonile tuli septembrikuuks ainult kaks uut ettepanekut üksikute küsimuste kohta. 1931. aasta sügisel algas eelnimetatud alamkomisjon oma tööd. Seda tööd tehti eeskätt selles sihis, et leida võimalikult igas küsimuses teatavat kokkulepet. Teisest küljest aga püüti ära hoida võimalikult ka seda, et niisuguste kokkulepete kaudu järjekindlusetus eelnõus eneses aset ei leiaks. Kahjuks aga sel viisil töötades tekkisid ometi, eriti just valitsuse-

*) Esitise tekst vaata Riigikogu IV koosseisu 208.—240. koosoleku täielikkude protokollide lisad.

võimu konstruktsiooni üksikasjades, nimelt presidendi ja Vabariigi Valitsuse vahekorrad korraldamise alal, mõningad lahkelid, mida alamkomisjonis lahendada ei jõutud. Peale selle, kui põllumeeste kogude rühma ja rahvaerakonna rühma esindajate vahel viimati sellekohased kokkulepped olid saavutatud, töötas alamkomisjon edasi.

Alamkomisjon jõudis oma töödega lõpule käesoleva aasta veebruarikuus. Väljatöötatud eelnõu esitati alamkomisjoni liikmete poolt Riigikogu juhatusel tarbekorral rahvaalgatuse korras rahvahääletusele panemiseks. Samal ajal see erikomisjon, kelle alamkomisjonis praeguni metatud eelnõu välja töötati, astus kokku ja otsustas kõigepealt eelnõule käiguandmise korra küsimuse. Peale läbirääkimisi leiti, et kõige õigem vististi oleks siiski, kui alamkomisjoni poolt väljatöötatud eelnõu esitatakse Riigikogule selleks, et Riigikogu võimaluse korral omal algatusel esitaks Põhiseaduse muutmise rahvahääletamisele. See ka sündis. Riigikogu poolt moodustati nüüd juba ametlikult erikomisjon Eesti Vabariigi Põhiseaduse muutmise seaduse läbivaatamiseks. See komisjon pidi oma tööd lõpule viima käesoleva Riigikogu tegevuse lõpetamiseni. Väheste aja tõttu tuli sel komisjonil võrdlemisi kiiresti toimetada, nõnda et teatava määran, vähemalt mõningates küsimustes, päris erilise kiirusega asju on aetud. Seesuguse tegevuse tulemuseks on nüüd eelnõu, mis on välja antud kõikidele Riigikogu liikmetele. Siis juba, kui Riigikogu liikmetele kõnesolev seaduseelnõu välja anti, tuli erikomisjon veel kokku ja arutas mõningaid küsimusi, mille kohta oli karta, et nad lahkarvamisi Riigikogu avalikul koosolekul võiksid tekitada. Erikomisjon on sellekohaseid küsimusi arutanud ja teavad otsused teinud. Tehnilistel ja vormilistel põhjustel ei saanud komisjon neid otsuseid esitada oma esitise-na, vaid komisjon otsustas need esitada aruandja täienduste ja paranduste näol.*) Ka need nõndanimetatud aruandja täiendused ja parandused on täna välja jagatud Riigikogu liikmetele. Niisugune, lugupeetud härrad, on selle kõnesoleva seaduseelnõu välispidine käik.

Nüüd jääb küsida, mis on olnud põhjuseks, et niisugusel võrdlemisi pikal ja keerulisel teel on püütud meie Põhiseaduse muutmist teostada. Kas on olemas põhju-

sed, mis seesugust toimetamist õigustavad?

Kui meie tahame praegumaksvat Põhiseadust muuta, siis paistab, et just nagu peaksid olema praeguses Põhiseaduses seesugused olulised puudused, mille kõrvaldamist uue eelnõuga püütakse teostada. On siis praegune Eesti Vabariigi Põhiseadus tõesti nii puudulik? Sellele saame vastata siis, kui ütleme, et Eesti praeguse Põhiseaduse järgi on riigi ehitise iseloom niisugune, et kogu riigivõim on eeskätt koondatud või kontsentreeritud ühte punkti ja nimelt rahvaesinduse kätte. Rahvaesindus omaltpoolt kutsub ametisse ja vabastab valitsemisvõimu kõrgemaid organe, samuti ka kohtuvõimu kõrgemaid organe, ning seaduseandluse alal on seesama rahvaesindus peaaegu piiramata võimalustega, välja arvatud rahvahääletamise kaudu Riigikogu poolt vastuvõetud seaduse kontrolli võimalus ning Põhiseaduses määratud muud piirid.

Ei või öelda, et selle Eesti Põhiseaduse kaudu loodud riigiehitises puudub järjekindlus. See praegune Põhiseadus on järjekindel tõepoolest selles mõttes, et rahva poolt loodud organ omaltpoolt loob teised organid ja viimased omaltpoolt alamad, alluvas seisukorras seisvad organid. Riigikogu praeguse Põhiseaduse järgi kehastab eneses seega nõndaöeldud kondenseeritud rahvavõimu, riigivõimu, mida ta välja paiskab kõikidesse riigivõimu tegutsemise aladesse. Edasi tuleb tähendada, et seesugune riigiehitis kahtlemata omab tähelepanu oma lihtsa konstruktsiooniga. Väga mitmed teised riigiehitised ei oma seesugust lihtsat süsteemi ja väljanägemist. Peale selle tuleb arvesse võtta, et praegune riigiehitis on olnud praktiline, on olnud suure tähendusega Eesti Vabariigi loomisel ja seniajani tema edasiarendamise kestusel. Nii siis ei saa salata, et praegusel Põhiseadusel kahtlemata on omad väga tugevad ja tähelepanuväärivad küljed.

Mis on aga siis ometi need asjaolud, mis selle praeguse Põhiseaduse muutmise on tarvilikuks teinud või selle tarvilikkust õigustavad? Kõigepealt pean mina sellejuures tähendama, et sagedasti on iuhitud tähelepanu praeguse Põhiseaduse niisugustele puudustele, mis lähemal kaalumisel vististi ei peaks täielikult vastama asjaoludele. Nõnda öeldakse näiteks, et praeguse Põhiseaduse järele Vabariigi Valitsuse võim olevat liiga väikene, tema olevat täiesti seotud Riigikoguga. Ma ei käsita praegu tegelikke vahekordi, aga pean üht

*) Parandus-ettepanekud vaata 237. koosoleku täielik protokoll, lhk. 4038—4039.

tunnistama, et Põhiseaduse teksti ja selle Põhiseaduse väljatöötamise alusel seisvate omaaegsete põhimõtete seisukohalt Vabariigi Valitsus on tõepoolest teinud päris iseseisva võimuga asutiseks ja varustatud küllalt laialdaste voilitustega.

Edasi on seletatud, et seaduseandluse juures olevat omad raskused, seaduseandluse käik olevat liiga ühetooniline, ei olnud instantsi, kes viletsalt väljaantud seadusi parandada või parandust võimaldada võiks. Osalt on see õige, aga teisest küljest on selge, et Riigikogu kodukord selles asjas palju muuta võiks. Samas sihis edasi minnes näeme, et õige suures ulatuses praeguse Põhiseaduse piirides mitmesuguseid muudatusi ja täiendusi teha saaks, ilma et Põhiseadust muuta tuleks. Aga kui abinõud tõesti olemas, mispärast siis Põhiseaduse muutmise peaks tarvilikuks osutama? Sellele küsimusele vastuseks näib tarvilik tähelepanu juhtida sellele, et iga seaduse teostamisel tuleb arvestada neid inimesi, kes teatavale seadusele alluvad või seaduse alusel antud korraldusi täidavad. On seaduseandja seisukohast raske eksitus, kui tema ei arvesta inimestega, kelle jaoks seaduse annab. Kui Eesti Põhiseadust sellest seisukohast käsitame, siis näeme, et ta eeldab üldreeglina iga inimese kõrget intellektuaalset ja moraalset tasapinda. Iseäranis tuleb see ilmsiks, kui vaadelda Riigikogu funktsioone. Eesti Riigikogu on varustatud suurema võimuga, suuremate ülesannetega ning suurema vastutusega, kui suurema osa teiste rahvaste parlamendid läbilõikes. Riigikogu seesugune iseloom eeldab Riigikogu koosseisu vastavat kõrgemat intellektuaalset, moraalset ja organisatoorilist võimet ning tasakaalu, kui seda parlamentide läbilõikes vastavalt isikuiltnõuda tuleks. On siis need eeldused olemas, on nad täitunud? Mulle näib, et suurel määral on need eeldused ka täitunud, ehkki Eesti Põhiseadus on seadnud kõrgeid nõudmised. Põhiseaduse käsitamisel on ta osutunud küllalt tugevaks ja painduvaks ja küllalt otstarbekohaseks. Ometi, vaatamata headele tagajärgedele, on tulnud ilmsiks asjaolusid, mis sunnivad kahtlema selle juures, kas praeguse korra juures oleks õige edasi minna. Need asjaolud, mis kahtlusi esile kergitavad, on järgmised.

Kõigepealt tuleb tunnistada, et Põhiseadust ei ole täpselt täidetud, ja tuleb arvata, et seda mitte igakord teadmata, vaid päris teadlikult. Ma tähendan ainult mõningatele asjaoludele näitena. Eesti Põhiseaduses on paragrahv, mis kõigile tuttav ja

seisab aumärkide keelus. Sellest keelust on tunduvalt üle astunud, on üksikud isikud küll kinni pidanud, teised aga ei ole seda mitte teinud. Ka seaduseandja ja muud võimukandjad, kes on selleks kutsutud, ei ole abinõusid tarvitusele võtnud Põhiseaduse autoriteedi alalhoidmiseks. See on väike näide, aga kujukas. Vaatame veel mõningaid nähteid. Eesti Põhiseaduse järele on Vabariigi Valitsusele tõeliselt väga laialdased volitused antud, aga tegelikult on Vabariigi Valitsus seotud teiste asutustega ja eeskätt Riigikoguga vististi küll hoopis tõsisemal määral, kui Põhiseadusest järeldama peaks. On siin Põhiseadus süüdi või inimesed? Kuid läheme kaugemale ja küsime, kuidas suhtutakse Põhiseadusele või Põhiseaduse alusel tegutsevasse asutistesse laiemates rahvahulkades.

Põhiseaduse alusel on tulnud ette mõningaid nähteid, ütleme Riigikogu tegevuses, mis peaaegu igalpool ja igas parlamendis esile tulevad ja mis Eesti Põhiseadusele suuremaks halbuseks ei ole kui mujal. Väljaspool on aga Eesti Vabariigi kodanikud ise, kas üksikult või gruppidega, hakanud niisuguseid üksikuid nähteid, mis Eesti Vabariigi rahvaesinduses või riigielus tekkinud, välja noppima ja neist järeldusi tegema, et Eesti Põhiseadus on halb. Ei ole seega mitte ainult need, kes otseselt riigivõimu teostavad, vaid need, kes sellele võimule alistuvad, uurima ja kaaluma hakanud Eestis maksva Põhiseaduse puudusi, kas tõelisi või mõeldavaid, ning tegutsema ka oma arvamiste levitamise alal. Aga vähe sellest, on hakatud õige suurel määral mitmeid riigielu nähteid, mis otseselt ei olene riigikorrast, lugema ometi olenevaks riigikorrast ja nimelt Põhiseaduse puudusteks. Mõnikord on nendel väidetel vaid selles mõttes teatav alus, et riigikord otseselt või kaudselt riigielus vastavaid nähteid esile kutsuda võib. Aga on ka niisuguseid nähteid, mis riigikorrast ei olene, aga ometi riigikorra puuduseks peetakse. Kui niisugused arvamised ja niisugune talituseviis haaraks üksikuid isikuid, siis tuleks vaadata sellele kui nähte, mida ei pruugi arvesse võtta. Peab aga tunnistama, et rohkem ja rohkem meie elanikkonnas on levinud ja levitatakse arusaamist, et meie Põhiseadus praegusel kujul mitte enam elunõuetele ei vasta, mille tõttu praegust riigiehitist Eestis muuta tuleb. Kui tähelepanelikult jälgida nende küsimuste ja mõtete arenemist, siis tundub: kui mitte ei anta rahvale võimalust oma arvamist selles asjas avaldada, siis seesugune kihutusetöö,

seesugune mõtete levitamine võib muutuda ühel või teisel määral hädasõhtlikuks meie riigikorra rahulikule ja orgaanilisele arenemisele. Sellejuures, nagu järeldub minu eelpooltoodud mõtetest, tuleb arvestada sellega, et ühel või teisel määral seesuguste mõtete levitamiseks Põhiseadus põhjusi annab. Kuid meie nägime, et ka nendel juhtudel, kus Põhiseadus ise ei ole süüdlane, ometi on nähtavasti takistusi, mis ei luba Põhiseadust täita. Inimesed seega ise oma loomult, oma natuurilt just nagu ei ole praeguse Põhiseaduse nõuetele veel küllaldaselt kohanenud. Kui see aga nii on, siis tuleks sellele seisukohale, et praegune Põhiseadus oma üksikute normide ja kogu oma sisu ja ilme poolest vast ei ole ise sedavõrt puudulik, vaid praegustes oludes, praegustes tingimustes osutub ta seesuguseks, mis Eesti riigi arenemise head tervist ja rahu rikkuda võiks. Sellelt seisukohalt on soovitatav ja tarvilik, et rahvas, kui riigivõimu kõrgem kandja, selles asjas oma sõna ütleks, kas jaatavalt või eitavalt, see on iseküsimus. Aga igatahes oleks seesuguse otsuse tagajärg kahtlemata meie riikliku ja ühiskondliku elu rahunemine selles mõttes, et mitte ei hakata neid puudusi, mis riigielus üles kerkivad, tuletama ja järeldama just Põhiseadusest.

Kui praegutoodud põhjustel tarvilikuks on osutunud Põhiseaduse muutmise, siis peab küsima edasi, missuguseid sihte see Põhiseaduse muutmise taotleks. Selles asjas näib olevat küll õige mõelda, et meil ei pruugiks hakata otsima mõnda niisugust riiklikku ehitist, mida teiste rahvaste juures ei ole olnud. On vististi ka küsitav, kas meie seesugust leida võiksim.

Teiste rahvaste juures olemasoleva monarhia või diktatuuri eeskujul riigivõimu korraldamine Eestis ei näi olevat praegu Eestis mingisugusele olulisele alusele rajatud, vaatamata, et meil võib-olla on ka niisuguseid, kes monarhiat või diktatuuri soovivad, tuleb ometi tunnustada, et Eesti kogemuste järgi niisugune riigikord ei ole küllalt kindel ja osutub nõrgemaks, kui demokraatlik riigikord. Sellelt seisukohalt on Põhiseaduse muutmise eelnõu rajatud niisuguse diktatuuri kui ka ainuvalitsuse eitamisele, ja on jäädud kindlasti ning vankumata demokraatia põhimõtete juurde, see on, selle põhimõtte juurde, mille järgi riigi kõrgemaks organiks on rahvas ise oma kodanikkude näol. Selles asjas ei taha praegune eelnõu senise Põhiseaduse lähtekohta kõigutada ega muuta. Kui see nii on, siis jääb järele ainult küsida, missugust vaba-

riiklikku korda meie sooviksime praeguse asemele saada? Selles asjas on olnud vastavates komisjonides jutt, missugune vabariiklik riigikord ja riigiehitise tüüp oleks meile soovitatav. Üks tüüp on Ameerika tüübiline vabariik ja teine — harilik keskpärane Euroopa vabariik. Ameerika vabariigiehitise põhimõtteil on valitsemise ja seaduseandluse funktsioonid jagatud nõnda, et mõlema jaoks on loodud oma organid ja mõlemad organid teostavad oma võimu iseseisvalt ja rippumatult üksteisest. Valitsusevõimu eesotsas seisab, nagu teada, president, ja seaduseandlikku võimu teostab kongress rahvaesinduse näol. Ei ole kahtlust, et ka Eestis on olnud niisuguseid tegelasi, kes pooldaksid Ameerika tüüpi vabariiki. Praegu kõnesoleva eelnõu kokkuseadmise komisjon ja alamkomisjon ei ole aga ometi saanud pooldada Ameerika tüüpi vabariiklikku riigikorda. Põhjusted selleks on järgmised.

Kõigepealt ei ole soovitatav, et riigivõimu kõrgemad organid üksteisega ei oleks oma tegevuses seotud. Riigivõim oma mõttelt kui teostamiselt peab teatavas seoses olema. Kui seda ei ole, siis on konfliktid ehk kokkupõrked paratamatud. Kokkupõrgete teele aga riigi tähtsamate organite tegevuses ei tule asuda. Kahjuks ka tegeliku elu kogemused ei tõesta teist, kui teoreetilised kaalutlused. Kui asume vaatlema Ladina-Ameerika vastavate riigiehitiste tegelikke kogemusi, siis näeme, et seal riigipöörded mitte väga haruldased nähted ei ole. On olemas põhiseadusi, kus öeldakse, et juhul, kui sünnib riigipööre, jääb senine põhiseadus maksma. (V a h e l h ü e.) Sellelt seisukohalt, nagu näete, on seal valitsuste kujundamine hakanud sündima õieti riigipöörete kaudu ja muutunud võrreldavaks nähteks sellega, mis Euroopas näeme valitsusekriisi aegadel ja valitsusekriisi kaudu uute valitsuste moodustamise näol. Siin on küsitud, kuidas on sel juhul, kui Euroopa seadused Ladina-Ameerika peale üle viia? Sellele on raske vastata, sest praktilised kogemused puuduvad. Teoreetiliselt peab aga arvesse võtma, et kui seaduses on ette nähtud kaks võimu, mille tegevuses kooskõla ei saa leida seaduse alusel, siis niisuguse kahe iseseisva võimu tegevuse alal kokkupõrked peavad olema. Nõndasama kui füüsilises ilmas kaks jõudu ei saa üksteist kõrvaldamata seista sel juhul, kui nad üksteisega kokku langevad, nõndasama ühiskondlikus ja riiklikus elus kahel võimul, kellel sidematerjal, vaheüli, puudub, vist kokkupõrked peaksid olema paratama-

tud. Ja seda võime tegelikult konstateerida Ladina-Ameerika riikide elus. Tõsi küll on olemas Ameerikas kahtlemata eeskujulik praksis, see on Põhja-Ameerika Ühisriikide näol, aga peame arvestama seda erilist autoriteeti, mis on P.-Ameerika põhiseadusel sama Ameerika rahva seas. Edasi on nii Põhja- kui ka Lõuna-Ameerikas tegemist föderatiivsete riikidega. Osariikidel on seega täita suur osa neid ülesandeid, mis unitaarsetes riikides, nagu seda on ka Eestis, teostatakse keskvoimu poolt. Peale selle on Põhja-Ameerikas ka senatil tähtis osa etendada. Viimati tuleb tähendada, et Põhja-Ameerikas põhiseaduse tundjad seletavad, et seal põhiseaduse alusel on kujunenud pidurid ja puhvrid, mille kaudu riiklikkude asutiste koostegevus võimaldatud ja balansseeritud on. Nii on Põhja-Ameerikas kahtlemata tegemist erilise nähtega, mis on seletatav erioludega ja vist ka anglo-sakslastele omase riikliku tasakaalulise mõtlemisega ja tegevusega. Edasi tuleb aga tunnustada, et isegi Põhja-Ameerika Ühisriikides tuleb ilmsiks siiski nähteid, mida meie oma riigile vaevalt küll soovitada saaksime. Nõnda on teada, millist jõupingutust tegi Põhja-Ameerika ja millist tähtsat osa ka etendas Põhja-Ameerika ilmasõjas ja selle lõpetamisel. Tolleaegne president oli see, kes eeskätt seda aktsiooni Ameerika riigielus juhtis. Kui aga tuli sõjalõpetamise küsimus, siis sama president ka soovis oma ideed läbi viia, neid põhimõtteid teostada, milleks õieti oli võideldud. Ja mis meie näeme? Siis astusid jõesse teised tegurid, ja tagajärjeks oli, et Ameerika sõda harilikul kombel ei lõpetanud, oma liitlastega sellekohaseid rahulepinguid ei saanud ratifitseerida j.n.e. Ei ole soovitatav, et ühes väikeses riigis, nagu Eestis, oleksid niisugused lahkkelid riigivoimu tegutsemisel aset leidnud. See oleks Eestile vististi kardetav ja võib-olla äärmise hädaohuga seotud, kui ta riigivoimud mitte ühes nõus ei tegutseks. Kõigil neil kaalutlemistel, — kas headel või halbadel, seda muidugi otsustavad kõik, kellel küsimuse kohta seisukoht tuleb võtta, — kõigil neil kaalutlustel on eelnõu kokkuseadjad jõudnud sellele tulemusele, et kui Eestis praegust Põhiseadust muuta, siis tuleb uuendatud Põhiseaduse eeskujuks võtta Euroopa vabariikliku riigi ehitusetüüp, ja nimelt niisuguse vabariigi tüüp, mille juures valitsemisvõim ja seaduseandline võim on üksteisest vastavate organite kaudu eraldatud. Täidesaatev võim ehk valitsemisvõim antakse presidendi kätte, ning

seaduseandline võim põhimõttelikult rahvaesinduse kätte. Nagu näete, on see Euroopa süsteem selles asjas ju nii palju põhimõttelikult üks ja sama Ameerika omaga. Teiseks aga on Euroopa süsteemi seisukohalt valitsemisvõimu ja seaduseandlise võimu organite koostöötamiseks loodud veel sellekohane vahetüüp. Selleks osutub Vabariigi Valitsus. Tema on ühelt poolt lähem kaastööline, lähem presidendiga koos tegutsev organ, ja teisest küljest on aga president selle organi moodustamisel seotud sellega, et tema poolt loodav organ Vabariigi Valitsuse näol omaks usalduse rahvaesinduse ees. Vabariigi Valitsus, harilikus keskpärasel Euroopa vabariiklikus riigiehitises, osutub selleks, kes kahte võimu, see on parlamendi võimu ja rahvaesinduse võimu, üksteisega seoks ja ühtlasi ära hoiaks, et ei oleks niisuguseid kokkupõrkeid, mis enesega kaasa toovad sagedasti saatuslikke vapustusi riigielus. Selle Euroopa tüübi alusjooned leiavad väljendust ka praegu kõnes olevas eelnõus. Sellest järgnevad kõnesoleva eelnõu põhimõtte kui ka üksikasjad.

Kõigepealt on püütud alale jätta võimalikus tervikus rahvaesindus nii oma konstruktsioonilt kui ka oma funktsioonidelt. Sellelt seisukohalt on täitsa puutumata jäetud rahvaesinduse ja rahva vahekorrad seaduseandluse alal.

Mis puutub aga rahvaesindusse, see on Riigikogu võimkonda presidendiga kokku puutumise alal seaduseandluse suhtes, siis siin on põhimõttelikult jäetud seaduseandline võim Riigikogule, aga on teataval määral kaasa tõmmatud ka president. Ka teistel võimaladel on rahvaesindus ühel või teisel määral kaastegev vähemalt sel teel, et ta oma usalduse valitsusevõimude tegevuse suhtes avaldab. Ühtlasi on Riigikogult võetud teatavad ülesanded ja funktsioonid, mis senini ainuüksi ja eksklusiivselt ta õlgadel lasusid. Temalt on võetud põhimõtteliselt see funktsioon, mis praeguses Põhiseaduses ette nähtud Vabariigi Valitsuse ametisse kutsumise ja sellest vabastamise näol. Valitsemisvõim on nimelt käesoleva eelnõu järgi koondatud ühte peapunkti — vabariigi presidendi kätte. Et see valitsemisvõimu kõrgem kandja oleks samuti rahva volinik, nagu seda on Riigikogu, siis on leitud tarvilikuks vabariigi presidendi ametissekutsumist teostada rahva enese poolt valimise teel. Presidendile on põhimõttelikult antud kogu valitsemisalasse puutuv võim. Et president selle võimu teostamisel ei satuks vastollu või kok-

kuporkesse teise rahvaesindajaga, see on Riigikoguga, selleks on loodud Vabariigi valitsus parlamentarismi alusel. Vabariigi valitsuse kutsus ametisse ja vabastab president, aga Vabariigi Valitsusel peab olema Riigikogu usaldus. Sellel teel on puutud luua omasugune võimuahekord (ainedsaatva ja seaduseandlise võimu vahel, mis peaks korvaldama kokkupõrked. Sarnane parlamentarismi põhimõte on seaduseelnõus läbi viidud suure järjekindlusega. Ainult ühes asjas, see on kaitseväekorralduste küsimuses, ei ole vastavas komisjonis saadud jääda selle järjekindluse juurde. Seal ei ole parlamentarismi juurde jäänud, vaid rohkem Ameerika põhimõttele lähenedud, või vähemalt see lähenemine võimalikuks tehtud. Põhjenduseks toodi ette see asjaolu, et see olevat sõjaväelise võimu korraldamiseks tarvilik. Teiselt poolt arvati ja juhiti tähelepanu sellele, et seda ülesannet saaks teostada ka teistsugusel kujul ja viisil. Teine arvamine jäi vähemusse, kuigi mitte suuresse. (V a h e l h ü ü e.) Need on peapõhised, mis seisavad käesoleva seaduseelnõu aluses. Nendega seisavad ühenduses teatavad järeldused. Need järeldused tulevad kõigepealt ilmsiks kõrgemate kohtute ja üldse kohtuvõimu konstrueerimisel. Siin on kõrgemate kohtunikkuude ametisse määramine antud presidendile, kusjuures seesugune määramine on seotud ühelt poolt Riigikohtu enese kaastegevusega ja teisest küljest kohtuministri kaastegevusega. Muud muudatused, mis kõnesolev eelnõu sisaldab, on seesugused, mis ühel või teisel määral presidendi instituudi sisseseadmisele on seotud. Ainult mõned üksikud paragrahvid on niisugused, mis presidendi instituudi sisseseadmisele ei ole seotud, aga mis on praktilise elu käsitlemisel osutunud niisugusteks, mida tuleks muuta, et ära hoida seda praksist, mis on seotud praeguse Põhiseaduse mittetäitmisega.

Olles sel viisil seletanud põhjusi, mis arvatakse tegevat tarvilikuks Põhiseaduse muutmise, ja need sihid, mis muutmise eelnõu aluseks on, lubatagu mulle nüüd lühidalt peatuda ka esitatud eelnõu üksikute paragrahvide juures.

Kõigepealt tuleb tähendada, et see eelnõu on mõeldud novellina, see on, ta ei muuda praegust Põhiseadust mitte tervikuna, vaid ainult teatud osad või allosad praeguses Põhiseaduses kuuluvad muutmisele. Vastavalt sellele on õieti redaktsiooniliselt täiendatud praeguse Põhiseaduse sissejuhatust.

Praeguse Põhiseaduse § 7-dast, mis räägib aumärkide ja autõtete andmise keelust, on keeld kõrvale jäetud põhjusel, et seda paragrahvi ei ole Eestis seni järjekindlalt teostatud, ja ei ole nähtavasti otstarbekohane, kui seesugune seisukord edasi kehtaks. Ühtlasi on välisriikide aumärkide vastuvõtmisel kitsendusi tehtud sel teel, et see vastuvõtmine võib sündida üksnes vabariigi presidendi loal. Praeguse Põhiseaduse § 8 on olemas määrus, mis tegelikult on osutunud täitmatuks. Vähemalt on tekkinud niisugused juhud, kus sunnitud on oldud Põhiseaduse otsesest eeskirjast nähtavalt kõrvale kalduma. Ei ole soovitatav, et niisugusena Põhiseaduse paragrahv ka edasi jääks.

On veel soovitatud praeguse Põhiseaduse § 11 muuta ja nimelt riigi ja kiriku vahekordi uuesti korraldada. Sellekohaselt alamkomisjon, asja mitmekülgsest kaalunud, leidis, et vististi siis oleks võimalik selles asjas mõningaid muudatusi ette võtta, kui ära kaotada praeguse Põhiseaduse § 11 lõpus öeldud määrus, et „Riigiusku Eestis ei ole“. Seda määrust aga korvaldada tundus vastavale komisjonile vast ehk liiga järsk olevat. Sellepärast ei ole tarvilikuks ja võimalikuks peetud § 11 suhtes muudatusi ette võtta.

Põhiseaduse § 29 on tehtud õieti üks täiendus, mis seisab selles, et senistele rahva kui riigi organi funktsioonidele on juurde lisatud üks funktsioon, nimelt vabariigi presidendi valimine.

Järgnev paragrahv, mis muutmisele on tulnud, on § 36. Sijin seisab muudatus kõigepealt selles, et senises Põhiseaduses ettenähtud 100 Riigikogu liikme alammäär asemel on võetud üldreeglina ja Põhiseaduse poolt juba kindlaksmääratud reeglina Riigikogu liikmete arvaks 80. Selle arvu saavutamise lugu on üks huvitavamaid. Mõlema esialgse eelnõu järgi oli Riigikogu liikmete arv ette nähtud hoopis vähem: ühes eelnõus 50, teises — 60. Kui aga alamkomisjonis seda küsimust arutama hakati, siis leiti, et rääkimata muudest kaalutlustest tuleb käesoleval korral tõsiselt arvestada sellega, kas selle Riigikogu liikmete arvu puudutava määrusega ühel või teisel määral ei mõjutata otseselt ka kogu Põhiseaduse muutmise eelnõu saatust. Komisjonis oletati peale mitmekülgset kaalumist, et on täiesti võimalik seisukord, et teatavad ringkonnad, kes huvitatud sellest, et neil võimalikult palju oleks esindajaid rahvaesinduses, et need tagasi hoiduksid Põhiseaduse eelnõu pooldamisest. Kui teised

teeksid seda teises suunas, siis oleks kogu selle ettevõtte teostamine muutunud äärmiselt kahtlaseks. Peale nende taktiliste kaalutluste toodi veel ette terve rida muid põhjusi. Eriti juhtiti tähelepanu sellele, et rahvaesinduses teatav suurem hulk isikuid peavad tegevuses olema, kusjuures ühed on tehniliselt töötavad ja teised toovad rahva arvamisi ja meeleolusid kaasa. Kui rahvaesindus on liiga väike, siis võivad tulla raskused. Teisest seisukohast juhtiti tähelepanu aga sellele, et meie rahvaarvu seisukohalt 80 ehk liiga suur on. Selle vastu tähendati, et meie riik elanikkudearvu poolest küll väike on, peab ta organisatsioon olema siiski töövõimeline. Käesoleva küsimuse lahendamise tähtsaks asjaoluks oli ka see, et peame niisuguses ulatuses liikmete arvu vähendama, et selle vähendamise tõttu väheneksid ka Riigikogu kulud. Need kulud, mis jääksid tegemata Riigikogu liikmete vähema arvu tõttu, võiks siis üle kanda presidendi instituudi sisseseadmiseiga seotud kuludeks, nõnda et riigi kulud üldiselt ei suureneks. (V a h e l h ü ü e.) Minu ülesandeks on kahjuks praegu niihästi viletsaid kui ka tugevaid motiive ette tuua... Ma toon aga ette seda, et üheks kandvamaks motiiviks oli see, et presidendi instituudi sisseseadmine ei pea mitte arvamist tekitama ei üheski rahvakihis selles, et see institut tooks kaasa riigi väljaminekute suurenemise, ja sellelt seisukohalt leiti võimaliku olevat peale mitmekülgsete kaalutluste Riigikogu liikmete kõnesoleva arvu juurde jääda, nimelt 80 juurde. Edasi oli õige tugevalt kaalumisel küsimus selle kohta, kas ei tuleks Põhiseaduses ettenähtud proportsionaalsuse põhimõtte suhtes mingisugust muudatust teha. Ühelt poolt pandi ette, et ära tähendataks proportsionaalsuse põhimõtte, kuid sellejuures ühtlasi peaks ära tähendatama ka isiku valimise põhimõtte. Teisest küljest aga arvati, et oleks soovitatav proportsionaalsuse põhimõtte Põhiseadusest üldse välja jätta, ja jätta hariliku seaduse ülesandeks lähemalt tähendada, kas valimised peaksid olema proportsionaalsuse või mingisuguse muu põhimõtte alusel. Peale kaalutluste ja kompromissiks ning teatava kooskõla saavutamiseks jõuti viimaks sellele seisukohale, et ei tuleks ette võtta ei üht ega teist muudatust, vaid jääda praeguse Põhiseaduse määra juurde, see on selle juurde, et Riigikogu valimised peavad sündima proportsionaalsuse põhimõtte alusel.

Järgmine muudatus, mis on aset leidnud, puudutab Põhiseaduse § 38. Seal on

käsitatud küsimust selle üle, kuivõrt Riigikogu liikmel on võimalik olla ka riigiteenistuses. Selles asjas ei ole tahetud praegust Põhiseadust põhimõttelikult muuta, vaid on praegust praksist rohkem pretsedentideid, ja teistest küljest välja jäetud praeguse Põhiseaduse vastaval kohal ettenähtud Vabariigi Valitsuse liikmete abid.

Järgmine paragrahv, mis muutmisele määratud, on Põhiseaduse § 39. Esimene muudatus seisab selles, et praeguse kolmeaastase Riigikogu volituste hariliku vältuse asemel pikendati seda vältust nelja aastani. Peale selle aga on ette nähtud võimalus vabariigi presidendile, määrata uusi valimisi ka enne nelja aasta möödumist. Seda toimingut ei pea aga president ette võtma mingisugustel muudel, kui ainult ja üks riiklikudel kaalutlustel. Vastasel viisil talitamine oleks kahtlemata hädaohtlik niihästi presidendi instituudile enesele kui ka kõnesoleva õiguse väärilisusele, samuti ka riigi rahulikule arenemisele. Sellejuures aga, kui president uued Riigikogu valimised määrab, peavad need toimuma hiljemalt kahe kuu jooksul, arvates vabariigi presidendi vastava otsuse väljakuulutamise päevast. Iseäraldus, mis meie praegusel Riigikogul on, peaks käesoleva eelnõu järgi jääma ka edaspidi. Praeguse Eesti Põhiseaduse järgi on nimelt Riigikogu permanentne asutus. Seda permanentust on tarvis sellepärast, et on ette nähtud terve rida riiklike akte, mis vajavad Riigikogu kaastegevust. Presidendiameti ellukutumise kerkib küsimus, kas võiks või peaks Eesti samuti talitama, nagu Euroopa mitmes teistes maades talitatakse, nimelt nõnda, et president määrab mitte ainult uued valimised, vaid laseb ka rahvaesinduse täiesti lahti, lõpetab ta volitused. Arvesse võttes seda, et ka presidendivõimu juures on tarvilik Riigikogu kaastegevus teatavate aktide kordasaatmiseks, samuti Eesti välispoliitilist seisukorda, geograafilist asendit j.n.e., jäädi põhimõttelikult selle senise korra juurde ja nimelt, et kui president uued valimised määrab, siis endine Riigikogu alale jääks, kuni uue Riigikogu valimise tagajärgede väljakuulutamiseni. Olles sellele omapärasele seisukohale asunud kerkis küsimus selle üle, kas niisugune Riigikogu, kelle asemele vabariigi president on tarvilikuks leidnud teise koosseisuga rahvaesindust saada, üldse uue Riigikogu kokkuastumiseni teotseda võib või mitte. On ilmselt selge, et sel juhul ei oleks soovitatav Riigikogule jätta oma toiminguteks niisuguseid volitusi, nagu harilikult Riigi-

kogul on. Kuna aga ei leitud võimaliku olevat Riigikogu täiesti ja absoluutselt kaotada, siis osutus tarvilikuks Riigikogule anda vähem õiguslik seis, panna tema suhtes toime seda, mida teistel asjaoludel nimetatakse *capitis deminutio*. See *capitis deminutio* seisab selles, et seesugune Riigikogu võib kokku tulla ainult presidendi nõudel, ja president võib omaltpoolt seesuguse Riigikogu istungi lõpetada.

Järgmine paragrahv, kus muudatus tehtud, on § 41. Siin on nimelt tehtud muudatus selles mõttes, et Riigikogu tuleb kokku mitte ainult üks kord aastas, nagu praeguse Põhiseaduse järele, vaid kaks korda aastas korraliseks istungjärguks. Ühtlasi taheti anda õigus presidendile katkestada Riigikogu istungjärku üks kord istungjärgu kestel kuni kahe nädalani. Seda leiti tarvilikuks seepärast, et selle presidendioiguse teostamisega saadakse rahulikult lahendada konflikte, rahuldada meeleolusid, mis muidu võib-olla kaasa tooksid radikaalsemaid tagajärgi.

§ 42. on tehtud see muudatus, et kõigepealt mitte Vabariigi Valitsus, nagu praegu, vaid vabariigi president võib kokku kutsuda Riigikogu erakorralisteks istungiteks. Peale selle on § 42. püütud lahendada teatavaid küsimusi. Need küsimused on järgmised: 1) Kõigepealt juhul, kui president on määranud uued Riigikogu valimised ja kuni need ei ole teostunud, milline on senise Riigikogu õiguslik seis? Sellele olen juba vastanud. 2) Kui peale nelja aasta möödumist ei ole korda läinud mõnesugustel erakorralistel juhustel uusi valimisi toime panna, siis senine Riigikogu nagu ei oleks täisvolituslik, ja teisest küljest täisvolituslikku Riigikogu valida ka nagu ei saaks. Ka sel juhul Riigikogu asetati samasugusesse seisukorda nagu siis, kui president on määranud uued valimised, aga veel pole valimiste tulemused avaldunud. 3) Kolmas juhus on antud Põhiseaduse § 32. Seal on tegemist juhtudega, kus rahvahääletamise tagajärgede tõttu olemasoleva Riigikogu asemele tuleb valida teine Riigikogu. Aga vaheajal, kuni teise Riigikogu koosseisu avaldamiseni, missugune on senine Riigikogu? Siin asetati ka see Riigikogu *capitis deminutio* seisukorda, see on, ta jääb juriidiliselt püsima, aga vähendatud tegutsemisvõimuga.

Järgneb § 43. See on muudetud selles suunas ja mõttes, et peale valimisi Riigikogu esimest istungit ei juhata Riigikogu esimees, nagu senini, vaid vanem Riigikogu

liige. See muudatus on tingitud sellest, et võimalikult painduvamaks teha käesoleva küsimuse lahendamist. Praeguse Põhiseaduse juures võivad tekkida juhtumised, kus eelmise Riigikogu esimeest ei ole, ja peab seetõttu Põhiseadust just nagu rikkuma hakkama selleks, et uut Riigikogu avada ja tema tegevuse algamist võimaldada.

§ 44. suhtes on kõnesoleva seaduseelnõu väljatöötamisel ette tulnud suuremaid muudatusi. Esiialgu oli nimelt kavatsus neid määrusi, mis praegu kannavad Riigikogu kodukorra nime, jätta edasi, nagu praegu, seadusena. Kuna eelnõu järgi seadused alistuvad oma jõu saamiseks mitte ainult Riigikogu, vaid ka presidendi läbivaatamisele, siis oleks Riigikogu kodukord üldisel alusel kuulunud ka vabariigi presidendi võimkonda. See leiti tarvilik olevat sellepärast, et nii praeguse Põhiseaduse ja eelnõu järgi Riigikogu kodukord peab ja pidi täiendama neid tühikuid, mis Põhiseaduses teatavate küsimuste lahendamisel aset leiavad. Kõige viimasel ajal kerkis üles küsimus, kas on õige, et Riigikogu kodukord ja selle maksmapanemine peaks ühenduses seisma presidendile antud võimu teostamisega. Leiti õigem olevat, et vähemalt oma sisemise korra korraldamisel tuleks anda Riigikogule tarvilikul määral iseseisvust ja rippumatust presidendivõimust. Sellele seisukohale peale kahtlusi asus ka erikomisjon, kelle aruandjana praegu siin esinen. Kuid selle põhimõtte vastuvõtmisel kerkis esile teine küsimus, kas ühenduses sellega nüüd ei ole tarvilik Põhiseaduses üksikasjalikult ära tähendada ka neid ülesandeid, mis Riigikogul täita, ja neid küsimusi, mis Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu tegevuse suhtes reguleerimist nõuaksid. Väljenduseks praegutoodud mõtetele leiti tarvilikuks senist § 56. muuta kujul, nagu see, lugupeetud Riigikogu liikmed, teile täna on esitatud.

§ 45 on jäetud põhimõttelikult muutmata. Teise lõikena on aga tehtud täiendus selles mõttes, et Riigikogu iga liige kohustetäitmisele asudes peab andma töötuse ustav olla Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale. Ühtlasi on selle töötuse mitteandmise juhuks nähtud ette sanktsioon, et selle töötuse mitteandmine toob enesega kaasa Riigikogu liikme volituste lõppemise.

§ 53. on võrreldes praeguse Põhiseadusega tehtud suurem muudatus. See on tingitud sellest, et tarvilikuks peeti seaduseandluse alal luua teatavat koostööd presidendi ja rahvaesinduse vahel. Kuna pre-

sident on valitsemisvõimu kõrgem kandja, ja selle võimu teostamisel on äärmiselt tähtis, millise sisu seadused omandavad, siis tundus õige olevat, et selles asjas presidendil peab kaasaraakimise õigus seadusele jõuandmise suhtes jääma. Teisest küljest oli selge, et presidendi vahelesegamine seaduseandluse juures peab olema teatavate piiridega ümbritsetud. Neil põhistel on muutus käesolevas paragrahvis sündinud. Presidendile kuulub nimelt igasuguste seaduste väljakuulutamise. Kui aga väljakuulutamisele tuleb seadus, mis Riigikogu poolt on vastu võetud, siis võib vabariigi president seesuguse seaduse anda Riigikogule tagasi uueks arutamiseks ja otsustamiseks. Kui Riigikogu võtab sama seaduse muutmata vastu absoluutse enamusega, või jälle järgnevat Riigikogu muutmata, siis on president sunnitud juba vastava seaduse välja kuulutama.

Kaalumisel kõnesoleva määruse juures olid veel Põhiseaduse § 34. ettenähtud seadused. Peale pikemaid kaalutlusi jõuti ometi enamusega sellele otsusele, et erilist korda mitte luua nende seaduste väljakuulutamiseks, mis rahvahääletamise korras üldse otsustamisele ei või tulla. Nõnda siis, kõnesoleva § 53 alla kuuluvad üldkorra järgi kõik need seadused, millest kõneleb Põhiseaduse § 34.

§ 54 on muudetud ainult ühes osas, ja nimelt praegusele korrale suurema selguse andmiseks. Seal öeldakse, et ükski seadus ei hakka maksuma väljakuulutamisetähta. Iga seadus peab olema seega välja kuulutatud. Aga teisest küljest on seliel määrusel suur konstitutsiooniline tähendus selles mõttes, et ükski seadus ei või saada seaduseks, kui president pole omalpoolt toime pannud nõndanimetatud väljakuulutamise akti. Seaduse avaldamiseks selle § 54 seisukohalt, arvesse võttes ka § 53, saab õieti väljakuulutamise tegelik või faktiline teostamine. Väljakuulutamine on presidendi poolt toimetatav akt, avaldamine on aktist järgnevat seaduse teksti teatavakstegemine elanikkonnale.

§ 55 suhtes oli avaldatud soov, seda paragrahvi täiendada selles mõttes, et üksikasjalikult ära näidata need asutused ja see kord, mille kaudu riigikontrolli teostatakse. Peale kaalumist aga tehti ainukene täiendus olemasolevale seadusele selles mõttes, et vastav kontrolli teostamine peab sündima seaduse alusel.

Ühenduses küsimusega Riigikogu kodukorra suhtes, nagu eelpool juba tähendasin, kerkis üles ka praeguse Põhiseaduse

§ 56. muutmise või õigemini täiendamise. Selles asjas on harilikult teistes maades lähemalt kui meie Põhiseaduses käsitatud Vabariigi Valitsuse ja parlamendi vahekorrad. Meie Põhiseaduses võis see tegemata olla sellepärast, et kodukorraga võis vastavalt vahekordi lähemalt täiendada. Kuna Riigikogu kodukord eelnõu järgi omab küll seaduse jõu, aga ta väljaandmine ei sünni seaduste väljaandmise korras, siis leiti tarvilikuks Põhiseaduses Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse vahekordi lähemalt käsitada. Seepärast on § 56 täiendatud järgmises mõttes: 1) Riigikogule on antud õigus moodustada ankeetkomisjon, 2) Riigikogul on õigus peaministri või üksikute ministrite käest saada seletust ja 3) peaministril või ministril on õigus anda seletusi Riigikogus või viimase komisjonides.

Enne kui seaduseelnõu kõnesoleva osaga lõpetada, juhin tähelepanu veel ühele paragrahvile, mis eelnõu arutamise esialgsel astmel kaua aega kaalumist vajab, see on nimelt Põhiseaduse § 51. Selle paragrahvi järgi määratakse need tingimused, mille järgi Riigikogu liikmed võivad saada sõiduraha ja tasu. Esialgses eelnõudes oli teatavaid ettepanekuid selles mõttes, et see tasu taheti põhiseaduslikus korras lähemalt lahendada. Peale pikemaid arutlusi ja eeskätt selleks, et kokkulepet saavutada, jäeti ka see paragrahv niisugusel kujul alale, nagu praeguses Põhiseaduses olemas.

Asume nüüd vaatlemisele üht osa praegusest Põhiseadusest, mis on alistunud kõige suuremale muutmisele.

Vaheaeg kl. 11.56 min. — kl. 12.25 min.

Koosolekut juhatab teine abiesimees **R. Penno.**

Sekretäri kohal sekretäri teine abi **O. Gustavson.**

J. U l u o t s (jätkab kõnet): Kõige olulisem muudatus kogu praeguse Põhiseaduse muutmise juures on peatükk V. Selles peatükis ei ole õieti ühtki paragrahvi jäänud muutmata. Põhjus, mis seesugust põhjalikku muutmist peatükk V suhtes esile toonud, on arusaadav: meie kollegiaalse valitsemisvõimu kandja asemele on püütud eelpooltoodud motiividel seada üksikini-mene, üksikisik, kollegiaalse valitsemise asemele on seatud presidentsiaalvalitsemise moodus. Vastavalt sellele on peatükk V tähendatud ära ka presidendi ametissekutsumine, tema võimkond ning ühtlasi tema suhe Vabariigi Valitsusega, edasi Vabariigi

Valitsuse ametisse kutsumise ja vabastamise kord ning tema võimkond.

Selles asjas oleks kõigepealt tähendada, et presidenti ei ole soovitud ametisse seada mingi sekundäarse või tertsiäarse riigivõimu organi poolt, vaid primäärses, see on rahva enese poolt. Tagajärjeks on § 57. tähendatud sõnad: „Rahvaesitajana teostab riigi kõrgemat valitsemisvõimu Vabariigi President.“ ning § 58, kuidas vabariigi presidendi valimine rahva enese poolt sünnib. Sellejuures § 58 teise lõike juures kerkisid vastavatel kaalutlustel komisjonis lahkhelid. Ühed arvasid nimelt, et eelnõu § 58 teises lõikes lähemalt äratähendatud presidendi valimise põhialused võiksid ära jääda ja osalt kolmandas lõikes ära tähendada seda, mis äärmiselt vajalik. Seda põhjendati sellega, et valimiskord peaks olema rohkem painduvam, ja seda saab saavutada eeskätt sel viisil, et vastavate küsimuste lahendamine jääks hariliku seaduse hooleks. Teisest küljest vaieldi vastu ja eeskätt sellepärast, et Põhiseaduses peaks olema algioontes ära tähendatud presidendi valimise moodus samal põhimõtetelikut täiel kujul, nagu see Riigikogu valimiste suhtes. Eelnõu § 58. teise lõike tõttu on kindlustatud, et president valitakse hääletamisel osavõtjate kodanikkude enamuse poolt. Kui aga mingi muu valimise moodus tarvitusele võetakse, siis võidakse valida relatiivse enamusega hääletusest osavõtjatest. Seda juhtu, kus rahvaesindajaks osutub relatiivse enamusega isik, ei saa pidada soovitavaks, arvesse võttes, et see demokraatlikule põhimõttele ei ole vastav, ja teiseks, et meil üldiselt on igalpool täieliku enamuse põhimõtte läbi viidud. Niisugustel alustel jäi § 58 niisugusel kujul edasi, nagu teie seda eelnõus leiaste. Presidendi isiku suhtes seati üles nõudmine, et ta oleks vähemalt 40-aastane, seega suurema elukogemusega kodanik ja selle tõttu peaks olema tasakaalukam, ja oleks vähem kodanikke, kes valimistele ennast üles seada suudaksid. Viimase võimaluse ärahoidmiseks, üleliigsete kodanikkude ülesseadmine valimisteks, on tarvilik 10.000 hääleõigusliku kodaniku pooltolemine. Vabariigi presidendi valimise lähem kord määratakse seadusega.

Järgmises paragrahvis — § 59 — puudutatakse neid küsimusi, mis presidendi ametiga kui niisugusega seotud on, rääkimata ta võimkonnast. Siin kõigepealt määratakse ära presidendi ametisseastumise aeg, mis nimelt on ühendusse seatud pühaliku töötuse andmisega presidendi poolt. Pühali-

ku töötuse tekst on siin seaduses ära tähendatud. Ühtlasi teise lõikega on kõrvaldatud presidendil võimalus oma ametiga ühendada muid teenistuslikke või kutseülesandeid. Kolmandas lõikes määratakse presidendile maksetav tasu samadel alustel, nagu see sünnib ka Riigikogu liikmete suhtes, ja nimelt selles mõttes, et ükski president ei saa ise oma tasu määramisest osa võtta, vaid presidendile maksetav tasu peab määratud olema enne seda, kui see president ametisse astub, kelle palka seadusega määratakse. Neljandas lõikes tähendatakse ära need juhud, kus presidendi ametikoht on vaba ja millal president ei saa ühel või teisel põhjusel oma ülesandeid täita. Niisugustel juhtudel täidab president ülesandeid peaminister, kelle võimkond sel puhul on üldiselt sama kui presidendil, vahe on ainult see, et tal ei ole õigust määrata uusi Riigikogu valimisi. Neljandas lõikes äratähendatud juhtude üksikasjad peab ära määratama seaduses. Kõikides põhiseadustes ei ole seda just nõutud. Meil on aga selles asjas ülesandeks tehtud seaduseandjale täpsemalt ära määrata, millal presidendi ülesanded peaksid peaministrile üle minema. Ühtlasi aga vastava seaduses äratähendatud juhtudel, kui presidendiamet vabaneb enne tähtaega, asutakse kohe uue presidendi valimisele.

Olles sel viisil ära tähendanud ühelt poolt seda, kuidas president ametisse seatakse, mis ajaks ta seatakse, ja teiseks, missugusel viisil ta oma ametist lahkub, määratakse järgnevas paragrahvis — § 60 — presidendi võimkond. Selles asjas on üldreeglina kõik need õigused, mis seni seatud Vabariigi Valitsusele, üle viidud presidendile. Sellejuures on aga veel mõnesugused õigused, võrreldes praeguse Vabariigi Valitsuse õigustega, jäetud presidendile. Nendest oleks lähemalt tähendada järgmist.

President esindab Eesti Vabariiki, järelikult täidab kõiki neid ülesandeid, mis praeguse korra järele kuuluvad Riigivõimale. Edasi presidendil on õigus valvata riigivõimu teostamise üle. See on erivolitus, mis seadusega lähemalt peab määratud olema ja mis võimaldab presidendil tarbekorral määrata erakordseid revisjone niivõrd Vabariigi Valitsuse tegevuse alal üldiselt, kui ka üksikute ametiasutuste tegevuses ja vastava seaduse ulatuses ka kõikides teistes riigivõimuga varustatud asutustes, kaasa arvatud kohtud. Eriti on sellejuures veel presidendil õigus ka aru pärida üksikutelt ministritelt või peaministrilt.

Võrreldes praeguse Põhiseadusega on president määratud ka kaitsejõudude kõrge- maks juhiks. Sõnadega — kaitsejõudude kõrgem juht — ei tahetud esialgsete kaalut- luste järele öelda, et president oleks mingi- sugune komandeeriv kaitseväeline ülemus, vaid sellega oli ära tähendatud ainult see, et tema nimel kaitsevägesid juhitakse. Nagu edaspidi seletan, on aga hiljem selles asjas seisukohad muutunud ning ei vasta enam sellele täpselt, nagu praegu kirjel- dasin. Edasi tuuakse muudatus võrreldes praeguse olukorraga sisse selles mõttes, et kõnesoleva § 60. p. 12 on antud presiden- dile võimalus välja anda riiklike edasi- lükkamata vajaduste korral dekreete, millel on seaduse jõud. Selle dekreedandmise õiguse kohta on olnud aga mitmesuguseid kavatsusi, mitmesuguseid ettepanekuid. Peale muu oli üheks õige kaua aega püsi- nud ettepanekuks see, mille järele Riigiko- gule esitatud seaduseelnõud võidakse nõn- daöelda esialgse seadusena välja kuulutada dekreedina, ja paralleelselt käiks Riigiko- gus seaduseelnõu enese arutamine, mis lõ- peks tema vastuvõtmisega või tagasilükkä- misega ja mis ühtlasi otsustaks ka dekree- di saatuse. Selle järele pidi seega dekreetide arutamine käima sama teed, nagu harilikult seaduste arutamise ja vastuvõtmise juures seda tarvitatakse. Pärast kaalutlusi aga komisjon sellele teele seisma ei jäänud, vaid loodi dekree- di kõrvaldamiseks või vastuvõtmiseks eritee, mida praegusest eel- nõust ka näha võib, nimelt et Riigikogu on kohustatud vastava dekree- di kas muutama vastu võtma või tagasi lükkama. Kol- mandat teed selles asjas ei ole olemas. Selles asjas, nagu ma tähendasin, olid võrdlemisi suured lahkarvamised, aga üldi- ne meeleolu kaldus selle poole, et siin peab dekree- di kõrvaldamise või vastuvõtmise suhtes jääma selle juurde, et meil erilise võimuaktiga tegemist on ja sellele vasta- valt ta kõrvaldamine või jõussejätmine peab sündima eriteel.

Edasi on väga olulise tähtsusega § 61. Selles määruses tähendatakse, et vabariigi presidendi otsused ja muud aktid, et olla maksvad, peavad olema alla kirjutatud va- bariigi presidendi enese poolt ning ka pea- ministri või asjaomase ministri poolt. Kaasallakirjutamine viimaste poolt on eri- nimetus ja sisaldab erimõistet. Ta si- saldab eneses mõistet, et kaasallakirjutaja võtab ühtlasi enda peale ka vastutuse akti eest. Sellega on tabatud seda, et juhul, kui rahvaesindus soovib arupärimisega esi- neda, sooviks seletusi saada, sooviks pre-

sidendi aktile peale tungida, nende aktide eest heaseisja oleks vastav Vabariigi Va- litsuse liige peaministri või asjaomase mi- nistri näol, kes kaasallakirjutaja. Ainult kaks erandit on selles asjas eeskätt ette nähtud. Need on: esiteks juhud, kui vaba- riigi president kutsub ametisse Vabariigi Valitsuse või selle üksiku liikme või vabas- tab ametist; teiseks, kui on tegemist re- visjonide määramisega. Tähendab, pre- sident võib määrata Vabariigi Valitsuse ametisse või vabastada, ilma et eelmise va- litsuse käest selleks kaasallkirja vajaks. Ei või arvata, et president saaks siin tarvita- ma midagi niisugust, mis viiks kokkupõr- kele rahvaesindusega, sest Vabariigi Valit- sus ise peab omama Riigikogu usalduse. Revisjonide suhtes aga määratakse seadu- sega ära, millisel määral president on va- bastatud peaministri kaasallkirjast.

Eelpool tähendasin, et kõnesolevale parlamentarismi põhimõttele on § 61. ko- manda lõikega tehtud teatav erand. Tulen selle juurde veel tagasi.

Kaasallkirja suhtes tuleb veel tähenda- da, et teatavatel aladel või juhtudel on Va- bariigi Valitsuse liige kaasallkirja andmise- seotud ainult otstarbekohasusega ja siis ei ole kohustust Vabariigi Valitsuse liikmel kaasallkirjast loobuda või seda anda.

Kui aga on presidendi poolt olemas ot- sus või akt, mis seadusevastaseks osutub, siis on vastav Vabariigi Valitsuse liige ko- hustatud oma kaasallkirjast loobuma. Sei- lega tahetakse vabastada presidenti suurel määral kohtulikust vastutusest, aga teisest küljest pannakse vastava Vabariigi Valit- suse liikme peale kohustus, vastutada ise ka selle akti eest, mis presidendi poolt an- takse, kui see akt osutub seadusevastaseks. Niisugune on seega üldreegel. Nagu eel- pool tähendasin, on kahjuks samas parag- rahvis olemas viimane lõige, mis teile esi- tatud eelnõus kõlab järgmiselt: „Kaitsejõu- dude juhtimisse puutuvad korraldused an- takse ja kaitsejõudude juhid nimetatakse erikorras, mis määratakse seadusega.“ Kuna selles osas tekkisid lahkarvamised, siis võeti komisjoni poolt hiljem vastu sama lõige järgmises redaktsioonis: „Kait- sejõudude juhtimisse puutuvate korraldus- te ja kaitsejõudude juhtide nimetamise kaasallakirjutamise kohuslikkuse juhud ja kord määratakse kindlaks eriseadusega.“

Mõlemi ettepaneku sisu seisab selles, et kaitsejõudude juhtimise ja kaitsejõudude juhtide nimetamise aladel ei ole Põhiseadu- ses ette nähtud kaasallakirjutamise tarvidust vastava ministri või peaministri poolt, küll

aga võib harilik seadus seda tena. Siin, nagu eelpool kord ütlesin, on seega kõrvale mindud parlamentarismi põhimõttest. Kui eelpool seda puudutasin, siis küsiti kohapealt, millega on niisugune erand põhjendatud. Komisjoni aruandjana oleks mul sel puhul järgmist tähendada.

Põhjendati mõlemaid tehtud ettepanekuid kõigepealt seega, et praegune Eesti Vabariigi Põhiseadus ei võimaldavat tarvilikul määral kaitsejõudude operatiivset juhtimist. Praegu olevat mingisugune mitmepealine kollegiaalne kaitseväeline asutus vägede juhiks. Sellepärast uues Põhiseaduses on võimaldatud parandust selles asjas tuua.

Edasi tähendati sellele, et presidendil on antud õigus olla kaitsevägede ülemaks juhiks. Järelikult ülemjuhatajana peab temal võimalus olema korraldusi teha vägede komandeerimise alal, aga ka kaitsevägede juhtide nimetamise alal. Peale selle toodi veel andmeid välismaadelt, peasjalikult meie lähemalt naabrilt, Soomest. Et aga selle vastu räägiti, siis lepiti praeguste muudatuste pooldajate poolt sellega, et eriseaduses ära määratakse, kuidas asja lähem korraldus peaks sündima. Õeldi, et presidendi akt võib olla ilma peaministri kaasallkirjaga ja võib olla ka ühes peaministri kaasallkirjaga. Teiselt poolt aga juhiti tähelepanu sellele, et praeguse Põhiseaduse juures võib-olla on ometi võimalik luua kaitseväge juhtimises operatiivset tippu. Ka ei peetud soovitavaks, et president ise oleks komandeeriva kindrali kohal ja sõjavägede otsekoheks käsutajaks. Samuti ei loetud soovitavaks, et presidendi korraldused võiksid tekitada rahvas rahulolematust, samuti rahvaesinduses, ning Vabariigi Valitsus, kui aktile mitteallkirjutaja, ei kannu vastutust, samuti ka mitte president, kui ta ei ole üle läinud neist piiridest, mille põhjal teda kohtulikule vastutusele saaks võtta. Komisjonis otsustati see küsimus mitte täies koosseisus, vaid kolme häälega kahe vastu nii, kui ta ette kantud.

Olgu tähendatud, et eelnõus oli varem ära määratud see kord, kuidas presidendi otsuste teostamine valitsuse kaasabil lähemalt peab sündima. Pikkade seletamiste järele jäeti see määrus välja, nii et eelnõus praegu lähemalt määratud ei ole, kuidas valitsus üksikutes presidendi aktide valmistamises tegutsema peab. Praeguse eelnõu § 63 on aga selle kohta üldjuhtnõõrid valitsusele antud.

§ 62 annab vabariigi presidendile või-

maluse valitsuse ametisse kutsuda ja ametist vabastada. Ühtlasi selleks, et Vabariigi Valitsuse tegevust ühtlustada, on antud peaministrile § 62 kolmandas lõikes teatavad volitused. Kolmas lõige tähendab parandatud kujul seda, mis praegumaksvas Põhiseaduses vastav paragrahv.

§ 63 on ette nähtud Vabariigi Valitsuse võimkond üldistes lausetes selle selge teadmisega, et niihästi riigielu kui ka sellekohased seadused üksikasjalikumaid korraldusi enesega kaasa toovad. Otsustav selle praktilise korraldamises ja kujunemises on see, et Vabariigi Valitsus presidendi poolt tehtavate aktide ettevalmistamises kui ka teostamises tegev on, ning teiselt poolt see, et Vabariigi Valitsus usalduse osaline peab olema Riigikogu ees.

§ 64 on õieti oluliselt praegusest Põhiseadusest üle võetud.

§ 65. on praeguse Põhiseaduse määrus üle võetud, aga peab arvama, et sellel määrusel nüüd uue eelnõu järgi suurem tegelik tähendus on. Praeguse korra juures nimelt ka Vabariigi Valitsusel pidi usaldus olema, aga, nagu teada, see usaldus anti juba Vabariigi Valitsusele sellega, et ta Riigikogu poolt ametisse kutsuti. Nüüd aga Vabariigi Valitsuse ametissekutsumine sünnib Vabariigi presidendi poolt. Vabariigi Valitsusel on seega praegusel korral tarvis esineda kas üldiselt või teatava üksikjuhu puhul niisuguse ülespidamisega, millest järeldama peaks tema usaldamist Riigikogu poolt. Eelnõu § 65. teises lõikes tähendatakse ära need juhud, kunas Vabariigi Valitsus peab tegema praktilise järelduse sellest, et temal usaldusepuudus on ilmsiks tulnud. Vastav määrus on väljendatud samal kujul, nagu praeguses Põhiseaduses on, ning vastavalt sellele umbusalduse puhul võib Vabariigi Valitsus ametisse jääda ainult siis, kui vabariigi president on tarvilikuks leidnud määrata uued Riigikogu valimised.

§ 66, millega määratakse riigikantselei olemasolu ja riigikantselei juhataja ametisemääramise kord, on väikeste muudatustega, mis presidendi olemasolust tingitud, üle võetud maksvast Põhiseadusest.

§ 67. tähendatakse ära need tingimused üldjoontes, mille alusel võidakse vabariigi presidenti ja Vabariigi Valitsuse liikmeid võtta kohtulikule vastutusele. Selle juures vabariigi presidendi kohtulikule vastutusele võtmise võimalused on võrdlemisi piiratud, ja nimelt piiratud süütegudega riigivõimu vastu ja riigi äraandmise eest. Seesugune kitsendus on tehtud selles tead-

mises, et suurema osa kõige tähtsamate toimingu eest ei ole president vastutav, vaid Vabariigi Valitsuse kaasallkirjutaja liige. Praegusel korral, kui esitatud eelnõu püsima jääb, võivad ainult selles mõttes kahtlused jääda, mis puudutab kaitsejõudude juhtimisse puutuvate korralduste ja kaitsejõudude juhtide nimetamise asja.

Ministrite kohtulikule vastutusele võtmine on jäetud samasuguseks, nagu praeguseski Põhiseaduses, samuti asjaarutamise ja vastutuselevõtmise korra määramine selles mõttes, et viimased määratakse seadusega. Muudatused on tehtud, võrreldes praeguse Põhiseadusega, selles suhtes, et kõnesolevas paragrahvis tähendatud isikute vastutuselevõtmisest järgnev kohtulik asjaarutamine peab sündima Riigikohtu erikoosolekul. Sellest erikoosolekust võivad osa võtta mitte ainult riigikohtunikud, vaid sellest erikoosolekust võivad osa võtta ka need, kes ei ole kohtunikud. Sellega tahetakse Riigikohtu erikoosolekule anda mitte hariliku kohtu, vaid teatava poliitilise maiguga kohtu ilme, sest siin võivad arutamisele tulla asjad, mille arutamiseks on tarvilikud ka teistel aladel tegutsevate isikute kogemused ja arusaamised.

Edasi järgnevad veel mõned paragrahvid, mis on osalt ühenduses presidendi ametisse seadmise ja osalt kohtu alal mõningate muudatustega.

§ 69 on muudetud selles mõttes, et kõrgem kohtuaste Eestis on riigikohtunikkudest koosnev Riigikohus. Sellega tahetakse öelda, et Riigikohus on kõigepealt kõrgem kohtuaste ja mitte kohtulik valitsemisvõim, nagu seda praeguse Põhiseaduse vastavast tekstist järeldada võiks ja võibolla järeldatakse.

Teisest küljest tahetakse § 69-ga muudetud kujul anda kõrgemale kohtuastmele võim kohtuasutiste üle järelevalvet teostada mitte ainult harilikus protsessuaal korras, edasikaebamise teel, vaid tehnilises mõttes, kitsamas mõttes, järelevalve korras, või ka revisjoni korras. Otsustava tähendusega on sellejuures sõnad „seaduse alusel“, mis täna laiali laotatud paljunduses ära märgitud. Nende sõnadega tahetakse öelda, et selles asjas ei ole kõrgem kohus revisjoni teostamise alal ainuõiguslik järelevalvet teostama, vaid tarvilikul korral on seesugune võim vabariigi presidentil, olnud ainult sellest, kuidas vastav seadus nii § 60 punkt 2 kui ka § 69 alusel seesuguse revideerimise võimalused ette näeb. Riigikohtunikud nimetatakse ametisse eelnõu järele vabariigi presidendi poolt Riigikohtu

poolt ette pandud kandidaatide hulgast. Kuna presidendi aktidele peab olema alla kirjutatud üldise reeglina, kui erandeid ei ole, peaministri või ministri poolt, siis järelikult riigikohtunikku nimetamine peab sündima ka sel kujul, s. o. kaasallkirjaga. Samasuguses korras sünnib ka § 70 ettenähtud kohtunikku ametisemääramine, kuivõrt nad seaduse järgi ei ole valitavad.

§§ 80, 81 ja 82 on tingitud presidendi ameti ellukutsumisest, nimelt selles mõttes, et vastavad funktsioonid, mis seniajani kaitsejõudude ülemjuhataja, kaitsejõudude puutuvate seadluste ja määruste andmises ja mobilisatsiooni väljakuulutamises kuulusid Vabariigi Valitsusele, nüüd on antud vabariigi presidentile. Sellejuures aga redaktsiooniliselt on kaitseväge asemele pandud sõna kaitsejõud, kusjuures viimaste all mõeldakse mitte üksi kaitseväge, vaid kõiki kaitsejõude, ka kaitseleitlasi sel määral, kui see vastavates seadustes või seadlustes on kindlaks määratud. § 86. tähendatakse ära vastavalt eelnõus tähendatud muudatustele, et Põhiseadus on vankumatuks juhteks Riigikogu, vabariigi presidendi, valitsuseasutuste ja kohtute tegevuses. Sellega siis president omas tegevuses peab arvestama Põhiseadusega, kui kõige tugevamajoolise seadusega, nagu kõik teised eelpooltähendatud riigiorganid.

Sellega on eelnõu see osa, mis on puutunud Põhiseaduse kui seesuguse muutmisesse, läbi vaadatud. Jääb järele peatuda eelnõu II osa juures, mis moodustab Põhiseaduse muutmise seaduse elluviimise määrusi sisaldavaid eeskirju. Vastavad eeskirjad on vististi küllalt selged ja sellelt seisukohalt lähemaid seletusi vististi ei vaja. Tähendan niipalju, et üheks olulisemaks tagajärjeks nende elluviimise määrustel on see, et eelnõu rahvahääletamisel vastuvõtmise juhul seni olemasolev Riigikogu alale jääb, s. o. rahvahääletamisel olemasolev Riigikogu alale jääb. Selleks päevaks, kui Põhiseaduse muudatus maksma hakkab, arvatatakse Riigikogu oma koosseisu poolt ainult Riigikogu valimismaterjalide põhjal täiel määral ümber, vastavalt vähendades Riigikogu liikmete arvu. Teatavad lahkkelid tekkisid selle kohta, mis ajast peale peab rahvahääletamisel vastuvõetud Põhiseaduse muutmise seadus jõusse astuma. Esialgu olid ette nähtud siin suuremad ajamäärad, siis vähendati seda 60 päeva peale, ja viimati, nagu täna esitatud ettepanekust näete, on peatuma jäädud 90 päeva juurde. Selle 90 päeva jooksul peab Riigikogu andma välja seesugused vajalikud

seadused, mis Põhiseaduse muutmise seaduse maksmahakkamiseks tarvilikud on. Siia kuuluvad kõigepealt presidendi valimise seadus, aga ka seadus, mis määrab presidendameti vabaoleku ja need juhud, kus peaminister presidendi aset täidab, edasi presidendile tasumaksmise seadus, ja ma arvan, nii mõnedki veel teised seadused.

Seega oleksin ma nüüd lõpetanud Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu üksikasjalikuma vaatluse. Jääb järele lõpuks küsida, kuidas seda eelnõu hinnata, hinnata sellelt seisukohalt, millist mõju ta avaldaks meie riigielu edaspidisele arenemisele ja missugused oleksid ta puudused ja headused, võrreldes praegu olemasoleva Põhiseadusega.

Mis puutub puudustesse, siis vististi tuleb tunnustada, et siin ühes suhtes vast teistsugused vahekorrad võivad tekkida täidesaatva võimu ja valitsusevõimu organi ja rahvaesinduse vahel kui seni. Seni on valitsusevõim otsustaval määral seotud Riigikoguga, rahvaesindusega, ja sellepärast erilisi teravaid vahekordi ühe ega teise vahel olla ei saanud. Eelnõu järgi on valitsusevõim tehtud iseseisvamaks, ja sellest seisukohast välja minnes võib presidendi poolt ametiseseatud valitsuse ja Riigikogu vahel võitlusevahekord teravamaks kujuneda kui seni. Tekib küsimus, kas see on puudus või on see headus? Vististi tuleb otsustada nõnda: võib-olla tuleb väliselt puuduseks lugeda, aga sisult, kui asjalikuse piiridesse asutakse, on vististi otstarbekohane, et teatav võitlus või heitlus aset leiab, sest ka riigielu juhtimisel oleneb tõe võitluseviljana.

Edasi tuleb arvata, et Riigikogu vastutuse vähenemise tõttu Riigikogu võib-olla end vähem vastutavalt väljendab. Kuid teisest küljest peab arvestama, et teatavad teised asjaolud, nimelt võimalus presidendi poolt Riigikogu valimisi määrata, vastutuse tõstmiseks kaasa aitavad.

Edasi, uue eelnõu maksmahakkamisel tuleb valida mitte ainult Riigikogu, vaid ka vabariigi president, ja sellega oleksid teatavad kulud suuremad praegustest. Kuid teisest küljest tuleb tunnustada, et eelnõu järgi on Riigikogu enese olemasolu aega pikendatud ning ka presidendi valitsemise aeg on määratud 5 aasta peale. Erilist kulude kõrgendamist seega vast karta ei ole.

Mis aga kahtlemata selle uue muudetud korra juures ilmsiks tuleb on see, et meie rahval, kui riigivõimu kõrgemal kandjal, on suurem kontrollimise võimalus oma esinda-

jate suhtes, kui see praegu aset leiab. Praegu on rahval ainult üks esindus ja teised on selle otsese esindusega seotud. Eelnõu järgi aga on rahval endal kaks esindajat — üks presidendi, teine Riigikogu näol, — ja sellepärast siis peab ütleva, et rahvale on suurem kontrollimise võimalus kindlustatud. Seesugune kahe võimu teostamine võiks kahtlemata kaasa tuua mitmesoovitavaid tagajärgi, võiks kaasa tuua mittesoovitavaid spektakleid vabariigi presidendi ja Riigikogu vahel. Kui aga parlamentaarne Vabariigi Valitsus — see sideli mõlema vahel — oma ülesandeid jaksab täita, nagu see eelnõu aluseks seisab, siis vististi rahva poolt kahe oma esinduse loomine ja nende kaudu võimu teostamine ei peaks olema kahjuks riigile, vaid aitaks kaasa asjatundlikumale, rohkem läbikaalutud ja mitmest küljest valgustatud tööle riigi ja rahva kasuks. Selles asjas kõnesolev eelnõu peaks andma võimaluse vististi Eesti riigile areneda mitte liiga tardunud eluvormides, mis praeguse Põhiseaduse juures võiks sündida. Kõnesolevas eelnõus on rohkem painduvust, ja see paindumus ongi kaalutluseks, mis selle eelnõu vastuvõtmise soovitavaks ja tarvilikuks võib teha.

Sellega olen oma ülesande täitnud. Kirjeldasin seda välist käiku, mille kaudu minnes kõnesolev eelnõu on jõudnud seiskorda, nagu praegu nägite. Katsusin ette tuua ka sisemisi põhjusi, mis selle eelnõu esitamise on põhjustanud, ja püüdsin selgitada ka sihte, mis sellega kätte tahetud saada. Edasi kirjeldasin seda, kuidas neid sihte on püütud üksikasjalikult väljendada eelnõus, ja viimati tähendasin ära vähemalt tähtsamad vaatekohad, mis võimaldavad seda eelnõu hinnata.

Kõige suurem tähendus kogu sellel eelnõul seisab aga selles, et Eesti Vabariigi kõrgemale võimukandjale, kõrgema võimu teostajale, Eesti Vabariigi rahvale, tahetakse kõnesoleva eelnõuga võimaldada oma arvamist avaldada selle kohta, kas riigikorda Eestis on tarvilik muuta või mitte. Kuidas meie riigi kõrgema võimu teostaja oma tahet avaldab, sellest tuleb teha järeldus nii ühes kui teises suunas. Kui see otsus on eitav, siis tuleb praegust Põhiseadust järjekindlamalt teostada kui seni. Rahvas leiab seda tarvilikuks. Kui aga ta leiab tarvilikuks praegust Põhiseadust muuta, siis tuleb hoolitseda selle eest, et see uus Põhiseadus saaks täidetud ka jällegi järjekindlalt. See oleks sel korral rahva tahtmine.

Kaasaruandja H. K u k k e: Väga lugupeetud rahvasaadikud! Teeksin siinkohal mõned täiendused aruandja selgitustele. Kõigepealt küsimuse kohta, kas Põhiseaduse muutmise on meil tarvilik või mitte. Selle küsimuse juures peatudes on iseloomulik see, kuidas käesoleva Põhiseaduse muutmise eelnõu käik on kujunenud algusest peale kuni tänini. Peab konstateerima, et riiklikku korda ei loo paberline põhiseadus, vaid see, missugune on rahva tahe. Paberil fikseeritud põhiseadus võtab rahva tahte kokku. Kui rahva tahe muutub, siis peab võimalus olema vastavalt sellele integreerida rahva tahtet põhiseaduslikkudes normides. Meie näemegi, et meie rahva keskel tuntakse ja peetakse tarvilikuks ette võtta uuendusi meie Põhiseaduses. (V a h e l h ü ü e.) Seda ei saa küll öelda.

Küsimus on pikemat aega kaalumisel olnud. Eelnõu, mis esitatud, on pikemate läbirääkimiste ja kokkulepete vili rühmade vahel, kes kajastavad rahva tahtet, kes nende selja taga on. Sellepärast, kui alamkomisjon tööle asus, siis ei olnud selle esimeseks ülesandeks põhjendada, kas Põhiseaduse muutmise on tarvilik või mitte, vaid eeldades seda rahva tahtet ja seda tahtet, mida kajastavad üksikud rühmad, nägi komisjon oma töö ülesannet selles, kuidas vastu tulla rahva tahtele, kokku võtta vastavad soovid otstarbekohasuse seisukohalt välja minnes, vormuleerida uus Põhiseaduse kava, mis ei ole tema lõplikul kujul Riigikogu otsustada, vaid läheb rahvale otsustamiseks. Rahvahääletus näitab, kas rahvas tahab muudatusi Põhiseaduses või mitte. Siinjuures peab tunnustama kõikide rühmade õiget suhtumist rahva soovile. Muudatuste ulatuses on küll teatud lahkarvamisi olnud.

Pikemat aega mõned rühmad on toonitanud Põhiseaduse muutmise vajadust, kuna teised rühmad on jälle leidnud, et teatud parandused küll Põhiseaduses tarvilikud on, kuid praegune aeg pole kõige parem, et neid parandusi ette võtta, vaid peaks lükkama selle asja edasi. Need rühmad või ringkonnad, kes seda arvamist avaldanud, ei ole otsekohe Põhiseaduse muutmise vastu, vaid nad ei pea tarvilikuks praegusel ajal muudatusi ette võtma hakata. Nad ei ole aga mitte sellele seisukohale asunud, et igal juhul tuleb võimalus ära võtta Põhiseaduse muutmiseks, vaid kui rahva tahe peaks nõudma Põhiseaduse muutmist, siis peab selleks ka võimalus olema. Sellepärast ei ole alam-

komisjoni kui ka Riigikogu erikomisjoni peaülesandeks olnud selgitada, mispärast ja mis põhjustel tarvis Põhiseadust parandada, vaid püüti lahendada rohkem tehniline ülesanne, et kui rahva tahe Põhiseaduse muutmist nõuab, siis missugused normid need peaksid olema, mis tulevad Põhiseadusesse võtta. Aruandja on siiski pikemalt põhjendanud, mispärast Põhiseaduse muutmist tarvilikuks peeti. Kui üksikutes rühmades arvamisi ette toodi, et praegune aeg ei ole Põhiseaduse muutmiseks kohane, siis samal ajal öeldi teiste ringkondade poolt, et Põhiseaduse muutmise on liiga aegamööda liikunud ja oleks ammugi pidanud otsustatud olema. Seda küsimust veel edasi lükata ei ole mingit põhjust.

Mis puutub seaduseelnõu sisusse, siis peab ütleva, et seaduses on püütud jääda nendesse raamidesse, et uut konstruktsiooni leida meie valitsusevõimule ja kõrvaldada puudust, mis seni meie riigiehituses end tunda andis. Seepärast ongi alamkomisjon kui ka Riigikogu komisjon seda tehnilist tööd tehes teadlikult kõrvale jätnud kõik muu, mis selle ülesandega kokku ei käi. Sest selge on, kui mitu küsimust koos tahetakse panna rahvahääletamisele, siis rahval pilt selge ei ole, ei ole kerge otsustada, vaid seal võivad arvamised hulga küsimuste pärast ka rohkem lahku minna.

Edasi, jäädes selle üldise põhimõtte juurde, on püütud silmas pidada, et ka uue korra juures demokraatliku riigikorra alused jäävad täielikult püsima. Meil on riigivõim rahva käes, ja see jääb püsima endisel kujul. Ja ma tahaksin öelda, et käesolev eelnõu toob meile koguni rahvavõimu teostamise laiendamise. Praeguse Põhiseaduse järgi kuulub riigivõimu teostamine peamiselt rahvaesitusele, ja ainult teatud kontroll on selle võimu üle rahval olemas. Valitsuse kohta aga rahval sarnast kontrolli ei olnud. Kuid uue korra juures valitakse president otseteed rahva poolt, ja siis on selge, et sellega rahva kätte antakse uus võimalus, võtta osa valitsusevõimu teostamisest, mida tal seni pole olnud.

Uus Põhiseaduse eelnõu jääb senistele demokraatlikkuse ja tõsise rahvariikluse alustele ka selles osas, mis on kokku võetud meie maksva Põhiseaduse kodanikkude põhiõiguste osas. Nii avalikus arvamises kui ka ajakirjanduses on küsimusi üles tõstatatud, kas ei ole soovitatav nüüd, kus Põhiseadus rahvahääletamisele tuleb, ka selles osas teatud muudatusi ette võtta. Seda küsimust on niihästi alamkomisjonis kui ka

nüüd erikomisjonis põhjalikult kaalutud ja leitud, et siin kitsendused poleks millegagi põhjendatud ega tarvilikud. Need õigused, mis Põhiseadus reserveerib kodanikkude põhiõiguste näol, ei ole meie riigielus raskusi toonud. Nad on kõige paremini kaasa aidanud meie sisemisele ja rahvusvahelisele edule. Ja selge on ka tulevikus, et mida laiemad on kodanikkude põhiõigused, seda vähem on põhjust sisemisteks teravusteks. Ei ole sellest küljest karta midagi halba, sest demokraatlikkude põhiõiguste kasutamine on ühtlasi seotud suurte kohustustega.

Teisest küljest on selge, kui käesoleva seadusega tahaksime mõnedele kodanikkudele õigusi kitsendada, siis kujuneks väga küsitavaks, kas eelnõu rahvahääletamisel vastu võetakse. Käesolev eelnõu igatahes kodanikkude õigusi ei kitsenda. Ei ole sellega vastolus ka see, et praegune eelnõu näeb ette väikese muudatuse maksva Põhiseaduse § 8-das.

§ 8 kindlustab isikuvabaduse ja seab üles kolm garantiid: isiku vangistamiseks peab olema kohtuvõimude order; teiseks, põhjendatud otsus peab olema tehtud ja kuulutatud mitte hiljem kui 3 päeva pärast vangistamist ja kolmandaks, otsuse kuulutamist on õigus nõuda igal kodanikul, kui kuulutamine ei ole sündinud selle tähtaja jooksul. Maksva Põhiseaduse nõue, et põhjendatud kohtuotsus vangistamise kohta peab juba ette tehtud olema, on teatavas vastolus kriminaalseadustega ja sünnitab tegelikult elus raskusi kuritegevuse jälgimisel, kui ei taheta Põhiseadusest üle astuda. Igasuguse vabaduse kitsenduse ja vangistuse kohta peab kohtu põhjendatud otsus ette tehtud olema, nagu võime lugeda praeguses Põhiseaduses. Käesolev eelnõu asub seisukohale, et vangistamine ja isikuvabaduse kitsendamine võib sündida nende võimude otsusel, kes teotsevad kohtuvõimude ülesannetes seaduses ettenähtud juhtudel ja korras, kusjuures kohtuvõimude põhjendatud otsus peab olema tehtud ja kuulutatud mitte hiljem kui 48 tundi pärast vangistamist.

Edasi puudutaksin seda osa, mis toob teatud muudatusi Riigikogu suhtes ja mis on seotud Riigikogu liikmete arvuga. Seni on meil olnud 100 Riigikogu liiget, kuid uue eelnõu järele on ette pandud 80 esitajat. Selle kohta on mitmesuguseid arvamisi. Ühelt poolt tuuakse ette, et ei ole tarvilik Riigikogu liikmete arvu vähendamine, kuna Riigikogu liikmete arvu vähendamise-ga langeks ka kvalifikatsioon — see näib

põhjendatud olevat. Kuid teiselt poolt seletatakse, et mispärast 80 on võetud — see on liiga palju, oleks pidanud olema veel vähem. Kuid peab silmas pidama, et teatud asutise koosseisu ei saa vabalt vähendada, kui tahetakse, et ta oma ülesannet peab täitma. Aga teiselt poolt jällegi on selge, et riigi aparaat peab olema oma rahva jõu kohane, ja siin arvestada kuludega on täitsa asjakohane küsimus. On tehtud etteheiteid selle kohta, kuidas siis 80 liikme juurde jäädud, kust see võetud, kuna teada oli, et põllumeestelt oli nõutavaks Riigikogu liikmete arvuks 50, rahvaerakonnal 60, ja tuuakse ette, et mis kõrgem matemaatika see nüüd on, et tuleb välja 80. Niisugusi kõrgemat matemaatikat tuleb elus siiski ette. Nimelt küsimuse arutamisel rühmade vahel on kaalutlused näidanud, et vähendusega kaugemale minna ei saa, kuna selleks on mõjuvad põhjused. Kui Riigikogu liikmete arvu vähendamisel veidi kaugemale minna, siis võib karta, et Riigikogu oma täit rahvaesinduse ülesannet ja tööd täita ei suuda.

Me näeme, et praeguse koosseisu juures tegelikult mitte võimalik ei ole, et kõik liikmed tööst osa võtaksid. Umbes 15% tavaliselt puudub haiguste või muude takistuste tõttu. See puudumise protsent jääb vististi ka vähema arvu juures.

Edasi näeme, et Riigikogu ka uue korra juures peaks andma valitsuse liikmed. Riigikogu peaks ka uue korra juures andma oma juhatuse, ja nõnda jääks üle neid, kes komisjonide tööst osa võivad võtta, märgatavalt vähem, kui liikmete üldine arv seda eeldaks. Pealegi on Riigikogul kui rahvaesindusel täita teine suur ülesanne: olla kontaktis rahvaga ja tegeliku elu nõuetega, mis aga minimaalse koosseisu juures tarvilikul määral võimalik ei oleks.

Mis puutub Riigikogu valimise seadusesse, siis on komisjon ja rühmad kokku leppinud, et proportsionaalsuse põhimõte võiks Põhiseadusesse jääda, ja seda sel eeldusel, et ei proportsionaalne ega ka majoritäärne valimisviis ei ole kumbki ideaalne selles mõttes, et nad on lõpulikud ja parandusi ei vaja. Ka proportsionaalne valimine on ikkagi isikute valimine. Neid valimisviise on mitmeid, mida võib välja arendada ja kõrvaldada vead. Peapuuduseks meie valimisseaduses on liikumata nimekirjade pahe, mida aga saab parandada, isikuvallimist rohkem esile tõstes, ja kahtlemata tuleb seda ka teha. Selleks võiks näiteid tuua Iiri valimisseadusest. Proportsionaalse valimissüsteemi piirides seal on

maksev nõndanimetatud ülekantav üksik-hääletamise süsteem. Põhiseadus näeb ette proportsionaalse valimissüsteemi, tegelikult teostatakse ülekantavat üksikvalimise süsteemi, mis funktsioneerib järgmiselt: riik on jaotatud iseseisvatesse valimisringkondadesse; igas ringkonnas seatakse kõik kandidaadid ühte nimekirja; hääletamisel annab valija ära nimekirja, kus numbriga määrab oma tahtmise kohaselt kandidaatide järjekorra. Kui hääletelugemine tuleb, siis loetakse valituks kandidaadid, kes on saanud niipalju number üht, kui on valimisjagaja. Kui aga keegi kandidaat saab number üht rohkem, kui valimisjagaja, siis ei lähe need hääled kaotsi, vaid kantakse üle teiste kandidaatide peale, kes samadel sedelitel märgitud number kahega j.n.e.

See on üks näide, kuidas proportsionaalne valimisviis siiski võimaldab teostada isikute valimist hääletaja tahte järele, ja kus loodud kontakt valija ja valitava vahele.

Edasi oli kaalumisel ka maksva Põhiseaduse § 48, mis kõneleb Riigikogu liikme vastutusest avalduste eest, mis ta on teinud Riigikogus ja ta komisjonides. On väidetud, nagu võiks ta esineda ebaõigete ja kriminaalsete ülesastumistega Riigikogus, aga vastutust mingisugust ei kannu. Selgub aga, et Põhiseaduse algtekst sarnast tõlgitsemist ei võimalda. Viga on selles, et Riigi Teataja teine trükk ja eraväljaanded ei vasta Põhiseaduse algtekstile. Aga algteksti mõte oli see, et Riigikogu liige, peale kodukorras ettenähtu, ei vastuta poliitiliste avalduste eest, mis ta teinud Riigikogus või komisjonides, kuna aga kriminaalvastutus peidi olema harilikus korras. Sellepärast ei leidnud põhiseaduse komisjon tarvilikuks seda paragrahvi muuta, sest Riigikogu kodukorraga on võimalik lähemalt ära määrata ka poliitilised avaldused, mille eest Riigikogu liige peab kandma vastutust ja missuguses korras.

Mis puutub Riigikogu kodukorda uue Põhiseaduse juures, siis peab toonitama, et erikomisjon asub seisukohal, et kodukord peab olema ka tulevikus Riigikogu sisemine asi, ega mitte kuuluma presidendi vetoõiguse alla. Vastavalt sellele on redigeeritud ka § 44. Nii nagu rahvahääletamisele vastuvõetud seadus ei käi presidendi veto alla, nii ei pea ka Riigikogu kodukord selle õiguse alla kuuluma.

Juhataja: Juhatuselt on ettepanek, määrata käesolevale koosolekule vaheaeg kuni kella 4-ni.

Ettepanek võetakse vastu.

Vaheaeg kl. 13.40 min. — kl. 16.23 min.

Koosolekut juhatab esimene abiesimees **M. Martna.**

Sekretäri kohal sekretäri teine abi **O. Gustavson.**

K. A s t: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Tänaane päev on Eesti rahvaesinduse elus ainulaadne. Meil on tulnud küll mitmel puhul arutada põhiseaduslikke küsimusi, aga otsekohest rünnakut Põhiseaduse vastu, sihiga teda muuta, ei ole meie rahvaesindus veel toime pannud. Sellepärast peaks täna küllalt põhjalikult kaaluma, kas oli meil tarvis ja vajadust sellise rünnaku ettevõtmiseks. Sotsialistide seisukoht selles küsimuses on üldiselt, tahaksin loota, tuntud. Meie ei vaidle üksnes üksikasjade puhul, mis leiduvad Põhiseaduse muutmise ettepanekus, vaid meie seisukohad on suunatud vastu terve frondi ulatusel. Meie ei tunnusta üldse Põhiseaduse muutmise tarvidust. Need riigikodanikud, kes ei ole Põhiseaduse muutmise nõudmise algatajate keskel seisnud, kes ka muidu ei ole selles küsimuses kuidagi kaasa tegutsenud, aga kes siiski juba riigikodaniku tunde pärast küsimuse vastu peavad huvi tundma, neil oli põhjendatud lootus, et nad vähemalt esitise aruandja, samuti ka kaasaruandja seletustest kuulevad, millised on suundivad põhjused, sundivad vajadused Põhiseaduse muutmiseks. Aga ma ei liialda vist mitte, kui ütlen, et need riigikodanikud pettuvad. Meie ei kuulnud aruandja poolt vastuvaidlematuid ja paratamatuid ega aktsepteerimisele kuuluvaid põhjendusi algatuse kaitseks. Aruandja auks tuleb mainida, et tema esinemise väärtuslikumaks ja põhjapanevaks osaks oli maksvale Põhiseadusele täie tunnustuse andmine. Muu seas ta suhtus küsimusele selles mõttes, et kui peaks püsima jääma praegune Põhiseadus, siis ei oleks sellega veel mingi kurjus juhtunud, vaid meie peaksime oma parimate võimiste kohaselt seda Põhiseadust edasi arendama. See on õieti sama seisukoht, mida on muu seas avaldanud juristide kongress või päev, kui ma ei eksi, eelviimane, kus Põhiseaduse muutmise küsimus eripunktina päevakorras seisis. (V a h e l h ü ü e.) Igatahes see päev, kus Põhiseaduse muutmise küsimus erilisel päevakor-

da oli võetud. Selles mõttes läheb komisjoni aruandja seisukoht antud küsimuses nende seisukohast, kes Põhiseaduse muutmist on algatanud ja selle kasuks kihutustööd teinud puht demagoogilistel motiividel, niisama kaugelt lahku, nagu maa ja taevas. Need kaks arusaamist ei kata kuidagi viisi teineteist.

Aruandja püüdis loetella neid momente, mida võiks kui defekte maksvast Põhiseadusest välja noppida, aga ometi osutus ta peamiseks väiteks mitte põhiseaduslik, riigiõiguslik küsimus ise, vaid üks kõrvaline asjaolu. Nimelt ütleb aruandja, et seaduseandja peab arvestama nendega, kelle jaoks seadused välja antakse. Ja kui nüüd nende keskel, kelle jaoks seadused välja antakse, rahulolematust avaldub, kui nende keskel on kahtlus tekkinud seaduse hüvedes ja otstarbekohasuses, siis peab seaduseandja revideerima, kas ta siitsaadik õieti on toiminud, ja kas mitte maksvad seadused ei nõua parandamist. Käesoleval korral aruandja leiabki, et Eesti Vabariigi Põhiseaduse suhtes on ilmsiks tulnud püüded, tendentsid ja sümptoomid, mis sunnivad meid valvel olema ja selles küsimuses võimaldama rahvale — suveräänile — tema tahte avaldamise. Järelikult oleks aruandja seletuste järgi arutatava seaduseelnõu esitamine rahvale hääletamiseks otsekuu mingisuguse katsepalli õhku heitmine, et selle abil proovida, kuidasviisi õieti rahvas suhtub maksvasse Põhiseadusse. Kaasaruandja võtab aga endale suurema julguse ja tahab juba eeskätt konstateerida, et rahvas nõuab Põhiseaduse muutmist. Vaadake, selles küsimuses tohime ja peamegi vaidlema, kas see tõepoolest nii on, et rahvas nõuab Põhiseaduse muutmist. Kui rahvas nõuab Põhiseaduse muutmist, siis peab rahval selleks põhjus olema.

Mul tuleb sel puhul meelde üks mõistujutt, poolest saadik anekdoot, mida mäletan hiljuti lugenud olevat. Nimelt ütleb üks väga jumalakartlik Moosese seaduse austaja oma vaimulikule, see tähendab rabile, et mispärast ei ole Jumal maailma ümber muutnud, miks ei ole ta oma käetööd parandanud? Aga rabi vastab selle peale: „Mispärast oleks ta seda tegema pidanud?“ — „Kuidas ei oleks ta pidanud seda tegema? — Maailm ei ole nii täiuslik, et sellega võiks rahul olla.“ Rabi vastas: „See on inimeste arusaamise järele niiviisi. Jumala enda teadmise järgi on maailma kord kõigiti täiuslik ega vaja mingisugust parandamist.“

Ka Eesti Põhiseadus paistab niisugusena, et Eesti rahval puudub põhjus teda muuta. See asjaolu, et üksikutes ringkondades on meie Põhiseaduse vastu üsna valimatut ja vastutusetundeta kihutustööd tehtud, see asjaolu ei ütle mitte midagi. See on samasugune arusaamatus, kui inimestelaste nurin maailma ebatäiuslikkuse vastu. Jumal ise, see tähendab rahvas, ei tarvitse sugugi veel oma loodud riiki ja tema korda puudulikuks ja halvaks pidada.

Nagu juba tähendasin, ei leidnud aruandja mingeid eriliselt tunnustatavaid ja tähelepanuväärivaid puudusi praegusel Põhiseadusel. Tema ütles ainult, et seda Põhiseadust ei ole küllaldase hoolega täidetud, et teda on rikutud, ja tõi näitena muu seas ette aumärkide küsimuse, mille vastuvõtmine Eesti kodanikkudel Põhiseaduse järgi ei ole lubatud, aga milliseid siiski valitsuse eesotsas seisvad isikud olevat kahjuks vastu võtnud. See on nii, aga ega see ei ole Põhiseaduse viga, ega selle normide viga, see on meie eneste viga. Pealegi on see niisugune kõrvalise tähtsusega küsimus, et sellest pikemalt kõnelda ei maksa.

Edasi võis veel aruandja konstateerida, et meie ei ole suutnud seaduseandluse alal tarvilikke korraldusi luua. Aga tema ise tähendas selle kohta, et Riigikogu oleks seda siiski võinud teha, kui ta oleks tahtnud ja oleks osanud. Riigikogu kätte — nii ütles aruandja täie õigusega — on koondatud suurem osa rahva suveräänsest võimust, ehk aruandja enda sõnadega: „Riigikogu oleks otsekuu kondenseerunud rahva tahtejõu koondis.“ Sellega langeb Riigikogu peale äärmiselt suur vastutus ja temalt peab nõudma väga palju. Nõudmised, mis Riigikogule selletõttu seatakse, on väga kõrged. Aga mispärast need nõudmised madalad peaksid olema? Ainult siis, kui endale kõrged nõudmised seatakse, ainult siis sammutakse täielikkuse poole, siis kasvatatakse iseennast ja iseenda kaudu kogu rahvast täiuslikumaks. Nii ei ole see meie Põhiseaduse halb külg, et tema on Riigikogu peale kõrge vastutuse pannud, kõrged nõudmised üles seadnud, vaid see on just parimus. Aga lõppude-lõpuks on ju need suurel määral teoreetilised küsimused. Veel rohkem kandsid teoreetilist laadi teised kaaluksed, mis lugupeetud aruandja poolt kuulsime. Kui aga püüda sisuliselt tungida heatahtlikult ja erapooletult sellesse küsimusse, siis peame ütlema, et kõige suuremat kaalu õigusepärast kõigi nende puuduste näitamiste hulgas omab selle tõ-

siasja konstateerimine, et meie Põhiseadus ei võimalda rahvale tarvilikku kontrolli Riigikogu üle. See on kõige kaaluvam näide, mida Põhiseaduse arutamisel ette on toodud. Rahvas, suverään, ei saa seaduseandlikku koda muul teel kontrollida, kui uute valimiste teel ja rahvaalgatamise korras rahvahääletamise teel. Aga küsime, kas on see puudus siis sedavõrt suur, et tema pärast maksaks ette võtta Põhiseaduse muutmist, et tema pärast maksaks luua uut võimu presidendi instituudi näol? Meie arvates sugugi mitte. Lugu seisab selles, et parlamendi laialisaatmise õigust käsitavad kõik presidendid ja kuningad suurema ettevaatusega, sest selle kurjasti tarvitamine maksab ennast halvade tagajärgedega kätte.

Teiseks tuleb arvesse võtta, et ega siis presidendid ja kuningad selles küsimuses ei saa talitada ainult oma äranägemise ja hea tahtmise järele, vaid neil tuleb arvestada siin üldise poliitilise olukorraga ja valitsuse tahtmisega. Tegelikult sünnivad parlamendi volituste lõpetamised võimuloleva valitsuse nõusolekul, sest president ei saa ennast poliitilises elus liiga aktiivsena näidata. Kui ühe parlamendi volitused enne tähtaega lõpetatakse, siis mitte presidendi poliitika pärast, vaid valitsuse poliitika pärast. Valitsus võtab enese peale julguse pooldada parlamendi laialisaatmist, et siis uutel valimistel teatud küsimuses lahing anda. Selles lahingus võib valitsus võitjaks jääda, aga võib ka kaotada.

Edasi oleks arvesse võtta, et mitte kaugetki kõik parlamendi volituste ennetähtaajalised lõpetamised ei anna neid tagajärgi, mida loodetakse. Meie nägime alles hiljuti oma vennasrahva Soome parlamendi laialisaatmisest, et uued valimised ei andnud vastust nendele küsimustele, milliste pärast rahvaesindus laiali saadeti. Uute valimiste juures tihtilugu jääb kõrvaliseks küsimuseks see küsimus, mispärast rahvaesindus laiali saadeti, vaid poliitilised erakonnad astuvad oma tõekspidamisega ja kogu oma tegevusekavaga valijate ette ning valimised kujunevad oma sisu ja väärtuse poolest samasuguseks, nagu on seda harilikud valimised, — harilikud selles mõttes, et nad toimuvad Põhiseaduses eneses ettenähtud harilikus korras. Ja lõppude-lõpuks ei ole selleks, et võimalust luua rahvaesinduse volituste ennetähtaajaliseks lõpetamiseks, veel tarvis presidendi instituuti sisse seada. Seda küsimust võib praktiliselt ka teisiti lahendada. Ei ole mitte sugugi tegelikult võimata, et seda

õigust oleks Eesti Vabariigis omanud Riigivanem koos Vabariigi Valitsusega. Võibolla oleks isegi hea olnud, kui Asutav Kogu omal ajal meie Põhiseadusesse vastava normi üles oleks võtnud. Igatahes ka meie, sotsialistid, oleme sunnitud tunnustama, et riiklikus elus vahel saabub selliseid silmapilke, kus ilmselt tundub vajalik olevat rahva tahteavaldust selgitada uute valimiste võimaldamise teel. Võtame kas või tänavuse valitsusekriisi. Riigikogus olid vahekorrad üsna põhjalikult muutunud, tänu parteilistele kombinatsioonidele. Põhjused, mispärast Vabariigi Valitsus pidi ametist loobuma ja võimalust andma uue valitsuse loomiseks, ei olnud mitte sedavõrt põhjendatud, et — välja arvatud muidugi jõudude ümbergrupeerimine — et valitsus seda ka tegema oleks pidanud. Peale selle osutus kriisi lahendamine väga raskeks, tänu ühendatud põllumeeste erakonnale ja nende poolt esitatud 14 punktile, mida meie veel kõik mäletame. Jõudis kätte isegi niisugune silmapilk, kus arvati, et kriisi üldse võimalik ei ole lahendada. Teie mäletate kõik, kuidas lugupeetud härra Tõnisson, kui temale Riigikogu Esimehe poolt oli tehtud ettepanek, võtta enese peale valitsuse moodustamine, rühmade ette astus ja ütles, et ta ei näe mingisuguseid võimalusi rühmadevaheliseks kokkuleppeks ja uue koalitsiooni loomiseks ja teeb selleärast ettepaneku, moodustada nõndanimetatud töö- või rahvusliku kontsentratsiooni valitsust. Meile vist kõigile tol silmapilgul tundus, et oleks väga hea, kui Riigikogu võiks nüüd oma töö lõpetada ja uutele valimistele otsekohe maad anda. Seda momenti meie teataval määral tunnustame. Teisi tunnustamisväärseid puudusi praeguses Põhiseaduses ei suuda meie parema tahtmise juures leida ja ei läinud see korda, nagu nägime, ka Põhiseaduse muutmise komisjoni aruandjal. Nagu juba nimetatud, on see ainuke enam-vähem tunnustuseväärne defekt. Sellest aga siitsaadik raskusi riigi valitsemisele ei ole kerkinud. Ka on meie Riigikogu volituste kestvus, võrreldes mitme teise demokraatliku maa parlamendiga, võrdlemisi lühike. Nagu näete, on käesoleval korral rahval juba üsna peatselt võimalus uute valimistega oma tahteavaldust ilmutada. Lugu ongi niiviisi, et parlamendi ja rahva vahelistest lahkkelidest võib juttu olla ikka siis, kui rahvaesitus juba pikemat aega on töötanud ja meie juures võrdlemisi lühikese volituste aja tõttu niikuinii juba uute valimiste poole hakatakse sammuma.

Ma ei taha sisuliselt peatuda pikemalt nende väidete juures, millistega on opereerinud lugupeetud komisjoni aruandja, vaid lähen üle nendele arvustustele, mis on populaarsed ja millistega on opereeritud Põhiseaduse muutmise algatajate poolt väljaspool Riigikogu nii rahvakoosolekutel, konverentsidel, kongressidel, kui ka ajakirjanduses. Need süüdistused ja need puudused, mis seal üles loetletakse, on palju selgemad, riigikodanikkudele palju arusaadavamad ja nende mõistusesse üsna teravalt lõikunud. Ja seal on siis üks peamistest väidetest, et praegune Põhiseadus ei võimaldavat küllaldaselt tugevat valitsemist, millele muidugi juurde lisatakse, et kui valitsemisvõim teisiti konstrueeritakse, et kui valitsemise etteotsa seatakse rahva poolt valitud president, siis valitsemine peab olema stabiilsem.

Vaadake, see väide on üks peamistest, millega, niipalju kui mina olen sellele tähelepanu võinud pöörata, opereeritakse. Aga ometi see väide ei pea paika. Selle väite esiletõstjad ütlevad nimelt, et kui vabariigi eesotsas seisab president, siis on hoopis vähem valitsuskriisi, siis ei saa kriisid nii tihti tekkida kui nüüd. Aga kas on siis praktiline elu kuidagiviisi seda väidet tõestanud? Mitte midagi seesugust. Viimastel aastatel on meie valitsuste iga võrdlemisi pikk olnud — keskmiselt üks aasta. Aga mitmes vanas demokraatlikus riigis, kus ammu saadik juba maksab see kord, mida meile nüüd soovitatakse, elatakse üle väga sagedasti valitsuskriise. Võtame näiteks Prantsusemaa, Kas Prantsusemaa, hoolimata sellest, et ta presidendile üsna tugevad ja laialdased võimupiirid kätte mõõtnud, oma kriiside rohkuse poolest, eriti pärast ilmasõjaaegset ajajärku, ei ole ületanud teised riigid? Mäletame Prantsusemaal isegi juhtu, kus kahe nädala jooksul oli kolm valitsust. Sellest võiksite järeldada, et presidendi isik iseenesest veel mitte valitsuste iga ei pikenda ega valitsuste püsivust kaugelgi ei taga.

Edasi öeldakse: kui peakski nii olema, et presidendi isik iseenesest veel valitsuse püsivust ja valitsuse kestvust ei garanteeri, siis ta ometi võimaldab kriiside lahendamise kiiremalt kui muidu. Aga tegelik elu ei tõesta ka seda väidet. Ma ei taha sellega öelda, et Eestis oleksid valitsuskriisid leidnud rutulist ja laitmatut lahendamist. Ei, sellest olen kaugel. Aga üht peate tõeks võtma, ja nimelt seda tõsisasja, et Eestis valitsuskriise on lahendatud kergemini ja rutemini, kui lähemates

naaberriikides, muu seas Lätis ja Soomes. Meie ei ole veel jõudnud töövalitsuseni, aga Soomest ja Lätist oleme seda küll kuulnud. Sealsetes presidendiga eesotsas seisvates riikides on olukordi tekkinud, kus ei olnud võimalik enam valitsuse moodustamine poliitilise tegelasega eesotsas, vaid on tulnud luua hädavalitsusi enne uute rahvaesinduse valimiste kätte jõudmist.

Meil on vist kõige pikem valitsuskriis kestnud 1 kuu. See oli — ma ei mäleta, kelle valitsus see oli — aga härra Konstantin Päts oli uue valitsuse moodustamise enda peale võtnud. (V a h e l h ü ü e.) Võibolla et 1923. aastal. Seda valitsust moodustati maal ja merel. Sõideti muu seas ühe sõjalaevaga merele ja peeti läbirääkimisi. Aga see on meie valitsuse praktikas ainulaadne juhus. Kõik teised valitsuskriisid on suudetud lahendada lühema ajaga ja lahendada kuival maal. See oli ainuke ja raskem juhus. Aga seda pole ka imestada, sest siis olime oma Põhiseaduse käsitamises vähem teadlikud ja omasime vähe kogemusi. Üldine tendents aga näitab, et oleme omanud paremat oskust valitsuskriiside lahendamise puhul, ja et meie oma Põhiseaduse käsitamise oskuses ei ole läinud tagasi, vaid oleme edasi arenenud. Ühesõnaga, meie näeme tegeliku elu kogemustest, et president veel ei taga valitsuskriiside ärajäämist ega nende kriiside kergelt lahendust. See on ka väga arusaadav, sest presidendil ei ole mitte käepärast abinõusid, mis teda selles küsimuses ja selle ülesande teostamises palju paremasse asendisse viiksid, kui seda on meie maksva Põhiseaduse juures Riigikogu Esimehel, kelle peale see ülesande teostamine on pandud Põhiseaduse alusel Riigikogu kodukorraga. Kujutame ette, kuidas see asi presidendi käes läheks. Kas oleks presidendil võimalik nii, nagu rahvale populaarselt püütakse seletada, määrata peaministri ja siis valitsuse koosseisu, öeldes: teie valitsege! Ei, see ei lähe nii kergesti, kui valitsusel peab olema rahvaesinduse usaldus. President ei saa käskida kedagi peaministriks hakata, kui sel peaministril ei ole võimalik koostada valitsust, kellele oleks tagatud Riigikogu, rahvaesinduse enamuse poolt usaldus. Peaministri kandidaadi leidmine osutub presidendile niisama raskeks ülesandeks, nagu on seda Riigikogu Esimehele Riigivanema kandidaadi leidmine. Kui lõpeks põhjalikumate kaalumiste tagajärjel on niikaugemale jõutud, et peaministri kandidaat võib tegutsema hakata — muidugi avalikkuse ees neid mo-

mente ei rõhutata, mis praegu on, nimelt kandidaatide momenti, — siis tuleb peaministri kandidaadil — tarvitan seda inetut ja labast sõna sellepärast, et ka teised on seda tarvitanud ja edaspidi tarvitavad — „lehmakauplemist“ toimetada, mida senini Riigivanemate kandidaadid on teinud. Ilma nõndanimetatud „lehmakauplemiseta“ ei ole ometi valitsuse koostajal, tulevase peaministril, võimalik endale kindlustada rahvaesinduses enamust ja usaldust. Muidugi, teine asi oleks siis, kui meie Põhiseadus mitte enam ei nõuaks, et valitsusel peab olema rahvaesinduse usaldus. See on teine asi ja sel juhtumisel tõepoolest, kui meil oleks vastutamata valitsus, kelle tegude kohta rahvaesindus midagi öelda ei saa, kes rahvaesinduse umbusalduse avaldamise tagajärjel ei oleks sunnitud ametist lahkuma, sel juhtumisel oleks presidendil väga kerge valitsust moodustada ja seda valitsust võimu juures hoida. Aga meie näeme ometi, et sellisele teele astuda ei kavatseta, ja järelikult ei maksa sellest võimalusest kõneledagi.

Komisjoni aruandja märkis õigusega, et maksev Põhiseadus on võimaldanud Eesti rahvale arendada oma riiklikke institutsioone ja riiklikku stabiliteeti üldse. Meie peame seda eriliselt just rõhutama, et Eesti riiklik areng praeguse Põhiseaduse päevil on olnud õnnelik oma tulemustelt ja sisult. Meie näeme, et meie ei ole sugugi neid põrutusi üle elanud, mis üle elada tulnud paljudel teistel vanematel riikidel. Ma ei taha sugugi sellest järeldust teha, et see oleks ainuüksi meie Põhiseaduse teene, ja et ilma selle Põhiseaduseta oleks arenemine raskeks või võimatuks muutunud. Kahtlemata oleks Eesti Vabariik ka siis oma riigi tuuma poolest arenenud, kui Asutav Kogu oleks andnud meile selle Põhiseaduse, mida nüüd tahetakse vastu võtta. Aga küsitav on siiski, kas sel puhul meie samasugusel määral oleksime suutnud oma riigi stabiliteeti hoida, kui nüüd oleme teinud. Vaadake, arvatakse küll niiviisi, et kuna presidendi isikus on koondatud valitsemisvõim ja sellesamaga suurem vahemaa tõmmatud täidesaatva võimu ja seadustandva võimu vahele, siis sel teel oleks presidendil kergem valitsemise alal tarvilikke samme astuda ja rutuliselt tarbekorral reageerida. Aga see on ainult petteiline ja liiga teoreetiline seisukoht. Tõelikult seisab lugu selles, et parlamentaarne kord on siiski paratamata teatava määrani dualistlik kord. See ei ole mitte jätnud oma mõju avaldamata, ka riikide arenemisel.

Meile tuuakse näitena Soome viimaseid sündmusi ja öeldakse, et vaadake, kuidas viisi president olevat oma autoriteediga ja tema käes seisva võimuga likvideerinud mässukatse, ja lisatakse juurde, kas see teisei teel oleks niiviisi ka sündinud. Aga lubage, kõigepealt meie ei tea veel, kuigi loodame, et Soome mäss on maha surutud, ei või meie siiski veel absoluutse kindlusega öelda, et see tõesti niiviisi oleks sündinud, ja et sama mässukatse uuel kujul ei või korduda. Aga jääme lootma, usume, et mäss on maha surutud, ja ütleme, et president on seda teinud. Aga lubage siis küsida, kas samal väga auväärsel presidendil ei olnud oma osa süüid, tahtmata süüd selles, et Soomes niisugused sündmused üldse võisid maad leida. Küllap vististi. Kas ei olnud presidendi ametisseadmine iseendast juba üks asjaolu, mis Soomes soodustas sisetüli, komplikatsioone, ja mis teataval viisil nagu veeks oli Soome mässukatsete korraldajatele? Kas tarvitas Soome valitsus küllaldaselt ja õigel ajal karmi kätt nende nurjatuste vastu, mis maal tekkinud olid? Kas omavolile, vägivaldale pani Soome valitsus karmi käega piirid? Kahjuks peame konstateerima, et seda ei sündinud. (V a h e l h ü ü e.) Meie ei tea veel, mis seal on sündinud, aga asjad lasti niiviisi areneda, et see Soome prestiihile hädaohtlikuks muutus. Ja ma küsin, mis on kasu presidendi institutidist? Kas vast sel juhtumisel, kui Soome valitsus oleks saanud rohkem rahvaesinduse tahtmise järele talitada, ei oleks lood ehk sootu teisiti kujunenud? Kas siis ei oleks juba algusest peale võimatuks tehtud see vägivaldaliikumise arenemine, mis viimati ähvardas valitsusevõimule üle pea kasvada?

Või võtame Saksamaa. Näeme, et president Hindenburg on valimistel üles seatud kõigi riiklikult mõtleivate ja loiaalsete kihtide ja erakondade poolt. Aga kas sama president Hindenburg'i esmakordne valimine ei olnud mitte otsekoheseks õhutusks samadele Hitler'i meestele, kelle vastu tuleb nüüd Hindenburg'i kui väga autoriteetliku inimese ja riigimehe isikuga astuda? Tol korral oli lugu sootu teine. Esmakordsetel valimistel nägid Hitler'i mehed endale suurt võitu, et presidendi kohale oli tõusnud feldmarshal Hindenburg. Nende pärastine tegevus arenes niisugusel kujul, et igauks ette võis öelda, et see liikumine Saksamaale üle pea kasvab, sellepärast, et selle vastu ei võideldud. See ei sündinud sellepärast, et rahval puudus tahe Hit-

ler'i liikumist maha suruda, vaid et rahvaesinduse tahte ja valitsuse tahte vahel seisis presidendivõim, kes valitsuse kordasaatmise, täidesaatmise tahte ja rahvaesinduse soovi aitas sordiini alla panna.

Võib-olla ei ole see siiski päris juhuslik, et meie oma riiklikus arenemises vähem seesmisi konflikte üle oleme elanud, kui paljud teised riigid, mitte üksnes need kaks riiki, millest ma nüüd kõnelesin. Meie Põhiseadus on võimaldanud valitsusele anda võimukülluse. Meie Põhiseadus ei ole kuidagiviisi takistuseks olnud, mis oleks raskendanud valitsust varustuda täie võimuga.

Ma tuletan meelde, millistel põhjustel Asutava Kogu poolt meie Põhiseadus just niisugusel kujul vastu võeti, aga mitte teisel. Lugu seisis selles, et need, kes tarvilikuks ei pidanud soovitada Eestile presidendi instituudi sisseseadmist, arvasid, et kõige parem ja õigem oleks Shveitsi laadiline valitsemisüsteem. Nüüd tagantjärele on sellest üleearune ehk asjata kõnelda — sellepärast, et oleme teised kogemused omandanud ja teise praksise, ning nüüd on sootu teine arusaamine tekkinud. Tagasi minna oleks tolele korrale raske, aga minu isiklik veendumus — see ei tarvitse olla minu parteisõprade arvamine — on ka tänapäev veel see, et kõige otstarbekohasem, kõige parem oleks Eestile, peamiselt ka selle poolest, et Eesti on väike riik, ametnikkude valitsus, Shveitsi liidu valitsemisüsteem. Tõsi, selle juures oleks olnud rahvaesinduse käes küll suurem võim, rahvaesinduse peal oleksid lasunud suured kohustused, aga see oleks võimaldanud ühtlasi ka hea ja püsiva valitsuse, mille juures oleksid kadunud need kõrvalnähted, mida nüüd üleliia suurteks püütakse puhuda; ka oleks siis vähem olnud nõndaõelda „lehmakauplemisi“. Kes võiks öelda, et Shveitsi liidu valitsus ei oleks küllalt varustatud võimuga? (V a h e l h ü ü e.) Suurest minevikust peame õppima ka meie, kellel enestel väikene minevik. See on väga tähtis sellepärast, et Shveits, kui üks vanem Euroopa demokraatiatest, on vanaks kasvanud ja oma riiki ja ühiskondlikku korda stabiliseerinud just oma hea põhiseaduse abiga.

Kõige pahem aga, lugupeetud Riigikogu liikmed, meie Põhiseaduse muutmise algatamise küsimuses on see asjaolu, et selle küsimuse algatus on tulnud vastutamatata demagoogide poolt. Aruandja tähendas väga õieti, et juba 1926. aastal esitas üks suurem Riigikogu rühmadest uue Põhi-

seaduse kava, ja et hiljem ka teised kodanlised rühmad on tegutsenud selle küsimusega, esitades omaltpoolt muutmise kavu. Aga see asjaolu ei kaalu iseenesest sisuliselt palju, sest juba Asutavas Kogus endas ei olnud kõik erakonnad ja kõik Asutava Kogu liikmed sellel arvamisel, mille juurde jäi Asutava Kogu enamus. Oli suur vaidluseküsimus, milline valitsemisüsteem meil aluseks võtta. Presidendi instituudi pooldajate ja Shveitsi süsteemi pooldajate vahel peeti pikki põhimõttelikke vaidlusi, mis ei piirdunud üksi Asutava Koguga, vaid need kanti ka väljaspoole. See, mis meil enamusega maksuma pandi, oli nagu kompromissi kord. Peatükk valitsemisvõimust esimeses redaktsioonis ei kandnud niisugust kuju nagu praegu. Esimene koostatud redaktsioon oligi umbes samalaadiline, nagu praegu arutatav eelnõu. Selles oli ette nähtud presidendi instituut. Teiselt poolt soovitati Shveitsi süsteemi võtta. Kadunud riigimees Jaan Poska tuli lepituse-ettepanekuga ja näitas, et võib konstrueerida ilma presidendita valitsemiskorra, mis seisaks parlamentaarse alusel. Tema poolt anti esimene kavand, mis nägi ette, et meil ei ole erilist võimu presidendi näol, vaid valitsus kutsutakse ametisse Riigikogu algatusel või initsiatiivil. Ometi ei olnud see ametnikkude valitsus, nagu Shveitsis, vaid Riigikogu ees vastutav, nagu hariliku parlamentaarse korra juures. Jaan Poska ei saanud oma seaduseelnõu Asutava Kogu põhiseaduse komisjonis kaitsta ja edasi arendada, vaid seda tegid teised pärast tema surma, võttes tema poolt koostatud kava ja arendades seda edasi. Lõpeks võttis Asutav Kogu selle peatüki nii vastu, nagu meie seda tunneme. Kordan: see on õieti kompromiss-peatükk meie Põhiseaduses. Tagantjärele näeme, et see siiski väga õnnelikult oli tulnud, et ta mitte halbu tagajärgi ei andnud. Sellist valitsemiskorda, nagu meie juures maksev, ei ole üheski teises riigis: Shveitsi süsteem, ühendatud hariliku parlamentaarse süsteemiga. Ta andis meie oludes väga häid tulemusi. Meie oleme võinud areneda, nagu näitas meile komisjoni aruandja, heade tulemustega, heade tagajärgedega. Aga see osa Asutava Kogu liigetest, kes pooldasid harilikku parlamentaarset korda presidendiga eesotsas, see osa Asutava Kogu liigetest hääletas juba Asutavas Kogus järjekindlalt oma ettepanekute eest ja põhiseaduse komisjoni ettepaneku vastu. Nii et sealt peale jäi juba meil teatud hulk riigitegelasi ja mõned po-

lilitised erakonnad, kes Asutava Kogu poolt vastuvõetud Põhiseadusega maksmapandud valitsemiskorda õigeks ei pidanud. Nende seisukohast oli muidugi loomulik ja on ka praegu loomulik, et nad seda küsimust hiljem käsitasid oma arusaamise ja oma õigekspidamise kohaselt. Seega seletan ma ka seda asjaolu, mis pärast juba 1926. a. võidi koostada Põhiseaduse muutmise kava, või õigem, uus Põhiseaduse kava; selle juured ulatuvad tagasi juba Asutavasse Kogusse. Aga see osa Põhiseaduse muutmise ettevalmistustest kannab sootu teistsugust laadi, kui on nendel nähetel ja asjaoludel, mis on toonud meid tänapäev selle küsimuse käsitamisele kiires korras ja otsekui ette rutates teistest algatajatest. Sellel vastutusetundeta riigikorra mahategemisel, mis pikema aja, 1½—2 aasta jooksul ilmsiks on tulnud, ei ole midagi ühist nende põhimõttelekkude seisukohtadega, mida käsitati Asutavas Kogus poliitilise vastutusetundega inimeste poolt.

Meie Põhiseaduse viimaseaja arvustajad, kes selles küsimuses on mõistnud eluvust sünnitada ja rahva meeli kütta, on oma arvustuse suunanud peamiselt Riigikogu vastu; rahvaesinduse vastu on nad oma arvustuse terava otsa sihtinud; nad on teatava määrani demokraatia, kui väärtuse üldse, küsimusemärgi alla pannud. Meil on ka niisuguseid Põhiseaduse muutmise algatajaid olnud, kes seda muutmise küsimust muus üldse ei näegi, kui ainult Riigikogu küsimuses, ja sealgi ainult Riigikogu liigete arvu küsimuses, nimelt vähendamise mõttes. Üks keskerakondadest, kes nüüd hiljem on ühinenud teiste keskerakondadega rahvuslikuks keskerakonnaks, esitas seaduse-ettepaneku Põhiseaduse muutmiseks, mille sisu seisis ainult selles, et Riigikogu liikmete arv viiakse alla 50 peale, ja kasutas siis seda oma ettepanekut valimiskihutusetöö jaoks, arvates seega endale kui mingisuguse söödaga võivat koguda hääli. Oli siis see algatus tõepoolest riiklikult õigustatud algatus? Ja kas võis seda algatust üldse võtta kui väärtuslikku meie Põhiseaduse küsimuses? Hingeoluliselt oli muidugi niisugune küsimusse suhtumine arusaadav, sest sellel endisel keskerakonnal, kellest ma kõnelen, ei olnud ideoloogiat, millega astuda valijaskonna ette. Tal ei olnud oma ilmekat tegevuseprogrammi, millega valijate ees esineda, ja tal tuli otsida igasuguseid demagoogilisi riismeid, et nendega oma eksistentsi hoida. Kuid tal ei läinud korda oma eksistentsi hoida, ta pidi ikkagi elust

loobuma ja leidma tee, kuidas seda viletsat eksistentsi näilise auväärilikkusega likvideerida. Tema talituseviis Põhiseaduse muutmise küsimuses ja tema suhtumine meie rahvaesindusele oli küllalt iseloomulik. Seesugusena on ta teatava määrani teed tasandanud nendele Põhiseaduse arvustajatele, keda tunneme tänapäev ja kes üldse enam mingisugust vastutust oma tegude ja nõudmiste eest ei näi kandvat. Üldse peab ütlema, et meie keskerakondadele on demokraatia eitamine kuidagi kontrapäraseks muutunud. Nende jaoks ei ole Põhiseaduse muutmise küsimus mitte enam lihtsaks valitsemise korra muutmise küsimuseks ja uute aluste otsimiseks valitsusevõimu ja seaduseandliku võimu suhtes, vaid nad ilmselt näitavad oma ebademokraatlikku meelt, järelikult siis peavad ka olema vaenulikud meie demokraatlikule Põhiseadusele, eriti aga Eesti rahvaesindusele, kes, nii nagu aruandja õieti tähendas, omab keskmiselt rohkem võimu, kui teiste demokraatlikkude maade parlamendid. Võtame näiteks ühe keskerakonna häälekandjatest ja tuletame meelde tema suhtumist Soomes arenevatele vägivaldtegevustele ja sealsele fashistlikule riigipöörde katsele. See keskerakonna häälekandja ütleb, et riiklikult mõtleivate kodanikkude vähemuse õnnetus seisvat ju selles, et tal tuleb välja astuda enamuse vastu ja tarbekorral ka kaotusi kanda. Need, kes Soomes vägivaldtegevusi arendasid, need, kes Soome põhiseaduslikku korda maha tahtsid lammutada, need on siis ühe meie keskerakonna häälekandja hinnangu järele Soome riiklikult mõtlev vähemus. Soome kodanikkude enamus, kes põhiseaduslikule korrale truu ja kes demokraatiat kui ainukasulikku ja õigustatud riigikorda tunnustavad, need ei ole mitte enam riiklikult mõtlejad. Niisuguse küsimusele suhtumise juures ei ole midagi imestada, et piitsutatakse inimeste meeli üles ja antakse võimalus ning tasandatakse teed neile, kes ka meil heameelega näeksid demokraatliku korra lammutamist ja selle asendamist mingi vägivaldliku diktaatoriga. Neil põhjustel on ka arvustajate peamiseks mureks Riigikogu mõnitamine. Ma ei kõnele niisugustest ettepanekutest, nagu näiteks, vähendada Riigikogu liigete arvu 25 peale. Selliseid ettepanekuid on kuuldavale tulnud, — tõsi küll, tõsisteks ettepanekuteks neid ei ole veel peetud — aga ma juhin ainult tähelepanu, millise lubamatu kergemeelsusega algatatakse meil Põhiseaduse muutmise küsimusi väljaspool Riigikogu, kuidas seda küsimust ülilihtsaks

peetakse ja kuidas arvatakse, et on tühine asi, istuda laua taha, kirjutada muutmise seadus ja panna rahvahääletamisele. Nad nägid küsimuse kaalu, küsimuse raskust selles, et vähendada Riigikogu liigete arvu ja kitsendada rahvaesinduse õigust. Selle juures panevad nad meie Põhiseadusele süüks asju, mis kuidagiviisi Põhiseadusest enesest tingitud ei ole. Edasi lubavad nad endile etteheiteid teha Vabariigi Valitsusele ja Riigikogule asjades, mille eest just neil endil kõige vähem õigust oleks etteheiteid teha. Ja kui vaadata nende nõudmisi, siis näeme, et need üles seatud äärmise omakasulikkusega ning huvitavad ainult kitsast ringkonda, ei puuduta ühtki laiemat ringkonda Eestis. Aga nad on mõistnud elevust sünnitada peamiselt just sellepärast, et kodanlised erakonnad ise on võimaldanud demagoogiat edendada, on selle neile hõlpsaks teinud ja on andnud nende kätte paljudel juhtudel oma ajakirjanduse kasutada. Ei ole imestada, kui see liikumine on saanud end niivõrt välja arendada, et nüüd sellega arvestada on tulnud, ja et Riigikogu rühmad on sunnitud olnud selles küsimuses algatust enda kätte võtma, kuigi aeg selleks soodne ja paras ei ole. Kordan veel, see on väga halb asi, et Põhiseaduse muutmise küsimus nüüd pakiliselt seepärast päevakorraks on tulnud, et ta lausa nagu Riigikogule peale sunniti. Aeg Põhiseaduse muutmiseks ja põhiseaduslike küsimuste kaalumiseks ei ole praegu kohane ega soodus. Meil on palju tähtsaid ülesandeid käsil, kui meeles pidada praegust kriisiaega, kui et maksaks põhiseaduslike küsimustega tegutseda. Halb on veel seepärast, et tõstes üles riigikorra muutmise küsimuse, loome pettelisi lootusi, õhulosse. Sellega anname rahvale võimaluse arvata või mõelda, nagu kaoksid siis kõik kriisi nähted, tööpuuduse nähted, turgude suletud olek, maksuraskused ja kõik muu. See kõik nagu kaoks ühes riigikorra muutmise ja presidendi instituudi ellukutsumisega. Aga meie teame ometi, et see ei ole nii. Teame, et vabariigid, kus eesotsas seisab president, samuti ka kuningriigid ei ole sugugi paremal järjel oma majandusliku seisukorra poolest. Meie näeme, et Eesti ei ole oma majandusliku surutise juures mitte halvemas seisukorras, kui teised Euroopa riigid, küll aga võrreldes mõnega isegi paremas seisukorras. Kõigepealt andis üleilmlik majanduskriis ennast meil hiljem tunda, kui seda tunda said suurtööstuslikud maad. Teame, et ükski riigikord, ka fashistlik ega kommu-

nistlik diktatuur, ei ole suutnud pääseda neist raskustest, kuhu on surunud neid majanduslik kriis. Teame, et need raskused on paratamata kaela langenud.

Aga kui vaadata demagooge — ma ei räägi mitte Riigikogust ega Põhiseaduse komisjonist, — aga kui vaadelda neid demagooge, kes Põhiseaduse muutmise küsimust rahva ees praegu populariseerivad, siis näeme, et nemad üleelatavatele raskustele otsivad kunstlikult ühenduse, nagu ütlesin, meie põhiseadusliku korra küsimustega ja loovad õhulosse ja neid pettelootusi, mis hiljem paratamata peavad kokku varisema. Selle võttega nad võivad tõmmata Põhiseaduse muutmise jaoks vajalikke hääli kokku; selleks kihutusetöö aitab kaasa niipalju, kui meil on ebateadlike kodanikke riigis. Teadlike kodanikkude juures neid tagajärgi ei saavutata. Kui tõsiselt tahame põhiseaduslike küsimusi käsitleda, siis peaksime seda tegema ajal, kus puuduvad kõrvalmõjud. Meie oleksime pidanud seda tegema, kui üldse Põhiseaduse muutmiseks peetakse, siisugustes tingimustes, kus kõrvalised momendid, mis Põhiseadusele võõrad, asja ei oleks seganud ega tumestanud. Meil oleks tarvis olnud kõigepealt rahulikku meelt, kaineid järelemõtlemise võimalust, et nendele küsimustele läheneda, neid küsimusi analüüsida ja kõigest sellest tarvilikke konsekvence tõmmata. Praeguse arutamise viisi juures, praeguarendatava kihutusetöö juures väljaspool Riigikogu ei ole võimalik suhtuda põhimõttelikkusesse küsimustesse riigiõiguslikest seisukohtadest ja riigikorra enda kaalutlustest välja minnes, vaid siin jooksevad kui ühte fookusesse kokku muud mõjutused, mis segavad meie objektiivset vaatlemist. Aga kui objektiivne vaatlemine on takistatud, siis peame a priori eeldama, et meie ei suuda Põhiseaduse küsimustes leida õiget teed ja õiget lahendamist. Nii siis, aeg ja need kõrvalasjaolud, mis selle küsimuse ümber tekkinud, need kõik on ebasoodsad Põhiseaduse muutmise algatusele käesoleval korral. Ja seal on siis nüüd lühidas kokkuvõttes need peamised põhjused, — ma üksikasjadest ei taha kõneleda — mis tingivad meie vastuseisemise Põhiseaduse muutmise aktsioonile. Aga loomulikult on ka üksikasju Põhiseaduse muutmise kavast, mida ei saa ettetoomisest alt välja jätta.

Kõigepealt lubage siiski nimetada sotsialistide taktikat selle küsimuse käsitlemisel. Kui olukord siisuguseks oli kujunenud, siisuguseks kujuneda lastud, et Põhi-

seaduse muutmise algatus ilmparatamatu it ikkagi oleks teostunud, rahvas selles küsimuses oleks ikkagi pidanud oma seisukoha avaldama, kui see küsimus rahvaalgatuse korras oleks ikkagi rahvahäletamisele pandud, siis seisib meie, sotsialistide, huvi selles, et — kuna meie üldisest vastuseisimisest hoolimata ometi vastutame ka selle eest, et eelnõu, mis rahvahäletamisele pannakse, oleks võimalikult hea, võimalikult parem, — oma tahet muutmise kavas ilmutada. Meie ei läinud sellest seisukohast välja, nagu seda oleksid pahatahtlikud inimesed teinud, et mida halvem kava rahvale esitatakse, seda parem, seda suurem on läbikukkumise shansid. Niisugusele vaatekohale asuda ei lubanud meid riiklik meel ja üldine sotsialistlik arusaamine. Meie leidsime, et kui paratamata tuleb rahval häletamiskastide juurde astuda selles küsimuses, siis on meie kohus kaasa aidata, et Põhiseaduse muutmise kava oleks võimalikult põhjalik, võimalikult hästi läbi kaalutud ja võimalikult tervikuline. Sellepärast töötasime meie Riigikogu poolt valitud Põhiseaduse muutmise komisjonis oma parema tahtmisega ja parema arusaamisega. Peab tunnustama, et üldiselt ongi Põhiseaduse muutmise projekt, nagu komisjon ta esitas, üsna õnnelik. Peame tunnustama, et ta on suure ja vaevarikka töö tulemus. Oma süsteemilt on esitatud Põhiseaduse kava kõigiti ühtlane, ja meil oleks raske sealts otsida vastolusid. Süsteemi poolest on see kava, tahaksin öelda, peaaegu laitmatu. Eriti hindame selle kava juures sama headust, millist hindas komisjoni aruandja härra professor Uluots, nimelt et tema aluseks on võetud, ütlemel, tarvitades aruandja sõnu, et tema aluseks on võetud Euroopa kord või Euroopa parlamentliku korra eeskujul, mitte Ameerika vabariikide valitsemise korra eeskujul. Seda asjaolu hindame ka meie väärilt. Aga mõnede üksikasjadega, mis seal leiduvad, ei saa meie ometi leppida. Nende üksikasjade vastu peame meie väga kindlal kujul vaidlema.

Kõigepealt huvitab meid Riigikogu liigete arvu küsimus. Lubage, austatud Riigikogu liikmed, teile meelde tuletada, et praegune Riigikogu liigete arv ei ole mitte võetud juhuslikult meie Põhiseadusesse: Meil on kogemusi olnud enne, kui selle liigete arvu juures peatusime. Meie esimene rahvaesindus, kes küll mitte ei olnud sellisena ellu kutsutud, aga kes ometi hiljem neid ülesandeid pidi täitma, nimelt Ajutine Maanõukogu, ehk nagu meie teda hiljem

nimetama hakkasime, Maapäev, koosnes 60 liikmest. 60 liiget oli kahtlemata küllaldane arv Maanõukogule, see tähendab omavalitsuse organile, nagu ta Vene ajutise valitsuse poolt mõeldud oli. Aga kui samal Maanõukogul hiljem muutunud olukorras tuli täita parlamendi aset, rahvaesinduse funktsioone, siis nägime otsekohe, et 60-liikmelisel rahvaesindusel oli väga raske töötada ja oma ülesannetega toime tulla. Kui Maapäev üldse suutis oma ülesandeid täita, siis ainult seepärast, et ajutine valitsus ise oli varustatud seaduseandliku võimuga. Muidugi võib siin vastuväitena tuua asjaolu, et Maapäeva liigetel ei olnud veel seaduseandliku töö jaoks tarvilikke kogemusi, ei olnud neil isegi sisemist töökorda arenenud kodukorra näol olemas. Teie mäletate, et ettepanekud olid, Asutava Kogu liigete arvaks võtta 150. Üksikute inimeste poolt arvati, et veel rohkemgi peaks liikmeid olema. Muidugi, ma tunnistan otsekohe, et ettepanekuid ei motiveeritud ainuüksi töörohkusel, arvatava töörohkusel, mis Asutaval Kogul teha tuleb, vaid motiveeriti ka seega, et Asutav Kogu, kui Põhiseaduse väljaandja, kui Eesti riigile põhiseadusliku korra aluse kindlaksmääraja, peab mahutama endasse võimalikult palju kõikide kihtide esindajaid. See motiiv esitati lisamotiivina. Aga töö enese seisukohalt välja minnes leiti, et alla 100 liikme ei võiks kuidagiviisi Asutava Kogu liigete arv olla. Võeti siis keskmine norm — 120. Ja kui Asutav Kogu kokku oli astunud, kui ta tööd hakkas tegema, siis selgus, et sugugi mitte ei olnud üle hinnatud seda tööd, mida tal teha tuli, ja et tõepoolest Asutaval Kogul raske oleks olnud oma ülesandega toime saada, kui ta liigete arv oleks olnud märksa vähem. Tundus eriti siis, kui Asutaval Kogul tuli oma tööd jagada veel seaduseandliku delegatsiooniga, et 120 oli väike arv Asutava Kogu jaoks. Inimesed tundsid ennast üle koormatud olevat tööga. Mõelge, isegi suurte pühade ajal pidi istuma Asutava Kogu delegatsioon. Just delegatsiooni liikmed, ma ei mäleta, kui palju neid oli, — vist 60 inimest oli, ma olen selle arvu ära unustanud — olid koormatud ränga tööga. Aga ka teised, kes ei kuulunud delegatsiooni, pidid endi kohta ütlemel, et see ajajärk oli intensiivse vaimlise töö ajajärk. Väljudes kahest kogemusest, Maapäeva ja Asutava Kogu kogemusest, määraski Asutav Kogu tulevase parlamendi jaoks liigete arvu kindlaks 100 peale, seejuures arvestades

kõige, mis tema enda kogemuste põhjal arvestamise võimaluse piirides seisib.

Kõigis neis asjades tuli astuda esialgseid põhjarajavaid samme. Selles mõttes muidugi oli Maapäeva töö, võrreldes praeguste Riigikogu töödega, raskem. Aga teiselt poolt ärgem kõrvaldagem hindamise alt seda suure tähtsusega momenti, et Maapäeva seaduseandliku töö hulk oli väiksem, kui nüüd Riigikogudel. Maapäev ei saanud üldse mingisuguste suuremate seaduste juurde asuda. Ka seaduseandliku nõndanimetatud „vermishelliga“ ei olnud temal palju tegemist. Maapäeva seaduseandlik töö seisis selles, et ta valimisseaduse välja töötas Asutava Kogu jaoks ja mõned maakorraldamise ja administratsiooni puutuvad hädatarvilikud seadused maksma pani. Kõige selle juures tundsimine meie, et 60-liikmelisel rahvaesindusel oli väga raske oma tööga toime tulla, pealegi ei olnud töö selliselt ära jaotatud komisjonidesse, nagu praegu. Maapäev võis ühe ülesande teostamisele rakendada oma liikmeid suuremal määral, kui meie seda saame teha. Nüüd on meie tööhulk laiaks kasvanud, meil on tarvis spetsialiste mitmetel aladel, ja meie seaduseandliku koja tööd on jaotatud paljude komisjonide vahel. Mõelge ometi, kuipalju tööd nõuab seaduseandlikult kolt riigi eelarve väljatöötamine üksi. Seda ei olnud aga Maapäeval.

Sellest teadmisesest väljudes, et rahvaesindus ei saa töötada kitsendatud liigete arvuga, asuti Asutava Kogu valimisseaduse väljatöötamise juurde, arvestades nimeit selle vastutusega, mis lasub parlamendil! selle autoriteediga, mis parlamendil peab olema, ja selle tööga, mis parlament teeb. Ma mõtlen, lugupeetud Riigikogu liikmed, et need teie hulgast, kes kätt südamele pannes õigust tahavad tunnustada, ütlevad ka, et praegu ei ole Riigikogu oma sajalikmelise hulga juures töötajate rohkusoga õnnistatud, vaid meie tunname nii mõnelgi alal töötajatest puudust. Meie oleme komisjonide konstrueerimisel või koostamisel tihtilugu tundnud, et meie ei saa määrata komisjoni liikmeid selleks, et nad seal ainult oma alaga tegutseksid, vaid meie oleme sunnitud neid jagama mitmete komisjonide vahel; ühel ja samal Riigikogu liikmel tuleb olla enam kui ühes komisjonis ja tegutseda enam kui ühealaliste küsimustega. Kas meie ei näe, kuidas viimastel päevadel Riigikogu liikmed on sunnitud olnud rahaasjanduse komisjonis majanduslikkude küsimustega pead murdma ja kuidas nad samal ajal pead murravad põ-

hiseaduslikkude küsimustega Põhiseaduse muutmise komisjonis ja teistes komisjonideski? Meie praegune liigete arv ei võimalda veel niisugust komisjonides töötamist, et kõik teatud erialal kodusolijad, eriala tundjad võiksid jääda oma erialade juurde, vaid meie peame ennast mitmete komisjonide vahel pillama ning jagama. Kui Riigikogu liigete arv väikesemaks lüüakse, kui viiakse 50 peale, nagu mõnelt poolt on soovitatud, siis halvaksime sellega rahvaesinduse töö niivõrt, et edaspidi küll juttu ei saaks olla korralikust seaduseandlusest Eestis. Siis meie tõesti näeksime, et ei tea kust võtta inimesi komisjonide tööde jaoks. Ega siis Riigikogu töö ei seisa üksnes selles, mis avalikkusele on avatud, see tähendab pleenumi töös, vaid Riigikogu töö, nagu meie, kes meie seda tööd tunname, ise tunnistama peame, seisab Riigikogu töö raskus komisjonides. Kui võimalik ei ole komisjonides tööd korralikult järjestada, mis kasu oleks siis pleenumist? Selline vähendamine teeks ilmparamatut ja kahtlematut Riigikogu töö võimatuks, sest meie peame sellega arvestama, et kuidas see ka ei ole, aga peamiselt annab Riigikogu oma liigete hulgast Vabariigi Valitsuse liikmed. See ei tarvitseks nii olla, aga see on nii, sest parlamendi liikmed nähtavasti juba oma kvalifikatsiooni poolest, oma iseloomu poolest, oma temperamendi poolest on kohaldatud valitsemistöödele rohkem, kui seda teistest tohiksime oletada. Kui meie niiviisi oma vähesest liigete arvust mitmeid peame kaotama, kuidas siis võiks juttu olla rahvaesinduse tööst? Seepärast on nende nõudmine, kes arvu 50-ga on esinenud, demokraatiavastane nõudmine. Nad teevad seda selleks, et demokraatlikku korda diskrediteerida. Ja see oleks lõplik diskrediteerimine.

Lõpuks ei ole küsimus ainult seaduseandlikus töös, vaid ka kontaktipidamises valijaskonnaga. Kui ühelt poolt karjutakse erakonna oligarhiast, kui näidatakse erakondade liig suure võimu peale, aga teiselt poolt nõutakse Riigikogu liigete 50 peale allaviimist, mis see siis on? Siis õieti peaks erakondade oligarhia maksma. Kes on siis need Riigikogust väljajääjad? Kas erakondade pead jäävad Riigikogust välja? Niiviisi see vist ei ole mõeldud ja ei ole ka tegelikult teostatav. Väljajääjad on need Riigikogu liikmed, kes otsekohe lähemas kontaktis on seisnud oma valijaskonnaga juba kuuluvuse poolest ja kelle koosseis muutub iga uue valimisega. Meie näeme, et see muutuvuse piir või muutuvuse ula-

tus, Riigikogu liigete muutuvuse protsent, värskenemise protsent on stabiliseerunud, enam-vähem juba kindlaks kujunenud 30 protsendile. Vaadake, see osa ongi, kes Riigikogu liigete arvu vähendamise juures edaspidistest Riigikogudest välja langeks. Mida väiksem Riigikogu liigete arv, seda konstantsem on ta koosseis. Ja kui määrata 50 peale Riigikogu liigete arv, siis meie saaksime tõepoolest ametnikkude parlamendi, bürokraatide parlamendi, siis paneksime tõepoolest erakondade oligarhia, erakondade ülevõimu maksma. Nii kaua, kui Riigikogu liigete koosseisus ikka veel liikumine võimalik on, nii kaua on ka kontaktipidamine valijaskonnaga tarvilikult tihe, ja tuleb siis ka valijate meeoleolu Riigikogu liigete seisukohavõtmistest, sõnavõtmistest ja tegutsemistest ilmsiks. Kui meie aga soomustame erakondade peadele Riigikogu liikmeks olemise õiguse ning teistele seda võimalust ei jäta, — ja seda võimalust ei jää, et reamees Riigikogusse pääseks siis, kui Riigikogu liigete arv väikseks määratakse — siis oleme saanud rahvaesinduse, kes seisab hädaohu ees: kaotada oma kontakt suure valijaskonnaga, kaotada see tundemeel, millega ollakse ühenduses kogu maaga, kogu riigi kodanikkudega. Aga see ei oleks ometi mitte ka suks ei rahvaesindusele, seaduseandlikule tööle, ega tollele valitsusele, kes peab oma rahva usalduse. Edasi ei saaks niisugune rahvaesindus, kes juba oma liigete arvu poolest on liiaks piiratud ja teatava määrani bürokratiseeritud, oma prestiihi püsti hoida riigi kodanikkude silmis; ta tegutsemisest saadaks veel vähem aru, kui 100-pealise kogu tegutsemisest ja eneseavaldustest aru saadakse. Tolle kogu peale vaadatakse kui rahvast, valijaskonnast eraldatud kogu peale, ja ta prestiihi kõikide kodanikkude silmis langeks. Mis oleks see muud, kui demokraatia mõtte lanmutamine, demokraatia hävitamisele tee tasandamine! Sellepärast arvan ma ikkagi, et need ettepanekud, mis on sihitud, äärmisel kujul liiatigi, — neid ei ole küll muutmise kavasse võetud niisugusel äärmisel kujul — sihitud Riigikogu liikmete arvu vähendamisele, et need on ühtlasi sihitud demokraatliku korra vastu. Ei pea paika see väitmine, et meil olevat parlamendi liigete arv võrreldes teiste riikide rahvaarvuga liiga suur. Üldse ei saa võrratumaid asju võrrelda. Kui meie rahvaarvu ja Riigikogu liigete arvu vahelist protsendilist suhet hakkame otsima, siis võiksime, võrreldes end suurriikidega, ütlemele Inglis-

maaga, absurdini välja jõuda. Meil ei tohiks siis rahvaesinduse liikmeid olla mitte enam kui kolm-neli inimest. Aga ometi rahvaesinduse töö eeldab teatud miinimumi, millest alla rahvaesinduse liigete arv langeda ei saa. Luksemburgis ei tohiks meiegagi võrreldes rohkem rahvaesinduse liikmeid olla, kui 25 inimest; kui võtta aluseks praegumaksvat korda. Arvutamine on siin lihtne. Luksemburgis on, ütlemé, umbes 250.000 elanikku, neil ei tohiks siis öieti mitte 25, vaid ainult 23 või 22 esindajat parlamendis olla. Aga tõelikult on nendel siiski parlamendis 63 liiget: arvuliselt 250.000 inimese kohta hulga rohkem, kui meil soovitatakse miljoni elaniku juures. (V a h e l h ü ü e.) Parlament ei ole mitte linnavolikogu. (V a h e l h ü ü e.) Ah soõ, ma unustasin ära. Väga hea, et Teie meelde tuletasite. Muu seas oli komisjoni aruandja väga avameelne ja pihtis, et komisjonil on olnud üheks tähtsaks motiiviks Riigikogu liigete arvu vähendamise juures kokkuhoiu küsimus: vähemalt niipalju pidi komisjon Riigikogu liigete arvu kärpima, et selle kärpimise varal presidendi instituudi ülalpidamise kulud kaetaks. Ma ütlen, lugupeetud Riigikogu liikmed, selline suhtumine riigi õiguslikkusesse küsimustesse on küll vaesuse- ja pankrotitunnistuse andmine endale, kui meie rahvaesinduse tööviljakuse ja teovõime kulul püüame saavutada kokkuhoidu selleks, et oma riigis ülal pidada riigipead, kelle järele meil absoluutselt mingisugust tarvidust ei ole. Siin on tõepoolest pankrotitunnistus antud. See tuletab meelde lugu asuniku kurest: asunik oli oma talu korda seadnud; tal oli elumaja, laut; kõik oli päris kena vaadata, aga mis tal puudus, see oli kurepesa. Ega ta seda millegi muu pärast ei soovinud, kui majandusliku tulu toomise pärast, sest et keegi oli talle jutustanud, et kuremunade eest makstakse Ameerikas kallist hinda. Võttis siis asunik vankri alt ratta ja asetaskase latva, et tal oleks kurepesa. Aga ta tahtis ka sama vankriga kirikusse sõita, sõnnikut vedada j.n.e., kuid vanke ei veerenud enam. Kurest ei olnud asunikul ka mingit kasu; kurg oli küll pesas käinud, aga ei munenud. Vaadake, selle kokkuhoiuga on ka sarnane lugu, et presidentkurg tuleb, külastab pesa, lendab aga ära, ilma et mune oleks pesasse jätnud. Kokkuhoid selles küsimuses on ebakokkuhoid; mõistlik majapidaja niisugust kokkuhoidu ei tunnusta, sest selle kokkuhoiuga ta lendab samuti nagu kolmerattalise vankriga kraavi.

Mis puutub sellesse, kas Luksemburgis rahvaesindajatele palka makstakse või mitte, siis võin vastata, et seal makstakse palka küll, aga västnes tööaegadel. Nende töötamise, koosviibimise aeg on väga lühike; neil on, tänu oma väikesele riigile, oma stabiliseerunud korrale ja heale majanduslikule seisukorrale, võrdlemisi vähe seaduseandlikku tööd. Palk makstakse neile päevarahana ja peale selle on neil kõigil riigi omnibuseliinidel prii sõit. See on küll väike soodustus, aga siiski soodustus. Ärgu kokkuhoiuga põhjendatagu Riigikogu liigete arvu vähendamist, vaid jäädagu selle juures ikkagi riiklikkude kaalutluste juurde. Ma ei ütle, et 80-liikmeline Riigikogu enam seaduseandlikku tööd teha ei jaksa, aga seda julgen ennustada, et tema seaduseandlik töö tuleb kahtlemata oma loomult nõrgem ja puudulikum, kui 100-liikmelise Riigikogu juures. Ka kontakt rahva ja Riigikogu vahel jääb paratamatult lõdvemaks kui praegu. Seepärast kahetseme väga, et Põhiseaduse muutmise seaduseelnõusse on ka Riigikogu liigete arvu vähendamine võetud. Vaidleme selle vastu kõige kategoorilisemalt ning tahame rahvale soovitada, et juba selle ainsa küsimuse pärast peaks Põhiseaduse muutmise kava tagasi lükatama. (V a h e l h ü ü e.) Need demagoogid nõuavad rahva nimel. Need on just „inimesed“ Jumala asemel ja vastu Jumala tahtmist.

Aga ma tahtsin märkida ka ühe positiivse momendi, mis Põhiseaduse muutmise seaduseelnõus esineb, see on rahvaesinduse enda kestvus, permanentsuse kindlustamine. Kuulsin vahelhülidena ühe Riigikogu liikme poolt, et see on omapärane ja väga kahtlane saavutis. Aga lisaks nendele põhjendustele, mis sel puhul toonud lugupeetud komisjoni aruandja, tahaksin esitada veel mõned puht teoreetilised põhjused. Nimelt mitmed modernimad ja uuemad riigiõiguslased püstitavad parlamendi enda alalise kestvuse nõude, kui ühe väga tarviliku nõude. Professor Hatschek on üks neist, kes seda momenti väga tähtsaks riigielus peab. Tõepoolest ei ole soovitav, et parlament sureks. Meie näeme, et ka meie oleme alaliselt oma parlamendi valvel hoidnud nendel aegadel, kus Riigikogu ise on istungjärgu vaheaga pidanud ja oma tegevusest eemal seisnud. Oleme andnud õiguse kahele komisjonile töötada: nimelt riigikaitse ja väliskomisjonile. Seda kõike oli tarvis kontaktipidamise otstarbeks valitsusega. Ei julge öelda, kas riigikaitse komisjon on istunud Riigi-

kogu istungjärkude vaheajal, aga et väliskomisjonil on alati tulnud seda teha, võin absoluutse kindlusega tõendada; seda tõendavad ka kõik teised Riigikogu liikmed. Samuti on meie rahvaesinduse juhatus ikka valvel olnud, juhatus ei ole kunagi oma kohalt taganenud. See on õige tähtis moment riiklikus elus, mitte ainult sellepärast, et võib-olla võivad tekkida olukorrad, mille juures ei saa väljakuulutatud valimisi teostada, mitte üksnes force majeure pärast ei ole meie huvitatud sellest, et parlament oleks permanentne, vaid puht riiklikkudel ja riigiõiguslikkudel kaalutlustel loeme väga tähtsaks, et parlament kunagi olemast ei lakkaks, et ta silm oleks alati suunatud Vabariigi Valitsuse tegevusele ja valvele selle üle.

Mille kohta võiksime oma arvustavat seisukohta avaldada, oma kriitilist seisukohta avaldada Põhiseaduse muutmise kavades, see on dekreetide andmise õigus presidendile. Meie arvates oleks võinud see õigus ka ära jääda. Aga teiselt poolt peame tunnistama, et Põhiseaduse muutmise komisjon on andnud dekreedioiguse tarvitamisele niisuguse kuju, et rahvaesindusel alati võimalik on oma tahet, kui see rikutud on, jalule seada, nii et erilist halbtust dekreedioigus niisugusel kujul, nagu see üles on võetud, ei sisalda; kuid parem oleks olnud, kui see õigus oleks Põhiseadusest üldse välja jäänud. Meie siht peaks seisma selles, et meie oma korra käsitamise riigis ja kogu oma elu järjestame nii, et meil ei oleks tarvis erakorraliste seadusandlike aktidega ja dekreetidega opereerida.

Lõpuks tahtsin puudutada kaasallakirjutamise küsimust sõjaväelistes asjades. Kuidas sellega lugu oli, seletas komisjoni aruandja. Aga kui ma siiski selle küsimuse juures peatun, siis sellepärast, et praegu figureerib ettepanekus minu poolt esitatud kompromisstekst. Vaadake, komisjoni liigete — siin on muu seas üks ümberkirjutamise viga sees, „allakirjutamise“ asemel peab olema „kaasallakirjutamise“ — lugu seisab selles, et komisjoni liigete arusaamised läksid lahku selles küsimuses: et kas neis asjades, mis puutuvad sõjaväelise korra käsitamise, nagu rivi- ja komandokorrasse, kas seal on tarvis presidendi korraldustele sõjaministri kaasvastutust, kaasallkirja. Komisjoni enamus kaldus selle arvamise poole, et seal ei ole kaasallkirja tarvis, samuti kui ka sõjaväeliste ametitele nimetamisel. Aga komisjoni vähemus arvas, et sõjaministril peaks olema kõigis küsimustes kaasvastutus, mitte ainult ma-

janduslikkudes ja poliitilistes, vaid ka sõjalistes küsimustes ja sõjaväeametitele nimetamisel. Ükskõik kuidas küsimus oleks komisjonis lahendatud, ainult kaks lahendamisvõimalust oli: kas kõigil aladel kaasvastutus, või oleks see kaasvastutus üldse ära jäänud. Niisuguste seisukohtade juures tuli komisjonil otsida kompromisslahendust, ja see seisab selles, et eriseadus peab ette nägema ja kindlaks määrama korra, kunas on tarvilik kaasvastutus ministri poolt ja missugustel juhtudel langeb kaasvastutus ainult kõrgema sõjaväejuhi, see on vägede ülemjuhataja peale, ning missugustel juhtudel peaksid olema mõlemad kaasvastutajad. Ma tahaksin, et see seletus stenogrammi tuleks, et kui peaks see tekst püsima jääma ja peaks Põhiseaduse muutmise eelnõu rahvahääletusel vastu võetama, siis sellest tekstist nii aru saadakse, nagu ta mõeldud oli. Nimelt, et selle teksti järgi jääb kaasvastutus igal juhul püsima. Ainult küsimus seisab selles, kes on kaasvastutaja; selle määrab eriseadus kindlaks. Aga kaasvastutus on, see on selge, see peab olema. (V a h e l h ü ü e.) Vaadake, niipalju kui minister seda teeb, vastutab ta mõlematpidi; niipea kui teeb ametnik, vastutab ta ainult ühtepidi, sest tema poliitiliselt vastutada ei saa. Aga ka selle kõrgema ametniku määramise kaudu jääb poliitiline vastutus kaudselt püsima, seepärast, et kõrgemat sõjaväejuhti, kelle kaasallkiri vajalik, ei saa muidu ametisse nimetada, kui sõjainistri kaasvastutusel, sest teist kaasvastutajat ei ole kuskilt võtta, teist ei ole ette näha. Ainult selles võib veel küsimus seista, kas mitte sõjainister ja peaminister mõlemad ehk kaasvastutajad ei ole, nimelt selle kõrgema juhi nimetamisel. Aga et seal kaasvastutaja olema peab, see on selge, ja selle kaudu jääb ka poliitiline vastutus teatud määral püsima.

Kõige selle seletuse ma andsin mitte seepärast, et ma niisugust korda täpseilt pooldan, vaid ainult selleks, kuidas esitatud parandust mõista tuleb ja kuidas komisjon seda parandust mõistnud on. (V a h e l h ü ü e.) Ei, et arusaadavaks teha. (V a h e l h ü ü e.) Teie teate ju, et iga seaduse juures on üksikuid norme ja üksikuid paragrahve ja tekstiosasid, mida võib väga mitmet viisi seletada, mille seletamise juures võib küsimusi tekkida, lahkarvamisi tekkida. Niisugustel juhtumistel, nagu teie isegi teate, pööratakse algallikate poole, hakatakse otsima, mis mõeldud on. Aga mulle näib, et see tekst on üldiselt selge, et seda teksti mitmet viisi mõista ei saagi.

See oleks õieti kõik, mis mina üksikajadest vajalikuks pidasin käsitada või nimetada. Aga minu üldine seisukoht ja sotsialistide üldine seisukoht selles küsimuses on avaldatud eelmiste seletustega. Ainult lühidalt kordan: meie ei näe, et praegusel Põhiseadusel oleks niisuguseid puudusi, oleks niisuguseid vigu, mis takistaksid riikliku arengut või mis takistaksid tasakaalu loomist Vabariigi Valitsuse ja rahvaesinduse vahel. Meie nägime, et selle Põhiseaduse alusel on meie rahvas võinud riiklikult areneda, stabiliseeruda. Meid ei ole külasthanud pörutavad ja ebasoovitavad sisemised killunemised ega rahutused, nagu mitmeid riikisid teistsuguste põhiseaduslike kordadega. Meie näeme, et oleme oma Põhiseaduse tegeliku tarvitamist järjest edasi arendanud ja võime veel edasi arendada, veel paremaks, täiuslikumaks muuta ja ka ise selle juures täiuslikumateks ja virtuooslikumateks muutuda.

Meie näeme lõpuks, et arvesse võttes teiste riikide kogemusi, arvesse võttes tegelikku elu, ei töota ellukutsutav ja meile soovitatav presidendi instituut mingisuguseid paremusi tuua. Koguni vastupidi — toob ta halbtusi. Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu, s. t. rahvaesinduse omavaheline kontakt ei oleks enam nii tihe, niivõrt vahenditu kui praegu; teatavad dualismi idukesed tuleksid ilmsiks. Parlamentaarse korra juures on paratamatu, et dualismi idukesed ilmsiks tulevad. Kuid demokraatia oskab seda maha suruda sel teel, et president jäetakse ainult riiki esindama. Presidendi võimu mahasurumise ja sordiini alla panemisega on demokraatia võinud kõrvaldada need dualismi nähted, mis parlamentaarsele korrale omased. Paremusi ei oleks meil uuest pakutavast korras mingisuguseid oodata. Sellepärast arvame meie, et Eesti rahvas mitte selle poolt ei ole, nagu mõtleb muu seas lugupeetud kaasaruandja, et tema nagu nõuaks Põhiseaduse muutmist, vaid meie mõtleme, et kui Eesti rahvale kogu selle suure küsimuse kompleks erapoolelt ja asjalikult esitatakse, ilma demagoogiata, ilma ülekõhustuste süüdistusteta rahvaesindusele ja valitsusele, ühesõnaga, kui Eesti rahvale võimalus antakse seda küsimust oma parema teadmise ja arusaamise järele kaaluda, siis ei pea ta mitte tarvilikuks, vähemalt käesoleval ajal ja korral, Põhiseaduse muutmist, vaid lükkab muutmise ettepaneku hääletamisel tagasi. Mis puutub meisse, sotsialistidesse, siis tahame meie just seda selgitamistööd teha. Meie ei taha mingite demagoogiliste

võtetega astuda Põhiseaduse muutmise kava vastu, vaid asjalikkude argumentidega, toetudes kogemustele. Arvame, et meil korda läheb tagasi lüüa kõigepealt seda demagoogilist ja virilat Põhiseaduse vastu suunatud sõjakäiku, mida toimetatakse väljaspool parlamenti — ringkondade poolt, kes suhtuvad vaenulikult demokraatlikule korrale ja kelle tegutsemist riigivõim peaks küll silmas pidama, teravalt silmas pidama, kui meid ei taheta lasta kiskuda samasugustesse komplikatsioonidesse, nagu hiljuti oleme näinud mõnes teises riigis.

Ühesõnaga, suhtudes kainelt ja asjalikult sellele küsimusele, meie tahame rahvale selgeks teha, et mingit tarvidust ei ole Põhiseaduse muutmiseks, ja et rahvas tagasi lükkaks rahvahääletamisel selle esitise, mis nüüd Riigikogu vahetalitusel, osalt Riigikogu algatusel rahvale serveeritakse. Kui rahvas tõepoolest hääletamisel Põhiseaduse muutmise kava tagasi lükkab, siis ütleme ka meie, nii nagu aruandja ütles, et sellest tulevad teha kindlad järeldused. Siis ei peaks meie arvates enam lubatama demagoogiat ja vastutamata demarshidid ja piikide pildumist meie demokraatlikule korrale.

Kaasaruandja H. K u k k e: Lugupeetud rkl. K. Ast tähendas, see olevat ainulaadiline rünnak Põhiseaduse vastu ja kas oli Riigikogul tarvis Põhiseadust muutama hakata. Mulle paistab, et olukord on veidi teine. Põhiseaduse järgi on Riigikogul selleks algatuse õigus, ja ei ole selles midagi ebaõiget, kui Riigikogu enda poolt see samm astutakse. Küsimus ongi Riigikogu enese rühmade poolt üles tõstetud, ja läinud kevadel on kõigi rühmade poolt toonitatud, et kui Põhiseaduse küsimust arutada ja algatada, siis ikkagi Riigikogu kaudu, mis on loomulik ja otstarbekohasem, kui mingi teine tee.

Vaheaeg kl. 18.31 min. — kl. 19.12 min.

Koosolekut juhatab esimene abiesimees **M. Martna.**

Sekretäri kohal sekretär **A. Schulbach.**

V. H a s s e l b l a t t: Lugupeetud rahvasaadikud! Minu rühma nimel on mul au teatada, et minu rühm pooldab seda Põhiseaduse muutmist järgmistel põhjustel. Meie oleme arvamusel olnud, et paragrahvide sõnad ei ole nii tähtsad, nagu paragrahvide sisu. Kui meie analüüserime meie Põhiseaduse tegelikku sisu, siis näeme, et

meie riigil on puhtmonistiline Põhiseadus, tähendab Põhiseadus, kus üks võim olemas on, s. o. ebaparlamentaarne kord. Parlamentaarne kord on ainult siis olemas, kui kaks võimu seisavad üksteise kõrval; on üheõiguslikud ja tasakaalus. Meil ei ole senini seda olnud. Kogu aeg on võim Riigikogu käes. Meie vaatamise valitsuse peale kui Riigikogu täidesaatva komisjoni peale; muidugi, ta aeg-ajalt oli pisut rohkem, kui üks või teine isik seisis valitsuse eesotsas. Et meie eelistame dualismi, siis on selge, et meie peame pooldama presidendi instituuti. Minu rühm on ainuke, kes 1920. aastal, kui Põhiseadust arutati, nõudis presidendi instituudi sissevõtmist meie Põhiseadusesse. Meie oleme arvamusel, et on õieti talitatud, kui võeti seaduseelnõu, mis eraalgatusel tuli, Riigikogus endas arutusele. Minu arvates on seda küsimust kergem siin arutada, kui väljaspool eraalgatuse teel. Meile näib, et Põhiseaduse muutmisel tuli arvata peaküsimuseks presidendi instituudi küsimus, sest et niipea, kui sinna oleks teisi küsimusi sisse võetud, siis oleks raske olnud Põhiseaduse muutmist arutada ja vastuvõtmist läbi viia. Sellepärast oleme ka arvamusel, et põhimõttelikult ei ole õige, et kaks kõrvalküsimust ühendatakse presidendi instituudi küsimuse otsustamisega. Selle juurde on võetud esiteks autähtede küsimus, kuigi ta ka väike küsimus, ja teiseks Riigikogu liikmete arvu vähendamine. Selle juurde tulen kohe tagasi.

Tahan seletada, missuguseid paremusi minu rühm loodab ja ootab presidendi instituudilt. Meie oleme näinud, et kõik riigivõim on Riigikogu käes: Riigikogu teostab mitte ainult seaduseandlikku võimu, vaid kaudseltselt ka valitsemisvõimu, sest valitsemas on Riigikogu enamuserakonnad. Ja koalitsiooni erakondade ainuvalitsus on see täht, mille all Eesti poliitiline elu seni arenenud. Ja niikaugele, kui ta halvasti arenenud, on selles meie arvates süüdi üleskrüvitud erakondlikkus. Selle tõttu ei ole Riigikogu liikmed kahjuks mitte kokku kasvanud rahvaesinduses, Riigikogus on äärmiselt vähe seda, mida meie nimetame korporativismiks. Meie arvame, et Riigikogu on tervik, kusjuures iga Riigikogu liige tunnustab end rahvaesindajaks, mitte aga ainult oma erakonna või rahvakihi esindajaks. Ma arvan, et presidendi instituudi loomisega tahes või tahtmata see kokku kasvamine peaks soodustatud olema, sest siis on vastane pool olemas, mille tõttu Riigikogu liikmete solidariteet peab arene-

ma; siis ei ole Riigikogu mitte enam liikmete summa, vaid korporatsioon, kes on rahvaesindus. Teisest küljest on ka president rahva esindaja tema kogu isikus. Ja president ripub muidugi erakondadest vähemal määral ära, kui seni Riigivanem, kes valitakse erakondade poolt. Meie nägime seda mitmekordselt valitsuse loomise juures, et Riigikogu Esimees mitte omal algatusel Riigivanema kandidaati välja ei noppinud riigitegelaste hulgast, kes moodustasid valitsuse, vaid kutsus rühmade esindajad nõupidamisele, et rühmad esitaksid kandidaadi. Tähendab, juba esimese sammu juures antakse alla sellele erakondlusele. (V a h e l h ü ü e.) Teisiti ei saa. Talitatakse ikka ja alati ühe retsepti järele: kaalutakse mitte isiku võimeid, vaid kaalutakse erakondade soove. Härra Rei vististi mäletab, et kui meie valitsuste moodustamise puhul sõna võtame, oleme alati eeskätt selle kohta seletust andnud, kas Riigivanem ja üksikud ministrid on meie isiklikult usaldatavad, mitte aga, kas meil on head vahekorrad selle või teise rühmaga.

Meie arvame ja loodame, et presidendi instituudiga luuakse üks ja kõige kõrgem ametikandja, kelle hinge peal lasub terve rahvas oma tervikus, ja selles mõttes saab ta erapooletum olla, kui seni on võinud olla Riigivanemad.

Nüüd ma tahan ka selle küsimuse juurde tagasi tulla, mida ma juba puudutasin, nimelt Riigikogu liikmete arvu vähendamise juurde. Juba vahelhüüdes tähendati härra aruandjale, et kokkuvõtteid, puhtrahaline moment, Riigikogu liikmete arvu vähendamise motiveerimiseks vististi sünnis ei ole. Iseenesest on selge, et meil üksiku Riigikogu liikme selja taga seisab vähem valijaid, kui teiste maade parlamentides. Teisest küljest arvan mina aga, et seaduseandlik kogu, kes seisab koos ainult vanadest parteitegelastest, kes, kui erakonnal oleks pensionifond, võib-olla juba pensioniõiguslikud oleksid, ja puht kutselistest poliitikameestest, ei ole otstarbekohane. Kaheksakümnest Riigikogu liikmest läheks umbes viis Riigikogu juhatusse, umbes kümme lähevad ministrite toolidele, Riigikontrolöri kohale etc. Jääb siis järele 65 Riigikogu liiget. Igas parlamendis on umbes üks kolmandik mitte väga suure armastusega ja asjatundmisega töö juures, nii langeb üks kolmandik ära. Nendel neljakümnel, kes järele jäävad, nendel on täitsa võimata seda tööd, mis ka tulevikus Riigikogul saab olema, ära teha. Sest Riigikogu töö selle Põhi-

seaduse muutmiseks mitte ei vähene, vaid jääb just sama suureks, nagu ta praegu on. Sellejuures kardan mina, et Riigikogust langevad siis kõige paremad Riigikogu liikmed ära, sest kui on vähe inimesi ja nii palju tööd, siis kahtlemata lähevad Riigikogust need inimesed ära, kelle arv niikuinii kahjuks väike, need isikud, kes sajabrot-sendiliselt oma kutse, ameti ja töö sees seisavad, niisugused, nagu härrad Vestholm, Masing, Sihver ja teised. Ma ei saa endale ette kujutada, et sarnased mehed võiksid Riigikogu seaduseandluse tööst osa võtta, siin jääksid järele ainult need, kes seisavad erakonna teenistuses. Ma arvan, et ka selles mõttes Riigikogu nivoo langeb, kui Riigikogu liikmete arvu vähendame, nimelt lihtsalt sel põhjusel, et samal määral läheb tagasi see side, mis Riigikogu ja rahva enese vahel on. Ma olen ikka mitmekesisust pooldanud, kuid ma arvan, et siin see mitmekesisus on väga halb, kui meie vähendame Riigikogu liikmete arvu. Kui on tarvilik rahanduslikkudel põhjustel seda läbi viia, siis ma ütlen, sellele sihile võib teisel teel jõuda, ja selles mõttes tegin ma komisjonis ettepaneku, et vähendaksime Riigikogu liikmete tasu ning maksaksime ainult tööaja kestel. Iseenesest mõista, propaganda juures võib öelda, et olge kõik presidendi instituudi vastu, sest et see läheb palju maksma, aga teisest küljest võib öelda, et ta on väga odav.

Meie oleme 20 Riigikogu liiget maha tapnud ja nende elu arvel on nüüd kindlustatud teiste elu, ja midagi ei tule nende eest juurde maksta. 20 asemel tuleb üks koht, ja see on väga suur koht. (V a h e l h ü ü e.) Kahjuks on ka niisuguseid. Need, kes Riigikogust välja jäävad, ei ole politika professionaalid, vaid need, kellest ma rääkisin, on linnapead, arstid j.n.e.

Arvan, et võin oma seisukohtade ette toomist sellega lõpetada. Arvan ka, et seda tuleks öelda, et liiga suur lootusi ei või panna presidendi peale. Kui arvatakse, et sellega saadakse kätte kõva käsi, ja et see kõva käsi on halb, siis pean ütleva, et presidendi instituut, mis saadakse rahvahääletamisel, seda kõva kätt halvast mõttes ei anna.

Kuulun nende hulka, kes arvavad, et praeguse Põhiseaduse alusel oleks võimalik olnud palju rohkem läbi viia püsiva ja kõva valitsuse suhtes, kui seda on tehtud. Kahtlemata see tee, mida nüüd pakutakse muudetud Põhiseadusega, on selgem ja sirgejoonelisem, ja sellepärast pooldab meie rühm seda seisukohta.

O. Strandman: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kõigepealt pean tähendama, et ma siin ei räägi ühegi erakonna ega ühegi rühma liikmena, vaid isiklikult kui Riigikogu liige. Ka ei räägi ma seepärast, et oleksin arvamisel, et need mõtted, mis kohustatud olen ette tooma, et need võiksid selle seaduseelnõu saatuse peale kuidagi mõju avaldada. Tänaastest eelkõnelejatest on selgunud mitte ainult see, misugune käik sellel seaduseelnõul on olnud, vaid ka see, eriti kolmanda eelkõneleja härra Ast'i kõnest on selgunud, et see küsimus erakondades otsustatud on. Ja peaks väga suure liikumise liikuma panema, et rahva peale mõjuda, et asja teisiti otsustada, kui ette nähtud. Minul sarnast mõju ei ole neid liikumisi käima panna, ja ei ole ka tahtmist selleks. Aga siiski arvan, et kui keegi Riigikogu liige on ja tema arvamised teiste omadest lahku lähevad, siis on ta kohustatud need ette tooma, vastasel korral ei ole ta oma kohust valijate ees täitnud.

Lugupeetud eelkõneleja härra Ast rääkis täna pikalt ja laialt Riigikogu autoriteedist, kuidas mõni selle vastu on ja kuidas seda kasutatakse. Paistis nii, nagu oleks rahvas selles süüdi, igatahes härra Ast rääkis sellest sarnases toonis.

Ma pean ütleva, kui meil üldiselt maal arvamine valitseb, et meie Riigikogu siiski ajanõuete kõrgusel ei seisa, et ta teistsugune võiks olla, ja ta tihtipeale arvustamiseks, ja väga teravaks arvustamiseks põhjust on andnud, siis Riigikogu ise ja rühmad, millesse ka härra Ast kuulub, põhjust on selleks andnud. Ei saa salata, et ka mujal ilmas või riikides, kus parlamentaristlik kord maksev on, teatavad vastolud parlamentaristlikkude asutuste vastu maad on võtnud. Mina isiklikult ei ole Ameerikas käinud ja seda ei tunne, kuid kõneldatakse, et seal vähe lugupidamist leiavad saadikutekoja liikmed, kuid suurema lugupidamise osaliseks on senati liikmed, inimesed häbenevat olla saadikutekoja liikmeteks. Mujal Euroopa riikides on üldine saladus, et parlament ei ole suutnud oma autoriteeti tõsta. Meil viimasel ajal, see on ilus nähe, Riigikogu koosolekud on palju rahulikumaks ja väärilikumaks läinud kui enne. Minul oli võimalus raadio kaudu mõni nädal tagasi kuulata Saksa riigipäeval peetud kõnesid, seda korrati heliplaadidelt, nimelt Brüning'i kõnet, ja see, mis Saksa parlamendis sündis, ei saa riigipäevale ja parlamendile auks olla. See diskrediteeris asutist ja neid, kes koosolekul olid

ja kes koosolekut juhtivalt mõjutasid. Seal olid inimesed, kes tahtsid parlamenti diskrediteerida. See, missuguse mulje rahvas sai, oli vesi nende veskile. Tihtipeale, ja võib-olla meil parlamenti tahavad diskrediteerida kas meelega või kogemata need, kes sõnadega parlamendi autoriteedi eest tüsedalt väljas on. Härra Ast leidis tarvilikuks minule honoorsuse pärast kallale tungida. Praeguses Põhiseaduse kavas on Riigikogu liikmete arv ette nähtud 80. Sellest 80 rääkis härra Ast mööda minnes, aga suure osa oma kõnest pühendas sellele, et üks erakond on julgenud esineda nõudmisega, et Riigikogu liikmete arv peaks olema 50. Ma ei taha peatuda selle juures, kas 50 vähe või palju on. Ma saan aru, kui härra Hasselblatt tuleb suurema Riigikogu liikmete arvu nõudmisega. (V a h e l h ü ü e.) See igatahes mõjutab ka, me oleme ju kõik inimesed ja saame sellest aru. Kui meie Saksa rahvusest kodanikkudele ükskõik ei ole, kas nad on parlamendis esitatud või mitte, siis mina härra Hasselblatt'i asemel teeksin sedasama ja ei mõtlegi seda härra Hasselblatt'ile ette heitma hakata. Aga kui härra Ast tuleb ja Riigikogu liikmete arvu suurendamiseks ette toob töövijakust j.n.e., siis tohiks arvata, et siin mõned teised põhjused kaaluvad on kui demokraatia põhimõte. Demokraatia on väga veniv mõiste, ja sellega armastatakse alati opereerida, kas see tarvilik on või mitte. Ma olen komisjonides töötanud ja võin öelda, et kui meie koosseis parem oleks, siis suudaksid 50 liiget sama ära teha, mis siamaani 100 liiget teinud. Kui arvatakse, et spetsialistid siis puuduma saavad, siis soovitaksin härra Ast'il vaadata, kui palju spetsialiste siin praegu esindatud on. Juriste on palju, aga et neist paljud oleksid riigiteaduses spetsialistid, seda on raske oletada. Majanduseteadlasi on meil ainult paar tükki praegune härra Majanduseminister ja härra Sihver. Rohkem majanduseteadlasi meie Riigikogu ei tunne. Arste on üks. (V a h e l h ü ü e.) Meie oleme saanud selle seisukoha kätte, et inimesi ei valita mitte parlamenti sellepärast, et nad on arstid, juristid või insenerid, vaid sellepärast, et nad on hariliku loomuliku mõistusega inimesed, kes oskavad asju lahendada ja oma ülesandeid täita. Kui mõnesugused küsimused nõuavad eriteadlaste lahendamist, siis kutsutakse selleks eriteadlasi, aga et parlamendi liikmed oleksid kõik eriteadlased, seda ei saa nõuda.

Nüüd läheme siis praeguse Põhiseaduse

projekti juurde tagasi, mis on tänase koosoleku päevakorra peaülesanne. Siin ei saa jälle ütlemata jätta, et meie arutame teda väga erakorralises olukorras. Ma ei taha kedagi süüdistada, aga kui meie täna selle eelnõu arutamiseks algasime, siis oli Riigikogus umbes paarkümmend liiget, ja neist aruandjat ei kuulunud peale mõne üksiku keegi. Mul oli huvi selle vastu ja ma vaatasin. See näitab, et praegust Riigikogu tema laialimineku eel uue Põhiseaduse kava peaaegu sugugi ei huvita. Ma saan sellest aru, ja ma ei taha kedagi süüdistada, sest praegu on valimised ees, võetakse nimekirju vastu, ja üksikud Riigikogu liikmed käivad vaatamas, kes seal nimekirjades on, käivad nõu pidamas erakonnas, kas asi korras on, kuidas ta läheb, ja tulla siia kuulama eelnõu arutamist, mis praegusi valimisi ei puuduta, vaid alles järgmisi, seal on siis aega küllalt veel sõna võtta, ja seepärast jäädakse ükskõikseks. Seepärast täna ja võib-olla ka järgmistel päevadel see küsimus, mis minu arvates on tähtis küsimus, ei leia küllalt selget ja väärilist arutamist ja lahendamist.

Mina ei saa salata, et ka mina selle küsimuse arutamiseks ei ole sel määral ette valmistatud, nagu ma oleksin tahtnud olla. Siin on palju puudusi, aga ega minu käest ei saa rohkem nõuda, kui teiste käest, ja seepärast võivad minu märkused pealiskaudsed olla ja ei vasta neile nõuetele, mis ma ise omale üles seaksin.

Üks lähtekoht on aga, mis siin tuleb arvesse võtta ja mis peasjalikult seda küsimust mõjutab. See on, et praegu tahetakse, seda ütles ka lugupeetud esimene aruandja, et tahetakse rahvale või üksikute gruppide nõuetele vastu tulla. Ei saa salata, et nüüsguseid nõudeid on ajakirjanduses ja ka seltskondlikkudes organisatsioonides tõesti avaldatud. Ei saa ka salata, et see on võrdlemisi ägedal kujul sündinud. Öeldakse, et meie ootame veel, ja kui ei taheta seda, siis võime ägedad abinõud tarvitusele võtta. Mina ei taha seda kritiseerida. Aga tuleb küsida, kui oleme lõpuks teatava eelnõuga valmis saanud, ja tahetakse teatavat liikumist rahva seas rahuldada, kas see eelnõu suudab seda rahuldada. Kas siin seda antakse, mida loodetakse ja oodatakse?

Minule paistab, et see on väike arusaamatus meie komisjoni töö, mis on Riigikogu liikmetele esitatud, ja seltskonna arvamise vahel, kes muudatust meie Põhiseaduses ootab. Ma põhjendan seda kohe. Öeldakse, et meil ei ole riigis peremeest. „On vaja peremeest“, seda sõna on tarvi-

tatud mitmel-setmel korral. Siis tuleb küsida, kas meil praegu on peremeest või ei ole. Kõikide vastuväidete peale võib öelda, et peremeheks Vabariigi Valitsust lugeda ei saa. Ta on täitsa rippuv, ta võimu algus on Riigikogus ja kaugemale ta minna ei saa. Ja kui härra Ast ütles, et peaks olema õigus Riigikogu laiali saata, ja seda puuduseks pidas, et sarnast õigust ei ole, siis arvan mina, et selle korra juures, kus parlament peremees on, ei ole kedagi, kellele võiks anda laialisaatmise õiguse.

Teised põhjendused, mis õieti parlamendi korra kohta käivad, et meie ei suuda oma valitsusele küllalt stabiilsust anda, need on vististi küll liialdatud. Sest teistes riikides, kus on presidendid olemas, ei ole valitsuse loomisega ja ta stabiilsusega sugugi parem. Vististi oleme meie heas, õieti paremas seisukorras, kui mõned teised riigid. Härra Ast ütles oma iseloomulikus kõnes, millest raske oli aru saada, kas ta Põhiseaduse muutmist pooldab või selle vastu on, et see on üks „õnnelik seaduseelnõu“. Ma arvan, see on enam seaduse kiitmine. Kui öeldakse, et see on õnnelik, laitmata seadus, siis ei saa selle vastu olla, siis tuleb seda pooldada. Mina asun aga teisel seisukohal ja ei leia, et see eelnõu oleks õnnelikult väljatöötatud eelnõu, et see oleks laitmata kava. Võib-olla et härra Ast'il kaasa mõjus see, et ta ise selle eelnõu väljatöötamisel kaasa töötanud, parandusi teinud ja need vastu võetud, ning mida ta isegi palus protokollki kanda. See veel siiski meie silmis seaduseelnõu heaks ei tee. Siin räägitakse palju võimu dualismist, ja tuleb selgitada, missugusest võimu dualismist räägitakse. Võim on Riigikogul, võim on tuleval valitaval presidendil, ja võim on ka presidendi poolt Riigikogu nõusolekul ametissepandaval valitsusel. Nüüd tuleb selgusele jõuda, kelle käes võim on, kust tekib dualism. Kui kava vaatame, siis näeme, et rahvaesindajana teostab riigi kõrgemat valitsemisvõimu Vabariigi President. Kui rahvaesindajana riigi kõrgemat valitsemisvõimu teostaks Vabariigi President, siis oleks selge, et meie looksime uue instituudi, et see oleneks rahvast, kes hääletamisest osa võtab ja hääletamisega peremehe majja tooks. Nüüd tuleks küsida, kas meie anname peremehe majja või mitte? Kõigepealt näeme, et sellele kõrgema võimu teostajale, vabariigi presidendile, on teine võim siiski kõrvale tekkinud Riigikogu nõusolekul. Sellel teisel härral, peaministril, on õieti võrdlemisi suur võim. Tema asendab presidenti, täidab presidendi

aset — see on loomulik, sest vabariigi president võib puududa. Aga missugused ülesanded peaministril ja Vabariigi Valitsusel siis on, kui president on kohal? § 60 järgi vabariigi president juhib riigi sise- ja välispoliitikat. Peaminister aga ühtlustab Vabariigi Valitsuse tegevust, juhatab Vabariigi Valitsuse istungeid, kui president ei ole kohal, võib pärida aru üksikutelt ministritelt nende tegevuse kohta ja esitada ametist vabastamiseks üksikuid ministreid kui ka kogu Vabariigi Valitsuse. Nagu näete, lähevad need ülesanded enam-vähem ühte, ja sellest tekib küsimus, kelle käes võim on. Tõelikult selle kava järgi peaks võim olema vabariigi presidendil, ja ministrid oleksid tema juures kaastöölised, ja see oleks, kui tahame peremeest majasse, päris loogiline.

(Koosolekut asub juhutama teine abiesimees **R. Penno.**)

Kui aga seadust edasi vaatame, siis näeme, et sünnib peaaegu ümberpöördukt: võim läheb Vabariigi Valitsusele, kelle eesotsas peaminister, see on valitsuse juht ja mõõduandev mees, — ja vabariigi presidendile — ses kavas on ette nähtud puht parlamentlik valitsus — ei jää nõnda muud üle, kui ainult valitsuse otsustele oma allkirjad anda. Peab ütleva, see kava on segane, kuigi aega oli selle arutamiseks, ja see on kava puuduseks.

Selle kava § 61 öeldakse: vabariigi presidendile otsused ja muud aktid on maksivad, kui neile on kirjutatud alla vabariigi president ning — arvatud välja Vabariigi Valitsuse või selle üksiku liikme ametisse kutsumine ja ametist vabastamine ja revisjonide määramine — ka peaminister või asjaomane minister, kes sellega võtab vastutuse endale. Sellega õieti üks inimene, nagu asjaolust paistab, tegutseb, see on Riigivanem — seda nime ei taheta — vabariigi president, aga teised kannavad vastutust. Kui see nii oleks, siis on see arusaamatu. Inimene valitakse kõige kõrgemale kohale ja temale on võim antud valitseda, aga vastutust kanda — see veeretatakse teiste peale. Kui akt on seadusevastane, siis veeretatakse süü kaasallkirjutaja peale. President läheb ministrite juurde ja ütleb — kirjutage alla. Minister ütleb, et see on seadusevastane, ma alla ei kirjuta. Minu härrad, teie arvate, et ma teen veidrat sõnademängu, et seal midagi sarnast ei ole, aga kui võtame esimese kava, ja kui härra juhataja lubab, ma toon

kohapealt selle siia, see on eraalgatamise korras esitatud nende samade Riigikogu liikmete poolt, kes praegu aruandjatena kaitsevad seda põhiseaduse kava Riigikogu ettepaneku korras, siis on ta seal õieti veel selgemini, see on ametlik dokument. Meie ei tea, missugune vastu võetakse, kas Riigikogu kava, või Riigikogu kahe liikme poolt esitatud kava, millises kavas on kujukalt öeldud... (V a h e l h ü ü e.) Kui ei võeta see, siis võetakse teine.

„Vabariigi Presidendi otsused võetakse vastu Vabariigi Valitsuses peaministri või asjaomase ministri ettekandel.

Kui ettekandja minister leiab, et Vabariigi Presidendi otsus on Põhiseaduse või seaduse vastane, siis ta teatab sellest Vabariigi Valitsusele. Kui Vabariigi Valitsus pärast asja arutamist ühineb ettekandja ministri arvamusel, siis palub ta Vabariigi Presidendi oma otsuse võtta tagasi või muuta ning, kui President jääb oma otsuse juurde, on Vabariigi Valitsus kohustatud temale kuulutama, et otsus ei ole teostatav.“

Kui meie sellest kavast kinni peame, siis peaks nii olema, et president töötab, tal on kantselei, teeb eeltöid ja tahab Riigikogule esitada seaduseelnõu. Aga ta peab esitama selle kooskõlas Vabariigi Valitsusega. Ta läheb peaministri juurde ja ütleb, et mul on niisugune mõte, kava, ole hea, kirjuta alla. Selle järele Vabariigi Valitsus tuleb kokku, arutab, kas kava on vastuvõetav, kas ta on seadusevastane, või ei ole. Ja kui ta nõus on presidendile kavaga, siis ütleb, jah, meie oleme nõus, ja üks minister kirjutab sellele eelnõule alla. Ja kui ministrid ütlevad, et meie seda eelnõu ei poolda, siis vabariigi president võtab portfelli kätte, töötab seaduse ümber või loobub sellest! (V a h e l h ü ü e.) Seadusest peab aru saama nii kui ta on. (V a h e l h ü ü e.) Ei ole mõeldud nii! Ma arvan ka, et nii mõeldud ei ole. Mulle räägiti, et ta on nii mõeldud, et Soome põhiseaduses on sarnane paragrahv, aga seda ei ole osatud tõlkida, on selgunud, et õigeteisiti aru saadud, teisiti tõlgitud, ja pärast on see paragrahv siit välja jäänud. Temast on aga üks jupp siia jäänud, mis sedasama ütleb. „Kui Vabariigi Presidendi otsus on Põhiseaduse või seaduse vastane, siis peaminister või asjaomane minister on kohustatud keelduma otsusele kaasallkirjutamast.“ Tuleb välja, et president teeb otsuse enne ja siis läheb peaministri juurde, ning peaminister vastava ministri juurde, kas see kirjutab alla või keeldub sellest.

Minu härrad, see küsimus on ajalooliselt nii selge. Kuidas ta on tekkinud? Kõik Euroopa vabariigid peale uute on tekkinud isevalitsuste, monarhiate asemele, ja monarh ei saa muidugi olla riigis muul kohal, kui esimesel kohal. Kui monarh pidi oma õigused ära andma, siis ei teinud ta seda vabatahtlikult, vaid teda sunniti seda tegema. Need õigused, mis meil korraga tulid Eestis fikseerida, ja ka teistes uutes ja vanades riikides, kus revolutsioon oli, need õigused on ajajooksul tekkinud ja ajalooliselt on nende tekkimine teada. Riigipeal tuli aegajalt oma õigusi ära anda, ja teame, kuidas siin käidi, vististi on see kõigile teada, ajalugu seletab seda. Selle tagajärg on see, et kui vanad riigid oma uusi põhiseadusi kokku seadsid, on tulnud endise keisri või kuninga asemele panna president, ja vastavalt sellele kõigele on ka keisri ja kuninga õigused põhiseadusesse sisse kantud. Presidendile ehitati ilus, suur fassaad, tal oli käes suur võim, aga tagaselja kärbiti seda ja ei jätud õieti mingisugust võimu kätte. Kui praegu võtta kõik teoreetikute raamatud selle kohta ja ka praksis teistes riikides, selgub, et kõik ütlevad, et presidendi võim praegustes demokraatlikkudes riikides ei ole kellegi võim, seal ei ole võimust mitte midagi järele jäänud. See on praegu kõigi teaduslike teooriate suund. See suund käib praegu Saksa teooria kohta, ja umbes sama räägib ka Prantsuse teooria. Ma võin teile jutustada, võib-olla et kõigile ei ole teada, kui kaugele see presidendi võimu kitsendamine on läinud. (V a h e l h ü e.) Seadus on just niisugune. Ka president ei saa midagi teha, mis seadusevastane. Sest sellega, et ka valitsusel peab olema parlamendi usaldus, on küsimus meil otsustatud. Öeldakse, et ka Saksamaal on väga tugev president, et Soomes on väga tugev president. Lugu on aga nii, et Prantsusemaal pidas president Millerand 1923. aastal kõne ja selles ta ütles ühes Prantsuse provintsis mõtte, et parlamendi võim on liiga tugev ja et presidendile tuleks võimu juurde anda ja nimelt seda, mis ka meil ette nähakse, et ta ise võiks iima senati käest luba küsimata parlamenti laiali saata, kui valitsus nõus on. Tol ajal parlamendi enamus ei teinud sellest suurt küsimust. Tulid uued valimised, radikaalid panid seda väga pahaks, ja kui uued valimised olid aset leidnud, siis loomulikult kutsus president Millerand nad oma juurde, ja need härrad ütlesid, et nad ei taha valitsust moodustada. Pärast seda kutsus Millerand vähemu-

se esitaja oma juurde, määras selle juhatusel uued ministrid, need läksid parlamenti, aga parlament ütles, et meie ei soovi uute ministritega rääkida, meie ei tunnusta neid. Tagajärg oli see, et Millerand'il tuli tagasi astuda, ehkki oli selles asjas väga pikk kirjavahetus.

Mõned seletavad nii, et võib-olla, et Prantsuse presidendi valimised ei ole rahva poolt, sellepärast on tema võim nõrk.

Teoreetiliselt on selle küsimuse üle pikalt-laialt mõtteid vahetatud ja on otsuseid jõutud, et parlamentaarsel presidendil ei ole muud kui riigi esindaja olla, kuna ta ei tohi end segada poliitilistesse võitlustesse.

Peaminister Poincaré oli kord sunnitud seletama, kuidas rahuleping kokku seati ja kuidas ta sellele riigipresidendina alla kirjutas. Ta ei olnud rahulepinguga sugugi nõus ja ei oleks tahtnud oma nime sellele dokumendile alla kirjutada. Ta kutsus oma juurde senati ja saadikutekogu esimehe, marsal Foch'i, pidas aru ja leidis, et Prantsusemaa president peab iga valitsuse ettepaneku vastu võtma, kui on parlamendi enamus sellega nõus. Tal ei ole muud ülesannet, kui peab valitsuse otsuseid täitma. Valitsus on see, kes parlamendi ees vastutab, valitsuse käes on tegelik võim, ja ka president peab valitsuse võimule alluma. Valitsus määratakse vormiliselt presidendi poolt, aga tegelikult, nagu ma juba seletasin, ei saa ükski Prantsuse president ametisse panna valitsust, kelle kohta ei ole läbi räägitud, et parlament teda toetab, et tal on parlamendi usaldus. Kui seda ei ole tahetud, siis president kõige oma võimuga ei saa mitte midagi ära teha.

Kui nüüd meil tahetakse sarnast presidendivõimu sisse seada, et president ainult rahvast esitab, siis võib öelda, et siin tuleks mõningad parandused teha, et mitte niisuguseid konarusi ei tuleks, mis eksitab Põhiseaduse lugemist.

Arvan, et kui tahetakse täieliku parlamentarismi juurde jääda ja meie presidendile mingit suuremat võimu ei taheta anda, siis tuleb käesolev seadus ümber teha, ei niite ei tuleks samane asi, nagu usuõpetuse seadusega, mis algas sõnadega, et alev nõuab j.n.e. See pandi rahvahääletamisele, võeti vastu ja maksab praegu. See pärast tuleks Põhiseaduse juures hoiduda, et sarnast lapsust läbi ei lastaks, ja seadusele tuleks parem kuju anda.

Kui jääme parlamentaarse korra juurde, oleks õigem võtta Saksa eeskuju, kus oleks ära öeldud kõik, mis teha tuleb, õieti kõik see, mis tegelikus elus on, ja et Põ-

hiseadus ei oleks mitte nagu hieroglüüfidega kirjutatud, et teiste käest peab küsima ja arutama, kuidas talitada.

Ma ei saa, selle peale vaatamata, et mind hakatakse tagurlaseks hüüdma, — minu „politilised sõbrad“ hanijalgades saavad selle eest hoolitsema, aga see jätab mind alati külmaks — öelda, et ma niisuguse presidendi sisseseadmist, nagu siin ette nähtud, pooldaksin. Siin aruandja professor Uluots tõi ette, mispärast meil on komisjonis selgusele jõutud, et Ameerika president vastuvõetav ei ole, ja räägiti ladina riikidest j.n.e.

Mis puutub ladina riikidesse, siis olen arvamusel, niipalju kui ajalugu olen lugeanud ja Ameerika oludest olen kuulnud, seal ükski põhiseadus, olgu see nii kuldne kui tahes, seda stabiilsust, mis seal puudub, maksma panna ei suuda. Seal on segarahvas, räägivad Hispaania keelt, Brasiilias — Portugali keelt, Euroopa värvi on seal väga vähe, rahvas on väga temperamentne, ja kõige selle pärast on seal ühest perioodist teise, otse statistika järgi võib seda kindlaks teha, mässudega tegemist. Need mässud pole aga kaugeltki rippuvad sealsest põhiseadusest, vaid need olenevad rahva iseloomust ja oludest, mis seal valitsevad.

Aga ma arvan siiski, et ei saaks ega oleks põhjust meie Põhiseadust nii paindumatuks teha, nagu ta on, et parlamentarism puhtal kujul muudatusi ja parandusi tegemata maksma pannakse. Selle tagajärg võiks olla see, et saab olema suur pettumus, kui näeme, et oleme ellu kutsunud uue instituudi, kes Eesti riigile praegustes kitsastes ja rasketes oludes kulukaks osutub. Paneme ametisse ikkagi kõige kõrgema palgalise inimese. Argumenti selle juurde, et raha saamiseks Riigikogu liikmete arvu vähendatakse, ei saa heaks kiita, olgugi et isiklikult Riigikogu liikmete arvu vähendamist pooldan. Kuid presidendi ametisse panemisel on see õnnetuks argumentiks. (V a h e l h ü ü e.) Professor Uluots ütles seda. (V a h e l h ü ü e.) Professor Uluots ütles seda aruandjana, 20 Riigikogu liiget vähendatakse, selle arvel saame kokkuhoidu ja see võimaldab presidendi ülalpidamise kulud katta. (V a h e l h ü ü e.) Jah, üks minister tahab ühtlasi olla ka peaministriks, kuid teine ei taha peaministriks olla. Peaministrit, kes tegelikult valitsust käsib, kes tegelikult valitseja, — teda halba seisukorda panna ei saa. Praegugi on olemas kava korteri suhtes. Võib-olla seal võetakse arvesse peaministri kulutused. Ei

saa aga siiski oletada, et need summad järele jäävad.

Edasi minnes tähendaksin, et minu arusaamise järgi meie ei pruugiks seda eklektikeri tööd teha ja igalt poolt kokku lappida. Väga kujukalt öeldakse Saksa presidendi kohta, et Ameerikast on ta statuuri laenanud, Prantsusemaalt parlamentarismi j.n.e. See on vist, nagu Goethe enese kohta ütleb: „Vom Vater hab' ich die Statur, ... vom Mütterchen die Frohnatur.“ Meie võiksime siiski mõnda omapärast katset teha. Härra Uluots ütles, ega meie parlament siiski nii halb ei ole. Kuid parlament on siiski halvem kui Põhiseadus. (V a h e l h ü ü e.) Teie olete siin väga vähe aega olnud, härra Leps. Kes kauemat aega olnud, need peavad teist ütleva, ja härra Ast'i mõistete järgi oleme kõik bürokraatideks muutunud. Ja vist ei saa keegi öelda, et meie parlamendi suhtes suur lugupidamine rahva keskel valitseks. Kui maa rahva hulgas liikuda, siis kuulab Riigikogu kohta nii mõndagi halba öeldama. (V a h e l h ü ü e.) Inimesed teevad Põhiseaduse, aga Põhiseadus ei tee inimesi. Meie näeme, et Ameerika Ühisriikides, kes on üks suurematest ja arenenuist ilmariikidest, on põhiseadust õige vähe muudetud. Sellepärast tahaksin loota, et ka meie Põhiseadust ei muudetaks liiga kergelt ja kaalumata, et vähe aja pärast jälle muutma hakata. Ega Ameerika presidendil ei ole terve võim kätte antud. Kui teistes Euroopa riikides öeldakse, et Ameerikas ei ole demokraatlik president, siis ripub sellest ära, mis demokraatia all mõistetakse. Kas peavad suured rahvahulgad kokku tulema ja valitsema, või võivad üksikud rahvavolinikud seda teha. Mispärast üks demokraatlikum on kui teine, seda on väga raske ütelda. Kas meie valitsemisvõimu suur hulk inimesi peab teostama, või mõni üksik volinik, ma ei taha hakata seda küsimust puudutama, see viiks meid väga kaugemale, kui seda põhjalikult hakata arutama. Aga üht peab ütleva, kuskil ilmas ei eita teadlased Ameerika presidendi demokraatlikkust. Ja kui meie leiame, et Ameerika president demokraatlik on, aga valitsusevõim on kontsentreeritud ühe inimese kätte, ja üldine arvamine on, et võim peab koondatud olema, siis eriti Eestis, kus meie noor riik ja isearalikus geograafilises seisukorras oleme, ei saaks meil puht objektiivselt ilma igasuguse demagoogiata ja parteipoliitika asja peale vaadata mitte öelda, ega meile halba ei teeks, vaid vist oleks soovitamam, kui meie valitsusevõim oleks püsivam ja kont-

sentreeritud, et ta teatud silmapilkudel otsekohe võiks tegutseda. Aga kuidas lepitada niisugust võimu parlamentliku korraga? Kui seda Ameerika eeskujul hakatakse sisse seadma, siis oleks tagajärg, et peaks terve rea asutusi looma, millega presidendi võimu kitsendada, ja ei saa salata, et elu on läinud peale Ameerika presidendi instituudi loomist poolteistsada aastat edasi, ja nii mõnigi mõte, mis sel ajal selle instituudi loomisel aluseks oli, on tänapäev teise tähenduse omanud, ja ka tegelik elu on katsunud Ameerikas mõnda asja teisiti korraldada.

Mina isiklikult kujutasin seda asja nii ette, et kui meie Põhiseadusest teatud määrused välja jätame, mis meie valitsust kindlasti parlamentaarse süsteemi külge ohjadega kinni seovad, ja need on need sõnad, et tal peab parlamendi usaldus olema, kui meie teise vormuleerimise leiaksime, siis meie riigil tulevikus oleksid suuremad piirid täiesti demokraatlikul alusel edasi areneda kas ühes või teises suunas. Kui meie võtaksime Põhiseadusesse niisuguse määruuse, et Riigikogu võib nõuda, et vabariigi president ühe või teise ministri ametist vabastaks, ära saadaks, siis minu arusaamise järgi võiks sellest parlamentaarne kord välja areneda, võiks aga ka presidentsiaalne kord tekkida. Sest sisuliselt see palju ei muuda, kas on öeldud, et peab usaldus olema, või öeldakse, et Riigikogu peab ütleva, et peaminister või teatud minister peab ära minema.

Ma julgen üht asja avalikult öelda, ma tean, et see teile ei meeldi, aga sellest on palju räägitud, et üks raskematest ülesannetest on meil ministeeriumide kabineti kokkuseadmine. Siin ei tule mitte ainult sellega rehkendada, et tulevad kõige tugevamad isikud võtta, kes riigile kõige kasulikumad oleksid, vaid tuleb tihti peale parteipoliitilistel ja teistel kaalutlustel sellega leppida, keda ei oleks tahtnud heameelega näha.

Ma võin veel kaugemale minna. Kui keegi on valitsusse sattunud, seda ütlevad ka paljud teised, et siis ei saa temast lahti teisiti, kui peaks tulema jälle kriis, kauplemine j.n.e. Siin on meie riiklikus elus kaunis palju raskusi. Need ei ole ükski minu kogemused, vaid olen ka teistelt seda kuulnud.

Kas meie ei tahaks otsekohesed olla ja öelda, et parem oleks Eesti riigile, et meie vähemalt mõnel alal saaksime ministrid tööle panna, kes on eriteadlased ja kes kindlasti oma ametkonda võiksid edaspidi

juhtida. Minu seisukoht valitsuse korraldamise vormuleerimises annaks seda võimalust ja see võiks suureks eduks olla.

Härra Uluotsa sõnadest paistis — härra Uluotsa sõnad olid: Vabariigi Valitsus on vahelüli parlamendi ja presidendi vahel. Ma arvan, et see ei ole vist õige arusaamine parlamentaarsest Vabariigi Valitsusest. Parlaamentaarne Vabariigi Valitsus kui niisugune ei ole kellegi puhver ega vahelüli parlamendi ja presidendi vahel. See on täiesti iseseisev võim, kes valitseb ja kes neid seadusi, mis ta heaks peab, parlamentis läbi viib. Ta piirab presidendi võimu täiel määral. Parlamendi võimu ta ei piira võib-olla sugugi, aga presidendi võimu ta kitsendab täiesti, ja seeläbi jääb president täiesti nukuks. Ei saa öelda, et see alati nii on. Võib juhtuda, — härra Päts ei taha vast ise rääkida, aga tal oli kokkupuutumine olnud naaberrigi endise presidendiga ja see on seletanud, et tema on käskinud igat ministrit, kes tahab eelnõu parlamendile esitada, enne ette kanda ja siis on enne tema, president, nõusoleku andnud. See käib Põhiseaduse vastu, aga kui see ka seda ei ole, ei ole see normaalkord. Kui riigi eesotsas seisab vabariigi president, kellel kõige selle vastu huvi on ja kes niisuguse raske koorma oma peale võtab, — nagu see härra rääkinud, on ta õieti selle raske koorma all mitte just kokku varisenud, vaid see on talle raskeks läinud, — siis võib öelda, see on võib-olla riigile suuri tulemusi andnud. Üldse saab parlamentliku korra juures presidendi instituudi autoriteet suurt osa mängida, aga see on juhuslik. Kui meie loeme Põhiseadust, siis meie ei saa otsustada, mis võimalik täna või homme. Meie peame üldisest seisukohast vaatama ja üldine parlamentlik valitsemiskord meile seda ei kindlusta. Ma ei tee mingit demagoogiat, aga ma pida-sin siiski seda oma kohuseks ette tuua ja neile, kes omale väga roosilisi lootusi teevad, et meil presidendi sisseseadmisega olukord muutub ja selle valitsemiskorraga praegustest eitavatest külgedest lahti saame, neile vististi lähem tulevik näitab, et siin on teatud eksisamm tehtud.

O. K a s k (korra kohta): Praegu tuleks see esitis hääletamisele, mina arvan aga, et kuna see küsimus niivõrt tähtis on, kuna see on põhjanev, riigi vundamentaalse seadusega seotud, siis ei ole midagi katki, kui Riigikogu otsust veel täna ei tee, vaid teisipäeval koosolekul. Ma teen ettepaneku,

esitise arutamine katkestada ja teispäeval edasi arutada.

Aruandja J. Uluots: Ma ühinen rkl. Kase ettepanekuga ja loodan, et see asja mitmekülgselt kaalumiseks kaasa aitab, kusjuures võimalus on vastaval komisjonil arvesse võtta kõiki arvamisi ja märkmeid, mis tänasel koosolekul tehtud.

O. Kase ettepanek võetakse vastu.

(Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Päevakorras on tehnilised seadused, mida võiksime vastu võtta.

6. Sõjaväeosade ja -asutuste alla võetud ruumide üüriseaduse § 4 muutmise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja J. Holberg'i puudumisel aruandja ülesannetes komisjoni esimees T. Kalbus.

Aruandja T. Kalbus: Vabariigi Valitsus esitas Riigikogule nimetatud seaduseelnõu 5. märtsil. Üldkomisjon on seaduseelnõu läbi vaadanud ja täiel määral sellega ühinenud ilma ühegi muudatuse tegemiseta. Üldkomisjoni nimel teen ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

7. Laevakindlustusseltside laenude eest vastutamise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja J. Jaanis: Vabariigi Valitsus esitas Riigikogule laevakindlustusseltside laenude eest vastutamise seaduse. See seaduseelnõu oli kaalumisel rahaasjanduse komisjonis, ja rahaasjanduse komisjon võttis eelnõu vastu muutumatult Vabariigi Valitsuse poolt esitatud kujul. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

8. Piimaühingutele määratud toetuskrediidide kasutamise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja M. Martinson: Nimetatud seadusega tahetakse võtta riigi kanda piimaühingute protsendid neilt eralaenuidelt, mis neil olemas on, kuna teised laenud, mis nad on saanud maatulundusekapitalist, nende protsendid viidi alla 1% peale. Oieks loomulik, et piimaühingute eralaenuid saaksid üle viidud maatulundusekapitali laenudeks, aga et selleks tarvilikud summad puuduvad, siis ei saa seda läbi viia, ja seepärast on tarvilik alandada piimaühingute eralaenuid protsenti, et piimaühingud võiksid edukamalt tegutseda. Teen rahaasjanduse komisjoni nimel ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

P. Schütz: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Selle seadusega tahetakse piimaühingutele määrata toetust 90.000 krooni suuruses. § 2 ütleb, et tähendatud toetussummasid võidakse piimaühingutelt tagasi nõuda ühes trahviga, kui nad ei täida toetuse andmisel ülesseatud tingimusi. Tagasinõutud summa ühes trahviprotsentidega kantakse maatulundusekapitali arvele.

§ 3 tähendatakse, et need tingimused jäävad lahtiseks, ning tingimused määrab ära Vabariigi Valitsus.

Iseenesest sisuliselt ei saa selle vastu olla, kui piimaühingutele toetust antaks, kui nad majandusliku kitsikuse tõttu raskustesse on sattunud ja ei saa tegutseda, kui nende majanduslikud kulud liiga suured on. Sest ma vaatan sellele kui toetusele, mida tahetakse põllupidajatele järjekordselt anda, et põllupidajad oma saaduste eest rohkem tulu saaksid. § 2 ei garanteeri seda, et toetused sinna läheksid, kuhu nad on määratud. Meil on ändmed, et ühispiimatalitused, kuigi siplevad raskustes ja on võlgadega üle koormatud ning saavad riigilt toetust, samal ajal aga määravad oma aasta puhaskasust poliitiliste organisatsioonidele kihutusetöö tegemiseks päris soolideid summe. Lugupeetud Riigikogu liikmed, teie, võib-olla, lugesite nende päevade sees ajalehtedest, et Helme piimaühendus on määranud oma üldkoosolekul 250 krooni ühele suuremale poliitilisele erakonnale valimiseelseks kihutusetöö korraldamiseks. Ma arvan, et niiviisi ikkagi ei saa talitada summadega, mis riigilt saadakse. Kui riik tahab poliitilisi erakondi toetada nende valimiskihutusetöös, võib-olla on see

otstarbekohane, siis tehtagu seda otsekohe avalikult, aga mitte sarnaselt varjatud kujul ühistegeliste organisatsioonide kaudu. Meie teame, et sarnaseid toetusi mitte ainult piimaühisused pole määranud, vaid ka mitmed ühispannad. On isegi Riigikogu kõnetoolilt toonitatud, et ühistapamajad ja mitmed sarnased ühistegelised ettevõtted on määranud sarnaseid toetusi. Need ettevõtted, kes töötavad puht oma kapitaliga, võivad seda luksust omale lubada, aga sarnased ettevõtted, kes väga suurel määral riigilt toetust saavad, sarnased ettevõtted ei võiks oma summadest määrata summaksid poliitiliste erakondade kihutusetööks. Sellepärast juhin Vabariigi Valitsuse tähelepanu sellele, et Vabariigi Valitsus sarnastel juhtumistel, kus ilmsiks tuleb, et on tarvitatud ühispiimatalituste poolt need summad muuks otstarbeks kui selleks, milleks need summad määratud, siis valitsus peab need summad tagasi nõudma ühes viivituseprotsentidega. Vastasel korral peaksime küll vististi selle seaduseelnõu vastu hääletama, kui kindlust ei ole, et summad lähevad sinna, kuhu nad määratud on.

Aruandja M. Martinson (lõpusõna): Härra Schütz'i kartus on asjata sellepärast, et Vabariigi Valitsus annab seaduse kohta määrusi ja nendes paratamatult on sees need tingimused, et piimaühingud kõik on teinud, mis tarvilik kulude kokkuhoiu saavutamiseks. Peale selle võidakse arvesse võtta piimaühingute aastaaruan-deid, kust näha passiva ja aktiva, mille järele ka võimalik kindlaks teha, kuidas piimaühing tegutsenud, kas kokkuhoidlikult või mitte. Selle järele võetakse ka eralae-nude protsendid riigi kanda. Teiselt poolt on teada, et kui nende summadega korralikult ümber ei käida, võimalik on toetuse-summasid tagasi nõuda.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

9. Kaubalaeva deki juht- ja meeskonna sõidu seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Lepso: Seadus antakse selleks, et meie laevadel võimalik oleks võistelda välismaa laevadega, kuna see seni raske olnud sellepärast, et meie seadus nõuab koosseisu suhtes palju suuremat meeskonda, kui teistes riikides. Laevade võistlusevõime tõstmiseks muudetakse käesoleva seadusega nende koosseisu

suure suurus, mis vastava seaduse järele laeval peab olema. Panen ette, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

L. Johnson: Lugupeetud Riigikogu liikmed! See ja järgmine seaduseelnõu, mis käsitleb laevamehaanikute meeskonna koosseisu, on esitatud tööpuuduse süvendamiseks. Siin on veeteede valitsus, tähendab Teedeministeerium, vastu tulnud laevaomanikkude pealekäämisele, keda on toetanud ka kaubandus-tööstuskoda, ja on esitanud selle seaduse muutmiseks, mis meil alles 1927. aastal vastu võeti, muutmise seaduse laeva deki juht- ja meeskonna vähendamiseks. 1927. aasta seadus vastab teiste riikide seadustele. Ja kuigi andmed näitavad, et Eesti laevad on kinnitatud ja et nad avarii puhul on kätte saanud oma kinnituseraha, siiski meie sellele pinnale minna ei või, et meie hakkame oma laevade meeskonda vähendada, vastu tulles laevaomanikkude soovidele, muutes merimeeste tööpäeva 12-tunniliseks ja tormi ajal või muul ajal, kus terve meeskond peab jalul olema, veel pikemaks, kuni inimesed nõrkevad.

Kui nüüd neid andmeid vaadata, mis käesoleva seaduseelnõu puhul ette toodud, siis näeme, et need andmed, mis üldkomisjonile antud, ei ole ka täpsed olnud. Mul on andmeid, et meie kaubalaevade juht- ja meeskonna kui ka laevamehaanikute koosseis ei ole mitte suurem, kui teistes Baltimere riikides. Siin ei tohiks vähendada hakata. Kui nüüd selle tagajärjel õnnetus juhtub, — laeva meeskond on liiga koormatud, ei jõua oma ülesandeid täita, — siis selle läbi saab hukka hulk inimesi. Laevaomanikule makstakse küll kinnituse-summa välja, aga inimeste elu ei või keegi välja maksta. Ma arvan, laevaomanikkude suurele isule tuleb vastu hakata, ja minu arvates see seaduseelnõu kui hädahoju suurendamise eelnõu tuleks tagasi lükata. Meil on töötä laevamehaanikuid ja laevajuhte isegi olemas, ja kuidas meie nüüd vähendame seda koosseisu. Kui üksikud laevad ei suuda praeguse majandusliku kriisi tagajärjel liikuda, siis need seadused, millega koosseisu vähendame, laevu siiski ei päästa. Sellepärast teen ettepaneku,

kaubalaeva deki juht- ja meeskonna sõidu seaduse muutmise seaduseelnõu tagasi anda üldkomisjonile. Kui see ettepanek vastuvõtmist ei leia, hääletame meie selle seaduseelnõu vastu. Niisuguseid seadusi, millega tahetakse meie tööpuudust süvendada, tahetakse meie,

Eesti, laevadel sõitvate inimeste elu hädaohu viia, meie ei tohiks vastu võtta.

J. K l e s m e n t: Ma toetaksin seda ettepanekut, mille tegi rkl. härra Johanson. Lugu on nimelt nõnda, et nende kahe seaduseelnõu arutamine läks komisjonis tõesti kiire korras. Need seadused tulid komisjoni, ilma et komisjon üldse oleks saanud neisse süveneda. Isegi aruandja kahjuks ei saanud eelnõuga tutvuneda küllaldaselt. Selle tõttu ei olnud ka teada, missugused tagajärjed sellel eelnõul on, mispärast võttis komisjon need seadused vastu, lugedes neid tehnilisteks seadusteks, ilma et oleks võimalik arvesse võtta kõiki asjaolusid, mis seadus kaasa toob. Kui seadusega on tarvis kindlaks määrata laevade meeskond, siis on selleks kindlad alused ja põhjused. Esiteks, et laeva masinad saaksid korralikult töötada, ja teiseks, et reisijaid ja prahti hoida hädaohu eest, ning terve rida teisi põhjusi. Seepärast, kui muudatused tulevad seaduses teha, siis peaks asja igast küljest kaaluma, neid kaalutlusi aga komisjonis ei ole olnud, millepärast komisjon peaks asja veel kord lähemalt kaaluma. Seepärast soovitan eelnõu üldkomisjoni tagasi anda, et komisjon võiks põhjalikumalt süveneda üksikasjadesse. Ega see ei tähenda veel, et neid seadusi see Riigikogu vastu ei võta, vastu jõuab neid ka võtta siis, kui ta kord veel anda komisjoni. Komisjon saaks siis ka andmeid koguda, ning aruandja saaks eelnõu kaitsta, kuna praegu karta võib, et see tal raske on.

Aruandja A. L e p s (lõpusõna): Mina kui komisjoni aruandja tunnen, et seaduse kaitsmine mul raske ei ole. Kui siin ette tuuakse ja öeldakse, et komisjonis on arusaadud nii, nagu oleks seadus puht tehniline, siis pean ütleva, et ka tehniliste asjade juures võib politika olla, aga seda oleks tulnud tähele panna. Meie võtsime seaduse ühekorraga vastu. Ei saa laevandust niisugusesse seisukorda panna, mis on halvem välismaa omast. (V a h e l h ü ü e.) Ei ole niiviisi öelnud, parandan seda otsekõhe. Ma ütlesin nii, et see seadus on välja jagatud, seletuskiri on liikmetel teada, sellepärast palun seadus vastu võtta. Ei tarvitse ju pikemalt seletama hakata, on parem, kui seadused komisjonis hõlpsamini läbi lähevad. Pärast selle peale tulla, et seal politikat võib olla, siis on see hilja. Mina olen selle seaduse läbi lugenud. Ja mis temast ka lugeda on, see on üheparag-

rahviline seadus, üks lehekülg pikk. Igatahes ei saa mind süüdistada. Kui need, kes räägivad seaduse vastu, ei märganud, et siin politikaga tegemist on, siis ei saa ometigi mind selles süüdistada. (V a h e l h ü ü e.) Minu arvates on seadus otstarbekohane ja teisiti siin olla ei saa. Sellepärast palun seadus täna vastu võtta.

L. J o h a n s o n (fakt. märk.): Miks seda küsimust üldkomisjonis üles ei tõstetud, on seletatav sellega, et seaduse saime alles hiljuti kätte. Täna oli see esimest korda päevakorras. Andmed välisriikide kohta, mis näitavad, et meie laevade koosseis ei ole suurem kui välismaal, sain täna. Mina enim ei saanud selle kohta seisukohta võtta. Üldkomisjonis ma liige ei ole ja ei tea, mis seal teete.

L. J o h a n s o n'i e t t e p a n e k l ü k a t a k s e t a g a s i 33 h ä ä l e g a 24 h ä ä l e p o o l t o l e m i s e l.

S e a d u s e e l n õ u v õ e t a k s e v a s t u I l u g e m i s e l 32 h ä ä l e g a 21 h ä ä l e v a s t u.

Aruandja A. L e p s: Teen ettepaneku, kolmepäevalist vaheaega I ja II lugemise vahel mitte pidada.

E t t e p a n e k v õ e t a k s e v a s t u.

10. Kauba- ja abilaevade masinajuhtkonna ja masinameeskonna sõiduseaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. L e p s: See seadus on esitatud samuti kui eelminegi sel põhjusel, et Eesti seadused näevad ette suurema masinajuhtkonna ja -meeskonna, kui teiste riikide seadused, näiteks Inglismaal. Meie riik on väike ja suudab vähem majanduslikku kulu kanda, sellepärast on ka vastav seaduseelnõu esitatud. Omal ajal, kui see seadus välja anti, arvestati suuremate võimalustega, ja praegusel kitsal ajal on loomulik, et peame kokku tõmbama. Teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

L. J o h a n s o n: Selle seaduse kohta on andmed, mida Eesti kaubalaevastiku mehaanikute ühing saatnud siia, ja neist andmetest võib näha, et praegune laeva masinajuhtkonna ja -meeskonna koosseis ei ole suurem kui mujal on. Kui selles mõttes tahetakse seadus vastu võtta, et laeva masinameeskonna jaoks tahetakse sisse seada 12-tunniline tööpäev, — laevaruu-

mis ei ole ju kõik käinud ja ei tea, mis osa seal meeskonnal on... Kui nüüd võetakse üks seadus teise järgi vastu, millega tööpuudust süvendatakse, siis mina arvan, et ükskord tuleb mõtlema hakata, kuidas selle tööpuuduse vastu võidelda. See on meil Eestis Riigikogu lõpupäevil iseloomustav, et selle asemel, et võtta enne laialiminekut küsimus arutamisele, kuidas tööpuudust vähendada, kuidas neid aidata, kes tööpuuduse all kannatavad, selle asemel loetakse üles 100—200 naist, kellel mehed teenistuses on, ja arvatakse, et see on suur isamaalik töö, ja samal ajal hakatakse neid merimehi, kes õppinud aastate viisi ja kellest suur protsent on juba tööta, hakatakse neid, kellel tööd on, tööst vabastama, sest laevaomanikud on suutnud augu pähe rääkida veeteede valitsuse direktorile, kelle vaated neis küsimustes meile, Riigikogu liikmetele, väga hästi teada on, ja Teedeministrile, ja siis on viidud see eelnõu Vabariigi Valitsusse, on öeldud, et see on tehniline seadus, siis on viidud ta üldkomisjoni, et, olge head, üks tehniline seadus, seal võeti ta üks-kaks-kolm vastu, ja aruandja ütleb, et tema sellest seadusest ei tea mõhkugi, aga siis tullakse siia ja juletakse seadust, mida ise ei tunne, mille kohta pole kogutud andmeid, kuna ei teata, palju teistes riikides inimesi laeva koosseisus on, juletakse seadust kaitsta ja öeldakse, et vaadake, siin on puha arvud, Rooma ja Arabia numbrid, ja see on sellepärast tehniline seadus. Selle eelnõu sisu seisab selles, et senist koosseisu, mis väiksem on kui teiste riikide oma, tahetakse vähendada, ja seatakse sisse normaal tööpäeva alammääraks 12 tundi, kuna muul ajal on ta veel palju pikem. Kui teie tahate tööpuudust suurendada, siis võtke see seadus vastu. Sellega võib külla minna ja öelda, meie oleme ka midagi tehnilisel alal ära teinud, aga mina ütlen, väga halb on, kui nüüd Riigikogu lõpupäevil hakatakse niisuguste seadustega, kus üheltpoolt on inimeste elu vaekausil ja teiselt poolt üksikute laevaomanikkude ahnus, kui hakatakse viimastel koosolekutel otsustama viimaste kaasuks. Kui selle seaduse vastu võtate, mis selle tagajärg on siis? Võite kindel olla, et laevakindlustuse preemiaid suurendatakse, ja laevaomanikud kannavad lisakulusid. Suurendatakse suuremal määral, kui seda on mehaaniku palk. Siin on tegemist mehaanikutega, kelle hooleks on katlad, ja ma arvan, et peaks seda küsimust üldkomisjonis veel kaaluma. Sellepärast teen ettepaneku,

kauba- ja abilaevade masinajuhkonna ja masinameeskonna sõiduseaduse muutmise seaduseelnõu anda tagasi üldkomisjoni.

See ei ole mingisugune tehniline seadus, see on tööpuuduse süvendamise seadus, ja see on ka meie reisijate hädaohtu viimise seadus.

J. Vilms: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma kardan, et härra Johanson'i ettepanek tagasi lükatakse, ja sellepärast teeksin ettepaneku, mis mulle laevamehaanikute ühingu poolt teatavaks tehti.

Kui on tegemist suurte laevadega, millel on 1.000 kuni 1.500 hobusejõudu, siis on need kaubalaevad, mille reisid kestavad 7 kuni 22 päeva. Sellejuures mehaanikud peavad vahti pidama, esimene mehaanik seisab vahis assistendiga seltsis, kuna teine mehaanik peab üksinda oma vahti. Kui mehaaniku koht ära kaotatakse ja inimene peab 12 tundi ja rohkem töötama, siis ei ole see loomulik. Inimene ei saa täieliku tähelepanuga laevajuhtimisele anduda. Ühtlasi lubatakse seadusega ühe mehaaniku ärakaotamisel väheste kogemustega mehaanikutel suures kaubalaevas kuni 1.500 hobusejõuga vanema mehaanikuna sõita. Mis selle tagajärjel võib juhtuda, seda näitas hiljuti asetleidnud õnnetus aurulaev „Liro'ga“, millega hukkusid 22 inimest. See laev hukkus masinate rikete tõttu. (Vahel h ü i d e d.) Uurimine on seda selgitanud. Üks laev on mööda sõitnud ja „Liro'l“ on signaal olnud, et masinad on rikkis. „Liro'l“ ei olevat olnud ühtki mehaanikut vastava diplomiga. Vanem mehaanik oli III järgu diplomiga, kuna seadus nõuab, et seal oleks olnud II järgu diplomiga mehaanik. Teise mehaaniku kohuseid täitis assistent, ja assistendi kohuseid täitis kütja. Kui võimaldame veelgi vähendamist, siis kaugesõidu puhul kannatab julgeolek ja tulevad need tagajärjed, mida lugupeetud eelkõneleja härra Johanson ette tõi. Sellepärast panen ette, kui härra Johanson'i ettepanek tagasi lükatakse, võtta p. 2 lit. b 500 hobusejõu asemele 501—1.000 hobusejõudu. Seega jääksid üle 1.000 hobusejõuga kaubalaevad seaduse alla.

J u h a t a j a: Ettepanekuid ei saa vastu võtta, need tuleb esitada II lugemisel.

Aruandja A. L e p s (lõpusõna): Mulle heidetakse ette, et ma nii lühidalt seadusest aru andnud. Mina olen oma ülesande täitnud. Mispärast oleksin ma pidanud teile loengut pidama, nii et ka teie olek-

site aru saanud, et siin tegemist politikaga. Sellepärast mõtlen, et selles suhtes mulle etteheiteid teha ei saa. Härra Johanson ütleb, et meil on palju inimesi, kel tööpuudus. See võib olla, aga peab arvesse võtma seda, et siin on tegemist majandusalaga. Kui meie laevanduse viime niikaugele, et see ei suuda võistelda, siis see õige ei ole. Sellepärast arvan, et valitsusel õigus on käesoleval juhul, ja palun seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

J. Klesment (fakt. märk.): Küsimus ei seisa selles, et aruandjale tahetakse etteheiteid teha, vaid küsimus seisab selles, kui Riigikogu koosolekul tuuakse ette uusi asjaolusid, mis komisjonis ei ole kaalumisel olnud ja mida aruandja ei ole ette kandnud, ning mis kõneall ei ole olnud, siis on vajalik, et need asjaolud tuleksid uuesti komisjonis läbi kaaluda.

Juhataja: Rkl. Klesment, see ei ole faktiline märkus.

Hääletamisele tuleb rkl. Johanson'i ettepanek, seaduseelnõu anda üldkomisjoni tagasi. (Hääletatakse.) Ettepanek on tagasi lükatud 28 häälega 25 hääle pooltolemisel. (Hüüded: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist. (Hääletatakse.) Ettepanek on tagasi lükatud 31 häälega 28 hääle pooltolemisel.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel 32 häälega 22 hääle vastu.

Aruandja A. Leps: Teen ettepaneku, kolmepäevalist vaheaega I ja II lugemise vahel mitte pidada.

Ettepanek võetakse vastu.

11. Veeühisuste seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Maakomisjoni aruandja J. Saare puudumisel aruandja ülesannetes komisjoni abiesimees J. Teetsov.

Aruandja J. Teetsov: 1931./32. a. eelarve arutamise puhul võeti vastu Riigikogu poolt sooviavaldus, et veeühingute loomisest saaks see kulukas maks, mis registreerimise juures on, ära kaotatud. Vastavalt sellele sooviavaldusele on esitatud Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogule käesolev veeühisuste seaduse muutmise seaduseelnõu. Selles seaduseelnõus on ka tehtud veel mõned vähemad tehnilist laadi muudatused. Maakomisjon, kus käesolev eelnõu

läbivaatamisel oli, tegi mõned väiksemad parandused, ühtlasi ühinedes Vabariigi Valitsuse seletuskirjas toodud motiividega. Teen ettepaneku maakomisjoni nimel, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

R. Kuris: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolev seadus oma olulises osas annab võimaluse meie veeühisuste registreerimist ja elluviimist läbi viia ilma suurema kulutuseta. Nagu teie teate, meie suuremaks raskuseks veeühisuste korraldamisel oli see, et nende registreerimine nõudis kulusid 100 kuni 300 krooni ühe veeühisuse pealt. Selle seaduse tarvidust on Riigikogus minu poolt juba varemalt mitmekordselt alla kriipsutatud. Läänud aasta eelarve puhul sai Riigikogu poolt ka sooviavaldus vastu võetud. Nüüd, kus ta paevakorras on, võib ta ilmutumist ainult tervitada, ja ma loodan, et käesolev veeühisuste seaduse muutmise seadus toob veeühisustele edusammu. Veeühisused, mis on jäänud seni nagu paisu taha registreerimisraha puudusel, nüüd lähemas tulevikus võivad tegevust jälle jätkata.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheaajaga I ja II lugemise vahel.

12. Riigi tööstusettevõtete, ärikohtade ja viljapuuaedade omanduseks andmise seaduse § 9 muutmise seadus — III lugemisel.

Maakomisjoni aruandja J. Teetsov.

Juhataja: Seaduseelnõu tekst jääb III lugemisel ette kandmata.

Võetakse vastu ühes redaktsiooniliste parandustega seaduseelnõu pealkiri ja tekst eraldi ja terve sisu korraga.

Aruandja J. Teetsov: Redaktsiooni komisjon on käesoleva seaduseelnõu läbi vaadanud. Teen ettepaneku, seaduseelnõu redaktsiooni komisjoni andmata vastu võtta.

Ettepanek võetakse vastu.

13. Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldamise seaduse § 62 muutmise seadus — III lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Leps.

Juhataja: II lugemisel seaduseelnõu teksti ette ei kantud, ka nüüd jääb see ära.

Seaduseelnõu võetakse vastu ühes redaktsiooniliste parandustega osade viisi.

Seaduseelnõu terve sisu võetakse vastu korraga 28 häälega 18 hääle vastu.

Aruandja A. Leps: Ma teen ettepaneku,

seaduseelnõu vastu võtta redaktsiooni komisjoni andmata, sest redaktsiooni komisjon on seaduseelnõu läbi vaadanud.

Ettepanek võetakse vastu.

Koosolek lõpeb kell 21.12 min.

Õige.

14. Eesti Vabariigi Tartu ülikooli pärait olevate kinnisvarade ülikooli nimele kinnistamise seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja K. Tam m.

Juhataja: Selle seaduseelnõu II lugemisel jääb paragrahvide tekst ette kandmata.

Seaduseelnõu võetakse vastu II lugemisel.

Juhataja: Päevakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Kinnitan.

Koosoleku sekretärid (allkirjad).

Koosoleku juhatajad (allkirjad).

